

BIA-P.2.3.1/2-7

ศีลธรรมกลับมา

(ปาฐกถาธรรมทางวิทยุ)

ตอนที่ ๑

(ชุดลอยแพทุม อันดัม ๗)

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลอยธรรมมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ	
แผ่ธรรมรังษี	ตามพระพุทธทรงประสงค์	๗
มีหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยัง	
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกสุขสถาพร	๗
หากแต่พระธรรมญาณ	อันรพาลกัณธ	
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เสวยสุขเคจรจนาณ	๗
จะทักขาทแห่งคินวิน	พิฆาตกันบมปีระมาณ	
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม	๗
บรรษัทพระพุทธองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม	
คามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพ้นภัย	๗
เมยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย	
แปดหมื่นสี่พันเอ	อุทิศทวทงปถพี	๗

พ.ท.

๒๕๒๓

ชุมนุมปาฐกถาธรรมทางวิทยุ

ของ

ท่านพุทธทาสภิกขุ

ชุด

ศีลธรรมกลับมา

ตอนที่ ๑

[ชุดตอนปฐม อันที่ ๘]

ศรัทธาบรรณกิจ

ของ

ผู้มาเยี่ยมชมสวนโมกข์แต่ละปี

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : ๑,๐๐๐ เล่ม

กันยายน ๒๕๒๕

สารบัญเรื่อง

ศีลธรรมกลับมา

ตอนที่ ๑

ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

ครั้งที่ ๑ ถึง ครั้งที่ ๑๒

	หน้า
๑. ธรรมะ ทำไมกัน ?	๑
๒. ธรรมะ โดยวิธีใดกัน ?	๑๗
๓. ธรรมะกับโลก จะไปต่อกันได้หรือไม่ ?	๓๗
๔. ธรรมะ ในฐานะลัทธิการเมือง	๕๔
๕. ธรรมะ ในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจ	๗๐
๖. ธรรมะ ในฐานะระบบการศึกษา	๘๖
๗. ธรรมะ ในฐานะระบบการดำเนินชีวิต	๑๐๕
๘. ธรรมะ ในฐานะระบบการพัฒนามนุษย์	๑๒๓
๙. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ไทย	๑๓๗
๑๐. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นคัมภีร์ของศาสนา	๑๕๖
๑๑. ธรรมะ เป็นสิ่งที่หายไปจากระบบการศึกษา	๑๖๒
๑๒. ธรรมะ ในฐานะหน้าที่รับช่วงของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน	๑๗๗

๓๖๖
 ๓๖๗
 ๓๖๘
 ๓๖๙
 ๓๗๐
 ๓๗๑
 ๓๗๒
 ๓๗๓
 ๓๗๔
 ๓๗๕
 ๓๗๖
 ๓๗๗
 ๓๗๘
 ๓๗๙
 ๓๘๐
 ๓๘๑
 ๓๘๒
 ๓๘๓
 ๓๘๔
 ๓๘๕
 ๓๘๖
 ๓๘๗
 ๓๘๘
 ๓๘๙
 ๓๙๐
 ๓๙๑
 ๓๙๒
 ๓๙๓
 ๓๙๔
 ๓๙๕
 ๓๙๖
 ๓๙๗
 ๓๙๘
 ๓๙๙
 ๔๐๐

๓๖๖
 ๓๖๗
 ๓๖๘
 ๓๖๙
 ๓๗๐
 ๓๗๑
 ๓๗๒
 ๓๗๓
 ๓๗๔
 ๓๗๕
 ๓๗๖
 ๓๗๗
 ๓๗๘
 ๓๗๙
 ๓๘๐
 ๓๘๑
 ๓๘๒
 ๓๘๓
 ๓๘๔
 ๓๘๕
 ๓๘๖
 ๓๘๗
 ๓๘๘
 ๓๘๙
 ๓๙๐
 ๓๙๑
 ๓๙๒
 ๓๙๓
 ๓๙๔
 ๓๙๕
 ๓๙๖
 ๓๙๗
 ๓๙๘
 ๓๙๙
 ๔๐๐

ปาฐกถาพิเศษ

ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

ออกอากาศด้วยหอศทุกสถานี ครั้งที่ ๑

วันอาทิตย์ ๑๘ มี.ค. ๒๑.

เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

ธรรมะ ทำไมกัน?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมเป็นครั้งแรกนี้ ข้าพเจ้าจะกล่าวโดยหัวข้อว่า "ธรรมะ ทำไมกัน?" ซึ่งเพิ่งแต่ได้อินหัวข้อย่างนี้ บางคนก็จะสงสัยว่า หมายถึงความว่าอะไร? ทำไมจึงกลายเป็นคำถาม? ข้าพเจ้ารู้สึกว่าคุณทั่วไปยังสงสัยอยู่ว่า ธรรมะนั้นเพื่อประโยชน์อะไรกัน? หรือ ทำไมกัน? หรือเมื่อได้อินประกาศของกรมประชาสัมพันธ์ว่าจะให้มีการบรรยายปาฐกถาธรรมขึ้นเป็นประจำต่อไป เขาก็จะสงสัยว่าทำไปทำไมกัน? หรือธรรมะนั้นทำไมกัน?

รับความเป็นธรรมน้อยไป คือได้รับความสนใจน้อยไปกว่า
 ความเป็นจริงนั้น.

ธรรมะมีประโยชน์และมีความจำเป็นอย่างยิ่ง
 อาจตามองเห็นเหตุผลอย่างนี้ จึงได้ให้หัวข้อการบรรยาย
 ครั้งนี้ว่า “ธรรมะ ทำไมกัน?”

ทีนี้จะได้กล่าวต่อไป การที่เราจะรู้ว่า “ธรรมะ
 ทำไมกัน?” นั้น จะต้องรู้เสียก่อนว่าธรรมะนั้นเป็นอย่าง
 ไฉน? หรือ คืออะไร? ดังนั้นเราจะต้องพูดกันในหัวข้อว่า
 “ธรรมะนั้นคืออะไร?” กันเสียก่อน แล้วก็จะเป็นการง่าย
 ที่จะเข้าใจได้ว่า “ธรรมะนั้น ทำไมกัน?” หรืออาจจะเข้าใจ
 ได้โดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องอธิบายกันอีกก็ได้ ถ้าเราเห็นว่า
 ธรรมคืออะไร?

เมื่อถามว่า “ธรรมะ” คืออะไร? คำตอบที่จะเป็น
 บทนิยามที่กะทัดรัดที่สุดจะมีดังต่อไปนี้ ขอให้ตั้งใจฟังและ
 กำหนดส่วนแห่งบทนิยามนั้น ๆ :-

“ธรรมะ” ก็ระบบแห่งการปฏิบัติที่ถูกตั้งและ
 จัดเป็นลำดับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้ง
 ที่จัดเป็นยุค ๆ และทั้งที่จัดเป็นชีวิตแห่งคน ๆ หนึ่ง, ทั้งใน

ส่วนบัจเจกชนและทงในส่วนสังคม และทงฝ่ายวัตถุ ฝ่ายจิตใจ.

ถ้าพูดให้สั้นที่สุดก็จะพูดแต่เพียงว่า **ธรรมคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา.** ขอได้โปรดกำหนดให้ถี่ ๆ จะช่วยให้เข้าใจได้ง่าย ๆ ว่าถ้าเราจะมีหนิยามสั้น ๆ ก็จะมีแต่เพียงว่า **ธรรมะคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา.**

ทงเพื่อความละเอียดยิ่งขึ้นไป ก็ขยายความออกไปว่า : แห่งวิวัฒนาการของเขา ทงที่จัดเป็นยุค ๆ ของโลก และจัดเป็นชีวิตหนึ่ง ๆ ของแต่ละคน ทงในส่วนที่เป็นบัจเจกชน และทงในส่วนสังคม, ทงในส่วนที่เป็นเรื่องทางฝ่ายวัตถุ และเรื่องที่เป็นฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ.

ขอเวลาอีกทีหนึ่งว่า **ธรรมะคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้อง และจำเป็น สำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการที่แจกเป็นยุค ๆ หรือเป็นชีวิตแต่ละชีวิต ทงในส่วนบัจเจกชนและส่วนสังคม, ทงในฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิต**

วิญญาน. คำเหล่านี้แต่ละคำต้องการคำอธิบาย ซึ่งอาตมา
จะขออธิบายเป็นลำดับไป :—

คำแรก ธรรมชาติหรือระบบการปฏิบัติ.

จะพูดกันถึงคำว่า "ระบบ" เสียก่อน คำว่า "ระบบ"
ท่านทั้งหลายก็ทราบดีอยู่แล้วว่ามันหมายถึงหลายอย่างรวม
กันเป็นระบบ หรือเป็น system การกระทำอย่างเดียวหรือ
ข้อเดียวยังไม่พอ ; ต้องหลายข้อหรือหลายอย่างมารวมกัน
เป็นระบบ, เป็นระบบแห่งการปฏิบัติ ก็หมายความว่า การ
ปฏิบัติหลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ ข้อรวมกันเป็นระบบหนึ่ง ๆ
ตัวมันมนุษย์จะต้องปฏิบัติ.

ถ้าถามว่า *ทำไมจะต้องเป็นระบบ?* ก็ตอบได้ว่า
ลองเหลือบตาดู หรือใคร่ครวญดู จำนวนดู จะเห็นได้ว่า
ทุกสิ่งทุกอย่างมันเป็นระบบ เช่น ร่างกาย^{นี้}ก็เป็นระบบ
ระบบการหายใจ ระบบการไหลเวียนแห่งโลหิต ระบบการ
สร้างเนื้อหนัง ระบบการรับประทาน ระบบการถ่าย มัน
เป็นระบบ ประกอบกันเข้าเป็นระบบใหญ่ คือร่างกายของ
คน ๆ หนึ่ง.

โลกทั้งโลกนั้นก็ประกอบอยู่ด้วยระบบมากมาย, ชีวิต
 ของคนคนหนึ่งก็ประกอบอยู่ด้วยระบบหลาย ๆ ระบบ, การ
 งานของคนก็ประกอบอยู่ในระบบหลาย ๆ ระบบ ล้วนแต่
 เป็นระบบ. ดังนั้น การที่จะประพุดติกระทำให้ถูกต้อง
 เพื่อผลอันสมบูรณ์ มันก็ต้องมีการกระทำที่เป็นระบบ;
 ดังนั้น เราจึงกล่าวว่ ระบบของการปฏิบัติ, ไม่พูดว่า
 การปฏิบัติเพียงข้อหนึ่งข้อใดข้อเดียว. คำแรกก็คือคำว่า
 “ระบบของการปฏิบัติ”.

ดังนั้นจะได้พูดถึงคำว่า “การปฏิบัติ”. “การ
 ปฏิบัติ” หมายถึงการกระทำ; ชวรมะนั้นเป็นการกระทำ
 ไม่ใช่เป็นเพียงความรู้ หรือการเล่าเรียนเฉย ๆ. ต้องเป็น
 การกระทำจึงจะเป็นตัวชวรมะ. นี้ตามหลักแห่งพระ-
 พุทธศาสนา ท่านถือกันอย่างนี้; ไม่ใช่ว่าชวรมะเป็น
 เพียงคำสั่งสอนแล้วเก็บไว้ในตู้ในสมุด.

ชวรมะคือตัวการปฏิบัติอยู่ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ.
 ความรู้นั้นจำเป็นสำหรับการปฏิบัติ; เมื่อพูดถึง การ
 ปฏิบัติย่อมรวมเอาความรู้ไว้ด้วย. คือต้องมีความรู้ทุก
 ต้องสำหรับที่จะปฏิบัติ. ในที่นี้ก็จะพูดถึงระบบแห่งการ

ปฏิบัติเสียเลย หมายความว่ารวมเอาความรู้ไว้ด้วย ; แต่
ขอให้เข้าใจไว้เสมอไปว่า ถ้าทั้งความรู้นั้นไม่พอ ต้องมี
การปฏิบัติ ; ครั้นปฏิบัติแล้ว ผลของการปฏิบัติย่อมเป็น
มาเองโดยอัตโนมัติ จึงไม่ใ้ผู้ต้องผลของการปฏิบัติ พุดถึง
ตัวการปฏิบัติก็พอ.

ระบบการปฏิบัติจะต้องเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และจำเป็นแก่มนุษย์.

ทั้งคำว่า ถูกต้อง และ จำเป็น นี้ เป็นคำที่มีความ
หมายสำคัญมาก ต้องสนใจกันเป็นพิเศษว่า *ธรรมะคือ*
ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้อง และจำเป็นแก่มนุษย์ อย่างไร
เรียกว่าถูกต้อง ? อย่างไรเรียกว่าจำเป็น ? นานเรื่องมาก.

ช่วงเวลาเล็กน้อยนี้ก็อยากจะขอให้ทราบ ใจความ
สำคัญว่า *ธรรมะ* ในที่นี้หมายถึงการปฏิบัติที่ถูกต้อง
ตามกฎหมายของธรรมชาติที่เฉียบขาด, ที่ล่าเอียงไม่ได้.
ถูกต้อง นั้น ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ.

จำเป็น นั้น จำเป็นเพราะกฎของธรรมชาติ
บังคับไว้อย่างเด็ดขาด ไม่ทำไม่ได้. ฉะนั้น *ธรรมะ* จึง

คือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นแก่มนุษย์ ความกฎของ
ธรรมชาติ.

คำว่า "ธรรมชาติ" นี้ เป็นต้นกำเนิดของคำว่า
"ธรรม". ถ้าเราจะรู้ "สิ่ง" ถ้าเราจะเข้าใจ "สิ่ง" ที่เรียก
ว่า "ธรรม" ให้ดี ก็ต้องสนใจสิ่งที่เรียกว่า "ธรรมชาติ"
ตัวแท้ตัวจริงของธรรมชาติ นั่นแหละคือ "ธรรม".
ธรรมชาติในที่นี้ แจกออกได้ เป็น ๔ ความหมาย คือ :-

ตัวธรรมชาติโดยตรงนั้นก็เรียกว่า "ธรรม"; ตัว
กฎของธรรมชาติที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้นก็เรียกว่า "ธรรม";
ตัวการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ นั้นก็เรียกว่า "ธรรม";
ตัวผลที่ได้รับ จากการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎของ
ธรรมชาตินั้นก็เรียกว่า "ธรรม".

ดังนั้น เราจึงได้ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม";
นี้เป็น ๔ ความหมาย คือ ตัวธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวกฎ
ของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ
อย่างหนึ่ง, แล้ว ผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น อีกอย่างหนึ่ง,
รวมเป็น ๔ อย่างด้วยกัน.

ตัวอย่างนี้เรียกด้วยคำเพียงคำเดียวว่า "ธรรม" เสมอ
กันหมด. แต่แล้วขอให้สังเกตดูว่า ธรรมในความหมาย
ไหนที่จำเป็นที่สุดสำหรับมนุษย์? อาจมาได้ระบุดังไป
แล้วว่า ธรรมในความหมาย ที่เป็นการปฏิบัติ ตามกฎของ
ธรรมชาติ.

ธรรมชาติมีกฎตายตัว บังคับให้ทุกสิ่งต้อง
เป็นไปตามกฎธรรมชาติ สำหรับจะรอดชีวิตอยู่ได้.
ถ้าผิดกฎสำหรับจะรอดชีวิตอยู่ได้แล้ว มันจะต้องตาย.
กฎที่จะต้องทำให้ถูก, กฎที่จะต้องได้รับการปฏิบัติ ให้ถูกนั้น
แหละคือ "หน้าที่ของมนุษย์" ที่เรียกว่า "ธรรม" ใน ๔
ความหมาย.

คำว่า "ธรรม" ในฐานะที่เป็นหน้าที่นี้ เป็น
ความถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ไม่อาจจะมาแบ่งแยก
เอาความชอบใจว่าเป็นฝ่ายชายหรือเป็นฝ่ายขวา. แต่มัน
จะต้องเป็นเพียง ความถูกต้อง ที่อยู่ตรงกลาง ที่ทำให้ชาย
กับชาวอยู่ด้วยกันได้; เหมือนกับเราให้แขนซ้ายแขนขวา
สัมพันธ์กันได้โดยความถูกต้อง. ถ้าไปแยกเด็ดขาดออก
จากกันไปเป็นซ้ายสุด ขวาสุด มันก็เป็นเรื่องบ้าบอ ไม่ถูก

ต้องตามกฎของธรรมชาติเลย. และอีกอย่างหนึ่งก็ไม่ใช่
เรื่องทางวัตถุ หรือทางจิตโดยส่วนเดียว; แต่เป็นเรื่อง
ความถูกต้องระหว่างกลาง คือระหว่างวัตถุกับจิต อย่างนี้
เรียกว่า ถูกต้อง.

ที่ว่า จำเป็น นั้น หมายความว่าไม่ทำไม่ได้ เพราะ
มันเป็นกฎของธรรมชาติดังที่กล่าวแล้ว.

ที่นี้ก็ มีบทบัญญัติ ต่อไปว่า ถูกต้อง และ จำเป็น
สำหรับมนุษย์.

ที่นี้ มนุษย์ นี้ ในที่นี้ก็คือ สิ่งที่มีชีวิต เพราะฉะนั้น
ขอให้กินความกว้างไปถึงสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด; เช่น สัตว์
เลื้อยคลาน ต้นไม้ ต้นหญ้า ต้นบอน ต้นแฉะมีชีวิต. มันก็
ต้องมีหน้าที่ที่ต้องประพฤติกระทำ ให้ถูกต้องตามกฎของ
ธรรมชาติด้วยเหมือนกัน. แต่สำหรับมนุษย์นั้น เราตั้ง
เอาตามความหมายของคำๆ นี้ก็หมายความว่า สัตว์ที่มีใจสูง.

มนุษย์ แปลว่า สัตว์ที่มีใจสูง, สูงอย่างไร? สูง
จนหมดปัญหา ไม่มีปัญหาอะไร ที่ทำให้เกิดความวุ่นวาย
หรือเป็นความทุกข์ : ไม่มีปัญหาทั้งแก่ตนเอง, ไม่มีปัญหา

ทั้งแก่มนุษย์; อย่างนี้เรียกว่าใจสูง อยู่เหนือปัญหาใน
คือความหมายของคำว่า "มนุษย์".

ทั้ง การปฏิบัติ นั้น ถูกต้อง และ จำเป็น สำหรับ
ความเป็นมนุษย์ ก็หมายความว่า ทำให้มนุษย์อยู่เหนือ
ปัญหา, จะอยู่เหนือปัญหาได้ เพราะมีความถูกต้องในข้อ
ปฏิบัติ ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์นั่นเอง.

คำว่า "ทุกชั้นตอน" แห่งวิวัฒนาการของเขา.

ที่ควรระบุดังต่อไปนี้ว่า ทุกชั้นทุกตอนนั้น ก็เพราะว่า
กฎของธรรมชาติได้ทำให้เกิดมีชั้นตอน, ทำให้เกิดมีการ
เป็นขั้นเป็นตอนขึ้นมา ในวิวัฒนาการนั้น; เข้าใจได้ง่าย
ว่า สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายเจริญขึ้นมาเป็นขั้นตอน; แม้แต่
การทำงานของมนุษย์ก็ยังเป็นขั้นตอน, การศึกษาเล่าเรียน
ของมนุษย์ก็มีขั้นตอน, วิวัฒนาการของมนุษย์จึงมีขั้นตอน,
ความถูกต้องมันจึงต่างกันตามขั้นตอน. เราจึงต้องมีความรู้
ความเข้าใจทุกชั้นตอน สำหรับประพฤติกปฏิบัติ ให้ถูก
ต้อง, ธรรมชาติต้องเป็นอย่างนี้ คือต้องถูกต้องทุกชั้นตอน
ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วไม่ใช่ธรรมชาติ.

ทนก็มาถึงคำว่า “แห่งวิวัฒนาการของเขา”.

หมายความว่า มนุษย์มีวิวัฒนาการที่เจริญขึ้น สูง
ขึ้น ๆ. ดูที่โลก ดั้วโลก แผ่นดินโลก ก็มีวิวัฒนาการสูง
ขึ้น ตามที่โตกกล่าวแล้ว อธิบายไว้แล้วในวิชาวิทยาศาสตร์;
แม้จะดูที่ตัวบุคคล มันก็มีวิวัฒนาการ, ตั้งแต่คลอดจากท้อง
แม่ ก็มีวิวัฒนาการสูงขึ้น ๆ แจกเป็นปฐมวัย มัชฌิมวัย
ปัจฉิมวัย หรืออะไรก็แล้วแต่.

ทน หน้าที่การงานที่มนุษย์จะประพฤติกระทำ
นั้นก็มีวิวัฒนาการ. เด็ก ๆ ก็ทำงานไปอย่างหนึ่ง, หนุ่ม
สาวทำอย่างหนึ่ง, ผู้ใหญ่ทำอย่างหนึ่ง, คนแก่เฒ่าทำ
อย่างหนึ่ง, วิวัฒนาการอยู่ในหน้าที่การงานของมนุษย์,
แม้ความสามารถของมนุษย์ก็ต้องมีวิวัฒนาการ; ไม่ใช่
ว่าใครเกิดมาแล้วก็สามารถเต็มที่; มันต้องมีความสามารถที่
สร้างขึ้นมาจากลักษณะของวิวัฒนาการ. มนุษย์จึงมีวิวัฒนาการ
ซึ่งเป็นขั้นเป็นตอน, เราจึงต้องมีการกระทำ ที่ถูก
ต้องตามขั้นตอน แห่งวิวัฒนาการของมนุษย์.

ทน ก็พูดถึง วิวัฒนาการ ว่ามันยังมองเห็นเป็นส่วน
ปัจเจกชน, และเป็น ส่วนของสังคม. สำหรับคนคน

๘ ๕ ๘๘๖
 พงษ์นงกมวฒนาการ ต้องการจะก้าวหน้าไป ให้ถึงสุดยอด
 ของวิวัฒนาการ. **ธรรมะ**เท่านั้น ที่เป็นกุศลชีวิตแท้จริงของ
 คน ในขณะแห่งวิวัฒนาการ. กุศลตัวเมียที่เรียกกันว่า
 เป็นกุศลชีวิต ก็ยังเห็นห่างไปกว่า**ธรรมะ**. **ธรรมะ**เป็นกุศลชีวิต
 ยิ่งไปกว่านั้นอีก. เพราะเนื้อตัวของเราก็เป็นธรรมะใน
 ความหมายที่เรียกว่า **ธรรมชาติ**. เนื้อตัวของเราก็เป็นไป
ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, ถูกควบคุมอยู่โดยกฎ**ธรรมชาติ**.
 ๘ ๕ ๘๖
ที่เนื้อตัวของเรามีการปฏิบัติหน้าที่การทำงานอยู่ตลอดเวลา
 ซึ่งเรียกว่า**ธรรมะ**ในฐานะที่ เป็นการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของ
ธรรมชาติ. ที่ชีวิตนี้ก็ได้รับประโยชน์จากการประพฤติ
 กระทำอยู่ตลอดเวลา จึงเรียกว่า มันมี**ธรรมะ**เป็นเนื้อ
 เป็นตัว.

ธรรมะจึงเป็นกุศลชีวิตของคน ยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ที่เขา
 เรียกกันว่ากุศลชีวิต; ชีวิตประจำวันก็ดี, ชีวิตตลอดทั้งชีวิต
ก็ดี, ประกอบอยู่ด้วย**ธรรมะ** ทั้งนั้น, มิฉะนั้นจะต้อง
 วินาศ; จึงเรียกว่า ชีวิตนี้มีกุศลคือ**ธรรมะ**. **ธรรมะ**คือกุ
ศลชีวิตแท้แท้จริงของคน สำหรับจะวิวัฒนาการไปตามลำดับ
 นับตั้งแต่โลกียะอย่างโลก ๆ จนกระทั่งถึงโลกุตระ คือพระ

นิพพาน. ส่วนบิ๊จเจกชนแท้ ๆ ก็ยังต้องการธรรมะในลักษณะอย่างนี้; ในส่วนสังคมนั้นก็ต้องการธรรมะ.

สังคมต้องการธรรมะที่เป็นรากฐาน ที่เป็นกฎของธรรมชาติที่มีอยู่ว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิดแก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น". ธรรมชาติกำหนดให้ อย่างนี้; ผิดไปจากนี้ก็จะมีคามวินาศ. เราไม่ค่อยคำนึงถึงส่วนนี้ เราจึงอยู่กันอย่างศัตรู; แต่ ธรรมะสำหรับสังคมนั้น จะต้องเป็นเมตตาปฏิบัติ เช่นเดียวกับส่วนบุคคลเหมือนกัน : ที่เป็นระบบการปกครอง ต้องเป็นเมตตาปฏิบัติ ต้องไม่สุดเหวี่ยง; เช่นไม่ต้องมีระบบการปกครองเพื่อนายทุนโดยส่วนเดียว, ไม่ต้องมีระบบการปกครองเพื่อชนกรรมาชีพโดยส่วนเดียว, แต่ต้องมีระบบการปกครองที่อยู่ตรงกลาง ที่ทำให้นายทุนกับชนกรรมาชีพอยู่ด้วยกันได้.

เราจะต้องมีวิธีการ ที่ทำให้เข้ากันได้ ระหว่างสิ่งที่แตกต่างกัน : คนจนกับคนรวยอยู่ด้วยกันได้, คนโง่กับคนฉลาดอยู่ด้วยกันได้, คนแข็งแรงกับคนอ่อนแออยู่ด้วยกันได้. ถ้าใครฝืนธรรมชาติอันนี้ ไปยึดถือโดยส่วนเดียว, มุ่งทำลายอีกส่วนหนึ่งแล้ว มันก็ผิดกฎธรรมชาติ;

เราต้องหาอำนาจ หากกำลังมากคอยบีบไว้ มากคอยกดไว้. เมื่อ
ไว้มือมันล้ามันเหนื่อย ปล่อยมือเมื่อไร มันก็ลุกกดทับไปหา
ความวุ่นวาย หรืออันตรายอย่างเดิม.

ฉะนั้น ระบบที่ต้องมีอำนาจ คือมีอำนาจมากคอยกด
คอยข่มไว้นั้น ไม่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, และไม่ถูก
ต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา ที่จะให้อยู่กันด้วยความ
รักความเมตตา ว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่
เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" ดังนี้.

การที่ต้องมีอำนาจมากต หรือ มากุมมากุมไว้นั้น
มันผิดกฎของธรรมชาติ; เราจึงไม่ถือว่าเป็นธรรมะที่ถูก
ต้องสำหรับสังคม. เดียวที่เราทำผิดในเรื่องนี้ เราจึงมีปัญหา
อย่างที่ไม่น่าจะมี : เช่นรัฐบาลกับประชาชนเป็นปฏิปักษ์
ต่อกัน. อ่านจากหนังสือพิมพ์บางฉบับ บางครั้งจะเห็น
ได้ชัดๆว่า รัฐบาลกับประชาชนทำคนเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน
โดยที่ไม่รู้ว่าจะให้ใครรับผิดชอบ. การต่อว่าต่อต่อเย็บ
ข่มขกัน มันมีเหมือนกันว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน.

ถ้าธรรมะเข้ามาในที่นี้ คือมีความถูกต้องตาม
กฎเกณฑ์ของธรรมชาติแล้ว มันก็ไม่มีอาการแบบนี้ รัฐบาล

กับประชาชนก็จะกลมกลืนกันเหมือนน้ำใสในน้ำ ไม่มี
การแตกแยก ไม่มีการเป็นปฏิปักษ์กัน ระหว่างรัฐบาล
กับประชาชน หรือกับสภาผู้แทน หรือกับกลุ่มชนใดกลุ่ม
ชนหนึ่งโดยแน่นอน.

เดี๋ยวนี้ ความไม่ถูกต้องตามกฎหมายของบรรพชาตินี้
อยู่; มนุษย์ในโลกนี้จึงอยู่กันอย่างที่เรียกว่า "มีวิกฤติ-
การณ์อันถาวร"; แทนที่จะมี "สันติภาพอันถาวร" ก็
กลายเป็นมี "วิกฤติการณ์อันถาวร".

ขอให้ ทบทวน อีกครั้งหนึ่งว่า ชรรณะคืออะไร ?
ชรรณะคือ ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุก
ชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม
ทั้งส่วนจิตและส่วนวิญญาณ. หมายความว่า มีการกระทำที่
ถูกต้องทั้งทางฝ่ายวัตถุธรรมและฝ่ายนามธรรม; เมื่อเป็น
ดังนี้แล้ว ท่านก็จะมองเห็นได้เองว่า ทำไมจึงต้องมีชรรณะ ?
ชรรณะคือหนทางที่จำเป็นสำหรับทุกสังคมชีวิต ที่จะเดินทางไป
ตามวิวัฒนาการทุกชั้นทุกตอนของเขา ที่ถูกต้องและจำเป็น
สำหรับวิวัฒนาการของมนุษย์ นั้นเอง.

ปัญหาคงจะหมดไป, คงจะหมดไปแล้วโดยที่ไม่ต้องถามว่า "ธรรมะทำไมกัน?" ธรรมะคือระบบของการปฏิบัติ สำหรับมนุษย์จะได้เข้าไปอย่างถูกต้อง ตามวิวัฒนาการของเขา เรียกว่าหน้าที่.

คำว่า ธรรมะ แปลว่า "หน้าที่"; แม้ว่าจะแปลความหมายอย่างอื่นได้อีกหลายความหมาย. แต่ความหมายที่สำคัญที่สุดของคำว่า "ธรรมะ" นี้ คือแปลว่า "หน้าที่". "ธรรมะทำไมกัน?" ธรรมคือหน้าที่ ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ออกต้อง ตามกฎของธรรมชาติ ในขณะที่เดินไปตามวิวัฒนาการ.

อาจมาเห็นว่า การบรรยายในครั้งแรกนี้เพียงเท่านั้น ก็เป็นการเพียงพอแล้วว่า ธรรมะทำไมกัน? ให้ทุกคนทราบว่า ธรรมะคือ ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชนทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ ทั้งในส่วนบุคคลและส่วนสังคม ทั้งทางฝ่ายวัตถุและวิญญาณ.

ขอให้ความจริงข้อนี้ก้องกังวาลอยู่ในหูของท่านทั้งหลายทุกคน แล้วก็จะเกิดผลดี ได้รับผลดีจากธรรมะนี้ได้อยู่ทุกที่พาราตริกาลเป็นแน่นอน.

อาจมาขอยุติการบรรยายธรรมปาฐกถาครั้งแรกนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ออกอากาศครั้งที่ ๒
วันอาทิตย์ที่ ๑๖ ก.ค. ๒๕,
เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

ธรรมะ โดยวิธีใดกัน?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี อาตมาจะกล่าวโดย
หัวข้อว่า "ธรรมะโดยวิธีใดกัน?" ซึ่งข้อนี้ต้องขอให้ท่านผู้ฟังย้อน
ระลึกนึกถึงคำบรรยายครั้งที่แล้วมา ที่ได้กล่าวโดยหัวข้อว่า "ธรรมะ
ทำไมกัน?" นั่นเป็นการบอกให้ทราบว่าธรรมะคืออะไร? และธรรมะ
จะมีประโยชน์อย่างไร? จึงตอบปัญหาได้ว่า "ธรรมะทำไมกัน?"

ส่วนในคราวนี้จะบรรยายในแง่ที่ว่า "ธรรมะโดย
วิธีใดกัน?" ทั้งนี้เป็นการแสดงอยู่แล้วว่า ถ้าต้องการ
จะมีธรรมะ จะมีผลประโยชน์อย่างที่ได้อีกแล้วมาแล้วในการ

บรรยายในครั้งแรกนั้น. วันนั้นก็เป็นการบอกให้ทราบว่าเราจะทำโดยวิธีใด จึงจะได้รับประโยชน์ของธรรมะนั้น ? การบอกว่ “ทำไมกัน” นั้น เป็นการบอกให้ทราบว่า มีประโยชน์อย่างไร ? ที่นั้นก็มาบอกว่า โดยวิธีใดกัน ? และจะต้องทำอย่างไรจึงจะได้รับประโยชน์นั้น ๆ.

นี่ขอให้ท่านสังเกตสักหน่อยในข้อที่อาตมาใช้คำว่า “กัน” เช่นว่า “ธรรมะโดยวิธีใดกัน ?” ทำไมต้องใช้คำว่า “กัน” ? ข้อนี้ก็เพราะว่าเราต้องช่วยกัน, กระทำร่วมกัน ต้องทำร่วมกัน ทำคนเดียวไม่สำเร็จ จึงต้องใช้คำว่า “โดยวิธีใดกัน ?” คือทุกคนเข้าใจกันดีแล้ว ต้องช่วยกันทำให้สำเร็จประโยชน์ จึงต้องเติมคำว่า “กัน”.

ถ้าอาตมาพูดว่า “ธรรมะโดยวิธีใด ?” มันก็จะ เป็นไปในทางที่ว่า ใครทำก็ทำได้, ต่างคนต่างทำก็ได้ แต่คำว่า โดยวิธีใดกัน แล้วก็หมายความว่าต้องช่วยกันทำ ถึงกับว่าช่วยกันทำพร้อมกันทั้งโลก. ถ้าต้องการให้โลกนี้มีสันติสุข หรือมีสันติภาพ ก็ต้องช่วยกันทั้งโลก : เพราะว่าการโลกนั้นมันประกอบขึ้นด้วยบุคคลคนหนึ่ง ๆ. คน

หนึ่ง ๆ ทำอย่างไรรวมกันแล้ว โลกนั้นก็เป็นอย่างนั้น
เราจึงเหมือนกับว่าช่วยกันสร้างโลก จึงต้องใช้คำว่า "กัน".

ช่วยกันกระทำโดยวิธีใดกัน ? ต้องทำร่วมกัน
ต้องได้รับประโยชน์ร่วมกัน ช้อนเพื่อให้ตรงตามความ
มุ่งหมายแห่งพระพุทธประสงค์ ที่พระองค์ตรัสว่า "การมี
ตถาคตอยู่ในโลกนี้ก็ดี, มีธรรมวินัยของตถาคตอยู่ในโลกนี้
ก็ดี, การทำให้ธรรมวินัยยังคงมีอยู่สืบต่อไปในโลกนี้ก็ดี,
ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์."

ข้อที่ว่า "แก่มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์" นี้
อยากจะทำความเข้าใจเป็นพิเศษกันสักนิดหนึ่ง ; พระ
ศาสดามีประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและแก่มนุษย์ พระพุทธเจ้า
ท่านก็ทรงยืนยันในข้อนี้, ในที่ทุกแห่งก็ตรัสอย่างนั้น ทั้ง
เทวดาและมนุษย์เสมอไป.

เดี๋ยวนี้เราอยากจะให้มองกันเป็นพิเศษ, เพื่อ
ประโยชน์พิเศษว่า เทวดากับมนุษย์นั้นมันเป็นอย่างไรวะ ?
อาตมาอยากจะจำกัดลงไปว่า เทวดาคือพวกคนที่ไม่รู้จักเหน็ด
มนุษย์นั้นเป็นพวกที่รู้จักเหน็ด ต้องกินเหน็ด อาบเหน็ด. พวก

เทวดาไม่รู้จักเหง้อ ; เทวดานนนตาเกิดมเหง้อแล้วก็ตาย
ทันที ตามในพระคัมภีร์อย่างนี้.

อย่างไรในโลกนี้ เวลานี้เราก็จะพบว่า ชนชนบาง
ชนอยู่อย่างไม่รู้จักเหง้อ, ชนชนบางชนต้องอาบเหง้อ
กินเหง้อ, นักเป็นอุปมาให้หาความหมายที่ว่า ไม่รู้จักเหง้อ
ก็คือไม่ต้องทำงานหนัก, รู้จักเหง้อคือทำงานหนัก, ไม่ได้
หมายความถึงเหง้อจริงๆโดยตรง. อาตมาหมายความเป็น
ความหมายพิเศษว่า คนที่รู้จักเหง้อก็ดี, คนที่ไม่รู้จักเหง้อ
ก็ดี ยังต้องได้รับประโยชน์จากธรรมะ หรือจากพระศาสนา.
อย่าเข้าใจไปว่าธรรมะนี้จะมีแต่สำหรับคนที่ไม่รู้จักเหง้อ,
หรือว่าธรรมะนี้จะมี สำหรับแต่คนที่รู้จักเหง้อ.

ธรรมะสิ่งเดียว อย่างเดียว เป็นกลางๆ ต้องใช้
ให้สำเร็จประโยชน์ทั้งแก่บุคคลที่รู้จักเหง้อ และบุคคลที่
ไม่รู้จักเหง้อ. พูดตรงๆก็หมายความว่า ทั้งคนมีมีและ
ทั้งคนยากจน จะต้องอิงอาศัยธรรมะอันเดียวกัน ซึ่งเป็น
กลางๆ : ที่ไม่รู้จักเหง้อจนเป็นเทวดาก็ต้องอาศัยธรรมะ
นี้แหละ, จะอาบเหง้อต่างน่ายูกก็ต้องอาศัยธรรมะนี้แหละ.

ธรรมะที่กำลังพูดมาแล้ว อาตมาจำกัดความให้ชัดเจนแล้วในการบรรยายครั้งแรกนั้นว่า ธรรมะคือระบบของการปฏิบัติที่ถูกต้อง และจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของเขา; ทั้งเมื่อจะกล่าวเป็นยุค ๆ ของโลก, หรือจะกล่าวเป็นชั่วชีวิตคนของคน ๆ หนึ่ง, ทั้งในด้านส่วนตัวบุคคลและส่วนรวมที่เป็นสังคม, ทั้งในด้านที่เป็นวัตถุ และด้านจิตด้านวิญญาณ. ธรรมะในลักษณะนี้ จำเป็นแก่เทวดาและมนุษย์ พร้อมกันไปทีเดียว.

ธรรมะที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา^๕ นั้นเป็นข้อเดียวกัน ที่ใช้ได้ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์, คือจะดับความทุกข์ของมนุษย์ที่มีอยู่เหมือนกัน ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์. ดังนั้นเราจึงต้องใช้ความหมายของคำว่า "กัน" ^๕ ให้เป็นพิเศษสักหน่อย คือว่าร่วมโลกกัน ปัญหาเดียวกัน หัวอกเดียวกัน และธรรมะเดียวกัน จึงจะต้องใช้วิธีเดียวกัน และก็ช่วยกันกระทำ.

ดังนั้นถามว่า "กระทำโดยวิธีใดจึงจะได้รับประโยชน์จากธรรมะนั้น"^๕?

คำตอบก็มีไว้หลายปริยาย. แต่อาตมาอยากจะกล่าวในลักษณะที่จำได้ง่าย ๆ สั้นกว่า จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, จะต้องทำให้ถูกต้องตามคำสั่งของพระเจ้า, จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของกรรม.

ขอให้ทั้งคู่ให้คิดว่า จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, ตามคำสั่งของพระเจ้า, ตามกฎหมายของกรรม. ข้อนี้ต้องเท่าความถึงคำอธิบายสำหรับคำว่า "ธรรม" ใน ๔ ความหมาย. "ธรรมะ" หรือ "ธรรม" ใน ๔ ความหมาย คือ ตัวธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, และตัวผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ นั้นอีกอย่างหนึ่ง.

ธรรมะในความหมายที่สองเรียกว่า "กฎของธรรมชาติ".

เราต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ ซึ่งมันมีสี่จรรยาและธรรมสี่จะของมันอยู่ทุกข้อ, ทุกหัวข้อ

ของธรรมะ คือทุกเรื่องของธรรมะ. ต้องศึกษาให้รู้จัก
เรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะต้องทำให้ถูกต้อง.

คนที่ว่า ทำให้ตรงตามคำสั่งของพระเจ้า นี้ก็
เพราะคนไทยเรา มีพระเจ้าฝังอยู่ในดวงวิญญาณ เขาออกไม่
ได้. มีพระเจ้าพระสงฆ์ หรือพระเป็นเจ้า หรืออะไรก็ตาม;
เราต้องทำให้ตรงตามคำสั่งของพระเจ้า ในพระพุท
ธศาสนามีพระเจ้า; ใครว่าในพระพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า
คนนั้นยังไม่รู้จักพระพุทธศาสนา. พระเจ้านั้นคือกฎของ
ธรรมชาติ นั่นเอง.

กฎของธรรมชาติมีความหมายเท่ากับคำว่าพระเจ้า
ทุกอย่างทุกประการ. กฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้าในฐานะ
เป็นต้นกำเนิดของทุกสิ่ง. ทุกสิ่งออกมาจากกฎของธรรมชาติ
ก็เท่ากับกฎของธรรมชาติสร้างสิ่งทุกสิ่งขึ้นมา. พระเจ้าคือ
ผู้สร้างโลก, พระเจ้าคือผู้ควบคุมโลก, พระเจ้าคือผู้ทำลาย
โลก, นี้ก็คือกฎของธรรมชาติ.

พระเจ้านิยู่ในที่ทั่วไป, พระเจ้าเป็นใหญ่เหนือทุกสิ่ง,
พระเจ้ารู้ทุกสิ่ง, นี้ก็โดยรวมอยู่ในคำว่า "กฎของธรรมชาติ"

มันมีควบคุมอยู่ในที่ทุกสิ่งทุกหนทุกแห่ง; อะไร ๆ ต้อง
 เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ในความหมายเดียวกับคำว่า
 "พระเจ้า"; หากแต่ว่าไม่ต้องเป็นตัวบุคคล ไปรู้จักพระเจ้า
 กันในแง่ของตัวบุคคล ดูนั่นจะโง่งมากเกินไปเสียแล้ว.

พระเจ้าไม่ต้องเป็นบุคคล; พระเจ้าเป็นพระเจ้
 ก็แลด้วยกัน, เป็นอะไรที่ใคร ๆ บรรยายไม่ได้ ว่าเป็นอะไร :
 ไม่เป็นบุคคล, แล้วก็ไม่ใช่มีใช้บุคคล, แต่เป็นพระเจ้า, ขอ
 แต่จะให้มีอำนาจ ที่จะให้สิ่งทั้งปวงออกมา และควบคุมสิ่ง
 ทั้งปวงอยู่ ฉะนั้นพระพุทธศาสนาที่มีพระเจ้า แต่ไม่ใช่
 อย่างบุคคล ต้องเรียกว่า Impersonal God จึงจะถูกต้อง
 เรื่องกับราว มีกฎของธรรมชาติเป็น Impersonal God.

เราต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. เรา
 ต้องทำให้ถูกต้องตามคำสั่งของพระเจ้าองค์นี้ ซึ่งเรียกโดย
 บาลีก็ต้องเรียกว่า "ธรรม" ในความหมายที่สูงที่สุด ที่พระ-
 พุทธเจ้าท่านได้ประกาศว่า "แม้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็
 เคารพธรรม". แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะได้ค้นพบพระธรรม

เอามาสั่งสอน ท่านก็ยังเคารพธรรม ที่ท่านค้นพบ และนำมาสั่งสอน. นี่เหมือนกับเคารพพระเจ้า.

ที่นี้^{๕๗} จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ "อิทัปปัจจยตา" ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมี, เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้ย่อมเกิด, เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ย่อมดับ. นี่เรียกว่ากฎของ "อิทัปปัจจยตา" ซึ่งเป็นกฎวิทยาศาสตร์ ซึ่งยิ่งไปกว่าวิทยาศาสตร์ ไม่มีกฎวิทยาศาสตร์ไหนจะนอกออกไปจากกฎ "อิทัปปัจจยตา" ได้ แล้วก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของกรรม หรือกฎของ "อิทัปปัจจยตา".

รวมความว่า ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติด้วย, ถูกต้องตามคำสั่งของพระเจ้าด้วย, ถูกต้องตามกฎของกรรมด้วย; นั่นแหละคือวิธีจะทำให้สำเร็จประโยชน์ ให้ธรรมะเกิดขึ้น และมีผลตรงตามที่ต้องการ ตรงตามคำนิยามของคำว่า "ธรรม" ที่ขอย้ำแล้วย้ำอีกซ้ำๆ ซากๆ ว่า "ธรรม" คือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งในส่วนตัวบุคคล ทั้งในส่วนรวมเป็นสังคมก็ดี ทั้งในด้านวัตถุก็ดี ทั้งใน

ด้านจิตตάνวิญญานกัตติ ไม่มีอะไรผิด มีแต่ความถูกต้อง
และก็มีผลตรงตามที่ควรปรารถนา ซึ่งจะเรียกได้ว่าเป็น
สันติภาพอันถาวร.

เมื่อต้องการผลของธรรมะเป็นสันติภาพอัน
ถาวร ก็ต้องมีวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ,
หรือตามคำสั่งของพระเจ้า, หรือตาม กฎของกรรม คือกฎ
"อิทัปปัจจยตา" อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ถูก
ต้อง และจำเป็นตามวิวัฒนาการทุกขั้นทุกตอนอย่างไรก็
อธิบายไปแล้วในการบรรยายครั้งที่แล้วมา.

ทั้งนี้มาสู่ถึงการที่เราทำผิดพลาด. *เดี๋ยวนี้เราทำ
ผิดพลาดต่อกฎของธรรมชาติ, ทำผิดพลาดต่อคำสั่งของ
พระเจ้า, ทำผิดพลาดต่อกฎเกณฑ์ของ "อิทัปปัจจยตา".*

ผิดพลาดต่อกฎของธรรมชาติก็เห็น ๆ กันอยู่ :
เราเป็น อยู่กัน อย่างทำลายธรรมชาติ ในทางด้านของวัตถุ,
ที่เป็นเรื่องทางจิตใจ เป็นกฎเกณฑ์ทางจิตใจก็ไม่คำนึง,
คำนึงแต่เรื่องทางเนื้อหนัง เป็นทาสของวัตถุ เป็นทาสของ
ความสุขสนุกสนาน. เฮอร์คอร์้อยในทางเนื้อหนัง คำนึงถึง

แต่ทางวัตถุอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงทางจิต. อย่างนั้นก็มี
 ผิดแล้ว, *ผิดคำสั่งในข้อผิดกฎของธรรมชาติ* แล้ว, *ผิดคำสั่ง*
ของพระเจ้า แล้ว, *ผิดกฎเกณฑ์ของ "อิทัปปัจจยตา"* แล้ว
 ที่ว่าเมื่อต้องการสันติภาพ แต่ไปสร้างเหตุของวิกฤตการณ์,
 ที่ว่าเมื่อต้องการความสุข แต่ไปสร้างเหตุของความทุกข์ มันก็
 ผิดหมด. นี่เรากำลังทำผิดอยู่ในขณะนี้ ขอให้ไปดูรายละเอียด
 ด้วยตนเองก็แล้วกันว่า ในโลกนี้เรากำลังทำผิดกันอยู่
 อย่างไร.

ที่^{๑๒}ที่จะให้การกระทำอย่างถูกต้องนั้นมันเป็นเรื่องง่าย
 เข้า ก็จะต้องมองเห็นข้อเท็จจริงบางอย่างบางประการ
 ที่มันควรจะมีอยู่แล้วเราก็ไม่มอง. อาตมาจะใช้คำว่า จะต้อง
 มองให้เห็นสัจจะธรรม กับ ธรรมสัจจะ ที่มันแฝงกันอยู่.
 เมื่อพูดถึง สัจจะธรรม เราหมายถึงความจริงทั่วไปรอบโลก
 รอบจักรวาล. แต่เมื่อพูดถึง ธรรมสัจจะ เราหมายถึงความ
 จริง ข้อเท็จจริง เหตุผลอะไรก็ตาม เฉพาะเรื่องเฉพาะกรณี
 ที่เราจะต้องรูถึงขนาดสูงสุด และทำให้ถูกต้องตามความจริง
 เฉพาะเรื่องเฉพาะกรณี; มันมันแฝงกันอยู่อย่างนี้.

เรามักจะขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ในส่วนที่เป็นธรรมสัจจะของเฉพาะเรื่องของเฉพาะกรณี และมองอีกทางหนึ่งก็ว่า เราจะต้องมีวิธีมองของเรา เพื่อทำให้สิ่งต่าง ๆ นั้นเป็นไปอย่างง่ายดายยิ่งขึ้น.

อาตมาอยากจะทำให้ท่านทั้งหลายมองว่า *การงานนั้นคือการปฏิบัติธรรม*. เดียวนี้สังเกตเห็นว่า พวกเราเอาการงานไว้ที่บ้าน, เอาการปฏิบัติธรรมไว้ในวัด ในบ้านในตงของฤษัษุมณี; เอาการงานไว้ที่บ้าน, เอาการปฏิบัติธรรมไว้ที่วัด, อาตมาเห็นว่ามันไม่ถูก.

ท่านเมื่อจะดูกันตามหลักของ พระพุทธศาสนาแล้ว ถ้ามีการประพฤติหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่า ทำการงานที่ไหนก็จะต้องมีการปฏิบัติธรรมะที่นั่น. อยากจะยกตัวอย่างว่า ทำงานเป็นชาวนา ไถนาทำไร่อยู่ เมื่อทำนาอยู่ ก็ให้มันเป็น การปฏิบัติธรรม คือมี *ความตั้งใจจริง* ที่เรียกว่า *สังจาจะ*, มี *หะมะ* มีการบังคับตัวจริง, มี *ขันติ* มีความอดกลั้นอดทนจริง, มี *จาคะ* สละสิ่งที่ เป็นข้าศึก เป็นอันตรายแก่การงานนั้นเสีย, โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องมี *ปัญญา* ที่เที่ยงพอ มี *สติสัมปชัญญะ* ที่เที่ยงพอ มีความกล้า

ธรรมะที่^๑เป็นเหตุ^๒เป็นปัจจัย^๓ จะทำให้ปฏิบัติ
 ธรรมะอื่น ๆ ได้ง่ายก็มี เช่นว่า เราจะต้องมีความเข้าใจถูก
 ต้องตามกฎของธรรมชาติว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์
 เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น". สัตว์เลวฉลาด
 ก็ดี ต้นไม้หญ้าบอนก็ดี มีชีวิตแล้ว ต้องถือว่าเป็นเพื่อน
 ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายกันทั้งหมดทั้งสิ้น. ให้มันถูกให้มัน
 ตรงตามกฎของธรรมชาติ. แล้วก็มีธรรมะโดยอัตโนมัติ
 เกิดขึ้น คือ ความรัก ความเมตตา ความสามัคคี. นำคนอื่น
 ไม่ได้. ทำลายคนอื่นไม่ได้. และทำลายป่าไม้ต้นไม้ใครม ๆ
 กันอย่างนี้ก็ได้. เพราะว่ามันก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ
 ตาย ของเรา. จะทำลายสัตว์เลวฉลาดให้สูญพันธุ์ไปจาก
 โลกก็ได้. เพราะว่ามันเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย
 ของเราอย่างนี้. แล้วก็ไม่สามารถที่จะฆ่าคนตาบอด ๆ ด้วยกัน
 ได้อย่างเด็ดเย็น. นี่คือ ธรรมะที่ช่วยให้เกิดธรรมะ.

และว่าถ้าเราจะมีธรรมะในระดับสูงหลาย ๆ ด้าน
 พร้อมกัน เราจะต้องฝึกข้อสำคัญอย่างหนึ่งคือ การบังคับ
 ความรู้สึก. เดียวนี้พวกเราในโลกนี้ไม่ค่อยบังคับความ
 รู้สึก. ปล่อยตามสบาย ปล่อยตามกิเลส.

และอีกอย่างหนึ่งซึ่งสำคัญที่สุดก็คือว่า เราจะต้อง
แสวงหาความสุขในการทำางาน, แสวงหาความสุข
ในการบังคับตน ให้อยู่ในร่องในรอย คือแสวงหาความสุข
เมื่อรู้สึกว่าการกำลังทำหน้าที่ของมนุษย์. อย่าไปหาความ
สุขเมื่อทำงานแล้ว เงินเดือนออกแล้ว; เอาเงินเดือน
ไปกินไปเล่นกันให้หัวทกกันชีวิต มีความสุขที่นั่น. นั้น
มันเป็นเรื่องน่าหลัง และจะไม่เป็นความสุขชนิดที่จะนำไป
สู่ความสงบเย็นได้ มีแต่จะทำให้ร้อนยิ่งขึ้น.

ความสุขในที่นี้ คือความพอใจว่า ได้ทำหน้าที่
ของมนุษย์อย่างถูกต้อง ไม่มีบกพร่อง ให้อตัวเองได้.
ใครให้อตัวเองได้เมื่อไร; คนนั้นจะมีความสุขอย่างยิ่ง.
นี้เรียกว่าความสุขที่เกิดขึ้นในการทำงานอย่างถูกต้อง. ใน
ความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้องของตน ๆ.

ทีนี้ อยากจะขออีกข้อหนึ่งว่า อย่าเป็นอยู่ด้วยส่วน
เกิน : *อย่ากินเกิน อย่านั่งห่มเกิน อย่าไปใช้สอยเกิน;*
แม้แต่การบำบัดโรคภัยไข้เจ็บก็อย่าให้มันเกิน; ^{เดี๋ยวนี้}
เรามันมีแต่เรื่องเกิน. ที่ไปกินเหล้ามันเกินหรือไม่เกิน
ไปคิดดู? สุขบุหรืเกินหรือไม่เกินไปคิดดู? กินของเล่น,

เล่นหัวต่าง ๆ. ประดับประดาตกแต่งร่างกาย, ฟ้อนรำขับร้องต่าง ๆ นี้เกินหรือไม่เกินไปคิดดู? ให้เอาความรู้สึกโดยแท้จริงเป็นหลัก ถ้าเห็นว่าเกินก็รีบตัดเสีย.

พระพุทธเจ้าท่านทรงบัญญัติอุโบสถศีล ว่าเป็นการตามรอยพระอรหันต์ ให้ทุกคนถือปฏิบัติ. นั้นมันเป็นเรื่องไม่ให้ไปแตะต้องส่วนเกิน : อาหารที่ตักเกิน แพงเกิน กินเวลาแล้วก็ไม่กิน เรียกว่า "วิกาลโภชนา" ก็เว้นเสีย "นัจจะคัตะวาทิตะวิสุกะทัสสะ" - เรื่องฟ้อนรำขับร้อง ตัดเสียไป ประดับประดาตกแต่ง นั้นมันเกินมันไม่จำเป็นก็เว้นเสีย. "อุจจาสะยะมหาสะยา" - ที่นั่งที่นอนสูงใหญ่ มันเกินไปก็เว้นเสีย ทุกอย่างต้องเว้นเสีย.

เหตุปัจจัยที่ทำให้กินเกินก็ต้องระวัง จะต้องกลัว : ^{๕๕}น้ำจิ้มหลาย ๆ ชนิด ^{๕๕}ถ้วยเล็กๆ บนโต๊ะอาหารนั้น คือศัตรูอันร้ายกาจ คือมันทำให้กินเกิน. ถ้าไม่ ^{๕๕}น้ำจิ้ม เหล่านี้ คนก็จะกินแต่พอร่างกายต้องการ: เพราะมี ^{๕๕}น้ำจิ้มมันก็กินเพลิน. นั่นแหละศัตรูอันร้ายกาจ ทำให้เงินเดือนไม่พอใช้. ครั้นพอเงินเหล้า เงินบุหรี่ เงินสิ่งเกินเหล่านี้เสีย เงินเดือนก็พอใช้ เวลาที่มีสำหรับจะมาศึกษา

ธรรมะ, สำหรับจะอยู่บ้านไม่ต้องออกไปเที่ยวตามสถานที่
แห่งกามารมณ์ มีประโยชน์ทั้งส่วนเกิน ทั้งการละเว้น
ส่วนเกิน.

อุโบสถศีล ให้เว้นกามคุณ การกระทำระหว่าง
เพศโดยเด็ดขาด; ก็เพราะว่า ทำทุกวันนั้นมันเกิน แต่
บางวันเว้นเสียมันจะพอดี.

ขอให้ทุกคนยินดีที่จะถืออุโบสถศีล และจะเป็น
การตามรอยพระอรหันต์ ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์
นี้เรียกว่า ถือศีลครอบจักรวาล กันทั้งโลกว่า อย่างละ
ต้องส่วนเกิน. หนึ่งโลกมันกำลังจะวินาศ เพราะคนใน
โลกบูชาส่วนเกินมันจะล้างกันให้หมดโลก เพราะประโยชน์
แก่ส่วนเกิน, เพราะต้องการจะมีส่วนเกิน, จะกักตุน
ส่วนเกิน, เขาจะทำลายผู้อื่นให้หมดโลกไป. นี้เรียกว่า
ธรรมะที่จะช่วยให้มีธรรมะ.

ธรรมะที่ต้องปฏิบัติโดยตรง ก็มีอยู่, และ ธรรมะ
ที่จะช่วยธรรมะเหล่านั้นให้ปฏิบัติได้สำเร็จก็มีอยู่, เรียกว่า
ธรรมะเป็นปัจจัยให้มีธรรมะ ซึ่งอยากจะระบุลงไปว่า

อุดมคติอันสูงสุด ว่าไม่ให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์
นี้แหละจะช่วยได้.

ขอให้ทุกคนถืออุดมคติว่า จะไม่ให้เสียที่ที่เกิดมา
เป็นมนุษย์ ถ้าเป็นพวกเราด้วยแล้ว, จะต้องหมอดท่าย
ด้วยว่า ได้พบพระพุทธศาสนา. บู้ ย่า ตา ยาย ได้ตะโกน
กันอยู่กันไปหมดว่า อย่าให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และ
พบพระพุทธศาสนา. ถ้าเรามีอุดมคติอย่างนี้ ก็จะตั้งไป
แต่ในทางที่จะตั้งตนอยู่ในธรรม จะปฏิบัติธรรม จะพอใจ
ธรรม จะเคารพพระธรรมอย่างสูงสุด เช่นเดียวกับที่
พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทั้งอดีต ทั้งอนาคต ทั้งปัจจุบัน
ล้วนแต่เคารพธรรม.

ข้อความที่ได้พูดมาทั้งหมดนี้ ถือเป็นการขอร้องทุก ๆ
ข้อ ว่าเป็นวิธีที่จะทำให้ธรรมะเกิดขึ้น มีธรรมะ ได้ด้วยผล
แห่งธรรมะ โดยการกระทำที่ร่วมกัน; โดยใช้ตัวข้อสั้น ๆ
แห่งปาฐกถาธรรมครั้งนั้นว่า "ธรรมะโดยวิธีใดกัน?" ขอให้
ท่านผู้ฟังเอาไปชนกันเข้ากับปาฐกถาธรรมครั้งแรก ที่ว่า
"ธรรมะทำไมกัน?" ธรรมะคือ ระบบปฏิบัติที่ถูกต้องและ
จำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ. เดียวนี้

เราก็ทำให้สำเร็จได้ตามนั้น โดยอุบายดังที่กล่าวมาแล้ว
 ว่าทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, ตรงตามคำสั่งสอน
 ของพระพุทธเจ้า, ตรงตามกฎหมายแห่งกรรม, มีรายละเอียด
 ซึ่งเข้าใจว่าท่านทั้งหลายคงยอมรับร่วมกันอยู่เป็นอย่างดี.

เขียนเวลาแห่งการบรรยายของเราก็หมดแล้ว อาคมาชยัคิ
 การบรรยายไว้แค่เพียงแค่นี้สำหรับครั้งนี้.

ออกอากาศครั้งที่ ๓

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ ส.ค. ๒๑

เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

ธรรมะกับโลก จะไปด้วยกันได้หรือไม่?

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี้อาจจะกล่าวโดย
หัวขั้วว่า “ธรรมะกับโลกจะไปด้วยกันได้หรือไม่?” ขอให้ทำไว้
ในใจว่า เราได้พูดถึงเรื่องของธรรมะ, ประโยชน์ของธรรมะ, และ
วิธีที่จะทำให้อธรรมะมีขึ้นมาได้อย่างไร; แต่แล้วก็นำสังเขปที่ว่า ยังมี
ปัญหาเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้สำหรับคนส่วนใหญ่ ซึ่งยังสงสัยอยู่ว่า
ธรรมะกับโลกมันจะไปด้วยกันได้หรือไม่? ตั้งที่อาตมาได้เคยเล่าให้ฟัง
มาแล้วว่า มีครูบาอาจารย์ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัย มาตั้งคำถามอย่างนี้
กับอาตมา ว่าธรรมะกับโลกจะไปด้วยกันได้หรือไม่? ฟังแล้วก็นำ
สะอึก, ฟังแล้วก็นำสังเขป, ฟังแล้วก็นำร้องไห้.

โลกกำลังมีปัญหามาก.

เมื่อพูดถึงปัญหา เราถือว่าโลกกำลังมีปัญหา ปัญหาอย่างอื่นก็คือไม่มีสันติภาพ; มันอยู่กันด้วย วิกฤตการณ์ มีความเลวร้าย คือมีอาชญากรรมมากขึ้นทุกที ทั้งในส่วนบุคคลหรือภายในบ้านเมือง ภายในครอบครัว, และมีอาชญากรรมใหญ่คือ สงครามหรือมหาสงครามกำลังมีอยู่, และกำลังตั้งเค้าว่าจะขยายต่อไปอยู่ในโลก, นี้เรียกว่า วิกฤตการณ์ ซึ่งเป็นตัวปัญหาที่มีอยู่ในโลก.

ทุกคนก็ไม่ต้องการจะมีวิกฤตการณ์; แต่ทำไม โลกนี้มันยังมีวิกฤตการณ์มากขึ้น? นี้แหละคือตัวปัญหา. สมัยก่อน เขาเคยเชื่อกันมาว่า *ธรรมะค้ำครองโลก* *ค้ำครองสัตว์* *ค้ำครองหุบภูมิตรรณะ*; โลกนี้ คือ สัตว์เหล่านี้ ก็อยู่กันอย่างสงบเย็น. เดียวนี้ทำไมมันหา ความสงบเย็นไม่ได้ เพราะอะไรไม่ค้ำครอง? ถ้าคนโบราณ เขาจะตอบว่า เพราะมันไม่มีธรรมะค้ำครอง. ส่วนคน เดียวนี้เขาถือว่าธรรมะจะค้ำครองโลกได้ ถึงกับมีปัญหาว่า จะอยู่ด้วยกันได้หรือไม่ด้วยซ้ำไป.

สมัยปัจจุบันนี้ มีบางลัทธิถือว่า ศาสนาเป็นยา
 เสพติดสำหรับทำให้มนุษย์มันเมา; เพราะไม่มีประโยชน์
 อะไร. ถ้าศาสนาเป็นยาเสพติดเสียแล้ว ชนรณะก็ไม่มี
 ประโยชน์อะไร; เพราะว่า สมบัติของศาสนาก็คือสิ่งที่
 เรียกว่า "ชนรณะ" นั่นเอง. ไม่ว่าศาสนาไหนมีชนรณะ
 เป็นสมบัติทั้งนั้น. ชนรณะที่ตรงกันทุกศาสนาก็เช่นว่า
 ทุกคนมาจากที่เดียวกัน. เหมือนกันว่าเป็นพ่อแม่เดียวกัน.
 อย่างพุทธศาสนาก็ถือว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด
 แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น, มีปัญหาอยู่ที่มักเผลอ
 เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ยาก เหล่านี้.

เราเป็นเพื่อนทุกข์กัน มีหัวอกอันเดียวกัน ชี้แจง
 กันแต่ในทางที่จะให้ร่วมมือกันแก้ปัญหาเหล่านี้ คือดับทุกข์
 ออกไปเสียให้หมดสิ้น. ในที่สุดก็พบเหมือน ๆ กันทุก
 ศาสนาว่า ความเห็นแก่ตัวนั้นแหละทำให้เกิดปัญหาขึ้น
 มา; ความเห็นแก่ตัวเป็นสัญชาตญาณ แต่เราควบคุมไว้
 ไม่ได้. สัญชาตญาณก็เลยวิวัฒนาการไปในทางที่เป็นโทษ;
 คือเห็นแก่ตัวแล้วก็มี ความโงก มีความโกรธมีความหลง;
 ทำตัวเอวมันแหละให้เกิดคร้อน, แล้วก็ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนยิ่ง
 ไปกว่าตัวเอง เพราะว่าเรามันเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ผู้อื่น.

ทุกศาสนาจะสอนให้กำจัดทำลายความเห็นแก่ตัวด้วยกันทุกศาสนา.

อาตมาขอทำให้ไปคันดู ให้ไปพิสูจน์ดู ทดสอบดูว่า ศาสนาไหนบ้างที่ไม่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว? อาตมาจะเฉยพูดเสียด้วยว่า ถ้าศาสนาไหนไม่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว แต่กลับไปสอนให้เห็นแก่ตัวแล้ว ก็เลิกความเป็นศาสนาเสียเถิด. ศาสนานั้นยกเลิกได้. เดียวนี้เราไม่มี หวังไม่พบว่าศาสนาไหนที่สอนให้เห็นแก่ตัว; ส่วนแต่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความโงก ความโกรธ ความหลง เสียด้วยกันทั้งนั้น. เพราะว่าเมื่อคนในโลกไม่มีความเห็นแก่ตัวแล้ว เขาก็จะรักผู้อื่นได้ เขาก็จะช่วยเหลือกันได้ ไม่เอาเปรียบกันอย่างเลือดเย็น เหมือนอย่างที่กำลังมีอยู่ทั่วไปในโลกนี้.

ธรรมะคือความไม่เห็นแก่ตัว นี้จะคุ้มครองโลกได้.

เมื่อใดโลกเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เมื่อนั้นก็วินาศ. เดียวนี้กำลังเอียงไปในทางเห็นแก่ตัวมากขึ้น ความวินาศมันใกล้ถึงแล้ว. โลกจะรอดอยู่ได้ก็เพราะธรรมะ, ธรรมะในพระศาสนาคือความไม่เห็นแก่ตัว. นี้จะเห็น

ชัดได้อย่างหนึ่งว่า โลกจำเป็นที่จะต้องมีธรรมะคือความ
ไม่เห็นแก่ตัว.

หรือใครจะตั้งปัญหาถามขึ้นมาว่า *ธรรมะนี้มีสำหรับ
โลก หรือมีสำหรับทำอะไร?* ท่านทั้งหลายก็มีเสรีภาพที่จะ
คิดตามความชอบใจว่า ธรรมะนี้มีสำหรับอะไร? มีสำหรับ
ใคร? มีสำหรับโลกหรือทำไม? แต่ก่อนไม่มีปัญหาอย่างนี้.
เดี๋ยวนี้มีปัญหาอย่างนี้ขึ้นมาแล้ว เพราะว่าไม่สนใจธรรมะ
จนไม่รู้จักรธรรมะ; ปัญหาหนักก็เกิดขึ้นมาอย่างนี้; กระทบมี
ปัญหาเกิดขึ้นว่า *ธรรมะกับโลกนี้ มันจะไปช่วยกันได้ดีหรือไม่?*
คือหมายความว่า จะเป็นเครื่องคุ้มครองประคับประคองกันไป,
หรือว่าจะเป็นเครื่องขัดขวางทำลายล้างกัน.

ข้อนี้มันมีคำพูดที่พูดกันโดยไม่รู้สึกรู้ว่า อย่าง
ผิด ๆ ว่า ธรรมะมันตรงกันข้ามกับโลก. ถ้าพูดอย่างนั้น
ก็ขอให้เข้าใจว่ามันผิด เป็นอีกความหมายหนึ่ง. ในความ
หมายหนึ่ง ธรรมะมันก็ตรงกันข้ามกับโลกจริง; แต่มัน
ตรงกันข้ามไปในทางที่จะช่วยกันให้หมดปัญหา. เมื่อ
โลกจะมุ่งไปในทางเลว; ธรรมะก็มุ่งจะให้ไปในทางดี,
ธรรมะมาหาโลกก็เพื่อจะให้โลกหยุดเลว ให้เป็นไปในทางดี.

ถ้าพูดอย่างนี้พูดได้ว่าธรรมะมันตรงกันข้ามกับโลก; มัน
ไปด้วยกันไม่ได้. แต่ความจริงมันไม่ได้เป็นอย่างนั้น โลก
นี่ต้องมีธรรมะเป็นเครื่องประดับประดาโลกให้เป็นไป
แต่ในทางที่ถูกต้อง, หรือในทางที่ดี.

ธรรมะเข้ามา ก็เพื่อควบคุมให้โลกเป็นไปด้วยดี,
ธรรมะก็เป็นไปกับโลก ในทางที่จะทำโลกให้ดี; ไม่ใช่
มากัดกัน ไม่ใช่มาทะเลาะวิวาทกัน เหมือนกับความรู้สึก
ของคนบางคนที่เขาเกลียดธรรมะ. เขาหวังที่จะเอาเรื่อง
โลก ๆ เป็นเบื้องหน้า; ก็เลยพาลหาเรื่องตามความรู้สึก
ของเขาว่า ธรรมะกับโลกนี่มันขวางกัน เพราะเขาไปมอง
ในแง่ที่ว่า มันไม่ตรงกับความรู้สึกของเขา.

ขอให้เรามองกันเสียใหม่ ว่าธรรมะกับโลกนี้แม้
มันจะมีผล หรือว่ามีฤทธิ์มีเดชอะไรกันไปตามคนละอย่าง แต่
มันต้องไปด้วยกัน และไปด้วยกันได้. ธรรมะคือสิ่งที่
ทำได้ดี; โลกนี้ถ้าปล่อยไปตามความรู้สึกของโลกแล้ว
มันมีแต่จะทำชั่ว. เหมือนปลา มันจะลงน้ำเรื่อย มันจะไม่
ขึ้นบก. ที่มันมีธรรมะเป็นเครื่องประดับประดาให้อยู่
ในแนวทางที่มันถูกต้อง; เมื่อใดมีความสงบสุข เมื่อ

นั่นเป็นการกล่าวได้ว่า ธรรมะกับโลกนี้ได้สมัครสมาน
 สามัคคีกันมาเป็นอย่างดี จนเรามีผลเป็นอย่างไร; ดังนั้น
 จึงไม่ควรจะมีปัญหาอย่างที่กำลังมีอยู่ว่า ธรรมะกับโลกจะ
 เป็นไปด้วยกันได้หรือไม่? หรือว่าธรรมะสำหรับโลกหรือ
 สำหรับอะไร?

ทีนี้ เดี๋ยวนี้ เรามามองดูข้อเท็จจริงที่กำลังมีอยู่ใน
 โลกที่มันเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ *ลัทธิบางลัทธิถือว่า*
ธรรมะไม่จำเป็นสำหรับโลก, ธรรมะเป็นเครื่องถ่วงความ
 เจริญของโลก, เราไม่สามารถจะใช้ธรรมะแก้ปัญหของโลก.
 นี้เขาก็พูดกันไปพวกหนึ่ง แนวหนึ่ง ลัทธิหนึ่ง. ส่วน
 อาตมานั้นก็ยังคงรูปเดิมว่า ธรรมะนี้ต้องคู่กันกับโลก โลก
 ขาดธรรมะไม่ได้ ธรรมะจะสามารถจัดปัญหาของโลก
 โดยประการทั้งปวง ไม่ใช่ว่าธรรมะจะขจัดปัญหาไม่ได้.

ความจริงมีอยู่ว่าเขาไม่รู้จักธรรมะ, ไม่สามารถจะ
 เอาธรรมะมาใช้ สำหรับขจัดปัญหานั้นต่างหาก. ถ้ามี
 ธรรมะเข้ามาโดยแท้จริงแล้ว จะแก้ปัญหของโลกได้
 ในพริบตาเดียว. โปรดฟังให้ดีๆ อาตมาพูดว่า "ใน
 พริบตาเดียว", ชั่วตากะพริบครึ่งหนึ่ง.

จะขอพูดอย่างคำพูดก่อน ในการกระทำนั้นค่อย
พูดกันทีหลังว่า ในโลกนี้ ถ้าเลิกนายทุนใจร้ายกันเสีย มี
เศรษฐีใจบุญ ในพริบตาเดียวกัน โลกจะเป็นอย่างไร ?
เราก็กำลังมีปัญหาว่า นายทุนใจร้ายนี้ สุนัขเลือดมนุษย์ จน
คนยากจนต้องลุกขึ้นต่อสู้ จะประหัดประหารกันให้เลือด
ท่วมโลก ถ้าเราหยุดนายทุนใจร้ายเสีย; เปลี่ยนเป็น
เศรษฐีใจบุญขึ้นมา, วัคคนยากจนเหมือนลูกเหมือนหลาน
นั้นจะแก้ปัญหาคือได้ ในพริบตาเดียวหรือไม่ ?

ทันทว่า จะเป็นเศรษฐีใจบุญขึ้นมาได้อย่างไร ?
มัน ก็ต้องอาศัยธรรมะ. ถ้ามีธรรมะมาจริง, ธรรมะของ
ศาสนาไหนก็ได้ จะเกิดเศรษฐีใจบุญ. เศรษฐีใจบุญจะ
เต็มไปในโลก เช่นเดียวกับในยุคในสมัยที่ศาสนายังมีบารมี
มือทิพพล มีรัศมีสำหรับส่องอยู่ในโลก, หรือว่าธรรมะเข้า
มา คนยากจนที่บูชาอบายมุขนั้น เปลี่ยนเป็นชนกรรมา
ชีพชนิดสัตว์บุรุษเสีย ความทุกข์ยากก็จะหายไปภายใน
พริบตาเดียว.

อาจมาพูดว่า หากคนยากจนที่บูชาอบายมุขนั้น
หยุด, ดายเสียแล้วก็เกิดใหม่ เป็นชนกรรมาชีพที่เป็น

สัตบุรุษ. เตียวคนยากจนยังบูชาอบายมุข ในพุทธ-
ศาสนาถือว่า คัมภีร์มา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่น
การพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน นิสัย
อบายมุข. ใครไปทำเข้าก็จมอยู่ในอบาย.

คนยากจนยังบูชาอบายมุขอยู่ เราไม่มีการจัดการ
กระทำที่ถูกต้อง ให้คนยากจนสลัดอบายมุขทั้งไปให้หมด
สิ้น; บางทีมีแต่จะเพิ่มอบายมุขให้ด้วยซ้ำไป, ยังอยากจะ
ขายเหล้าให้มาก, ยังอยากจะขายบุหรี่ ให้มาก, ยังอยากจะขาย
แอลกอฮอล์ ให้มาก, อย่างนั้นมันก็ทำให้คนยากจนสลัดอบายมุข
ไปไม่ได้.

เราต้องการให้เขาเป็นชนกวมมาซีทที่เป็นสัตบุรุษ
คือเว้นจากอบายมุขโดยประการทั้งปวง. ธรรมชาติเข้ามา
อบายมุขหายไป, ความเป็นสัตบุรุษขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์
สมควรสามัคคี อุดหนุนอุดหนุน มีสติปัญญา ก็เข้ามา
ปัญหาเกี่ยวกับคนยากจนก็จะหมดไปในพระบิดาเดียว.

ทีนี้จะมีมองให้กว้างกว่านี้ก็จะมองว่า ให้เลิก "กาม-
สุขัลลิกานุโยค" เสีย แล้วลัทธิ "ทุนนิยม" ก็จะตายไป
หมดจากโลก. คำว่า "กามสุขัลลิกานุโยค" เป็นศัพท์,

เป็นคำที่รู้จักกันดีในพระพุทธศาสนา คือ *ประกอบคนที่มีวั
เนาอยู่ในกาม, บุษากม, ประกอบคนมีวัเนาอยู่ในกาม* ทั้ง
ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ.

ทีนี้คนทั้งหลายกำลังชอบอย่างนี้ กำลังบูชาสิ่งที่
เรียกว่ากาม ก็เป็นเหตุให้เกิดความคิดที่จะส่งเสริมแต่
เรื่องกาม. ใครมีสติปัญญาที่หาอำนาจ หากำลังหาปัจจัย
เพื่อประโยชน์แก่กามของตน; เกิดลัทธิที่ใช้ทุนเป็น
เครื่องมือสำหรับหาประโยชน์ให้แก่ตน, เกิดลัทธิทุนนิยม
ขึ้นมาบ้าง. เกิดบุคคลประเภทนายทุนขึ้นมาบ้าง

แม้แต่คนยากจนแท้ ๆ ก็ยังอยากจะเป็นนายทุน
คนยากจนแท้ ๆ ก็อยากจะทำอย่างลัทธินายทุน. เราจะเห็น
ได้ว่า แม้จะยากจนอย่างไร เขาก็พยายามที่จะให้มีอะไร ๆ
อย่างที่พวกนายทุนเขามี. คนจนก็กำลังทำอะไรใช้ด้วยกันอยู่
ในขั้นนี้. ที่เราเรียกกันว่า "ความเจริญ". อย่างว่าเรามี
ไฟฟ้าใช้กันขึ้นมา ในบ้านนอกคอกนาอย่างนี้; คนยาก
จนเขาก็อยากจะมีทีวี, อยากจะมีตู้เย็น, อยากจะมีสเตอริโอ,
ก่อนนี้เขาไม่มี, เขาไม่เคยคิดจะมี. พอมีไฟฟ้าขึ้นมาที่บ้าน

นอกจากนี้ เขาก็ซื้อหาทีวี ตู้เย็น หรือสเตอริโอ มา. เขาไม่มีเงินพอ เขาก็ใช้ระบบ installment คือเก็บเงินผ่อนส่ง.

ระบบผ่อนส่ง ไม่มีที่บ้านนอกจากนี้มาแต่ก่อน. เดียวกันนี้ ทำให้เกิดเป็นหนี้เป็นสิน ทำให้เสียหายแก่การดำรงชีพ เป็นอภัยมาทางวิญญาณชั้นเล็ก มันสร้างปัญหาขึ้นมาใหม่อย่างนี้ ที่ทำให้คนยากคนจนกับบูชา "ความสุขลึกลับภายใน" อย่างนี้. ก็ตกเป็นเหยื่อของคนที่มีอำนาจ. หรือมีความผูกขาดเกี่ยวกับทุน. แล้วจะไปโทษใคร? มันเป็นเรื่องของการทำผิดต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรม.

เราจะต้องเอาธรรมเข้ามา ให้คนรู้จักสันโดษ ให้รู้จักเป็นอยู่โดยไม่บูชาส่วนเกิน ก็จะไม่มีปัญหาอย่างที่ว่านี้. ขอให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า "ความสุขลึกลับภายใน" ซึ่งมีอยู่ใน *ธรรมเทศนาข้อแรก* ของพระพุทธเจ้า ที่เราเรียกกันว่า "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร". พอพระองค์จะทรงแสดงธรรมแก่โลกเป็นครั้งแรก พระองค์ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร บอกว่า *อย่าไปตะคอง* *ความสุขลึกลับภายใน* กับ *อัครกิลมณภายใน*.

ถ้าเราเชื่อท่าน เราเลิก กามสุขัลลิกานุโยค เสีย, ลัทธินุญนิยมก็ตายไปจากโลกทันที, พวกนายทุนก็ตายไปจากโลกทันที เกิดเป็นเศรษฐีใจบุญขึ้นมาได้ไม่ยากเลย. ฉะนั้นขอให้เราช่วยกันมองดูให้ดี ๆ จนเลิกกามสุขัลลิกานุโยค อันเป็นความผิดความเดวอุปัทวจตุไรข้อแรกนี้เสีย. รวมความว่า เลิกกามสุขัลลิกานุโยคได้เมื่อไร ลัทธินุญนิยมก็จะตายหมดไปจากโลกเมื่อนั้น; เรียกว่าในปริวิตาเดียว เพราะทำให้ปัญหานั้นหายไปได้. เดียวนี้มาเข้าใจกันเสียว่าศาสนาเป็นยาเสพติด ก็เลยไม่รู้จะกว่าจะเลิกคำว่า กามสุขัลลิกานุโยคกันไปทำไม; กลับจะไปบูชากามสุขัลลิกานุโยค.

ศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด; ศาสนานั้นแหละจะเป็นเครื่องล้างยาเสพติด, อะไร ๆ ที่เป็นยาเสพติดทุกอย่าง. สิ่งที่เราเรียกว่าศาสนานั้นจะล้างยาเสพติด. ทั้ง ๆ ที่ศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด; แต่เป็นสิ่งที่จะทำลายล้างยาเสพติด เพราะฉะนั้น เรามารู้จักสิ่งที่เรียกว่าศาสนากันให้ถูกต้อง; ไม่ใช่เห็นว่าศาสนาเป็นสิ่งที่จะทำลายล้าง.

ยาเสพติดทางวัตถุ กิเลส ทางจิต ทางวิญญาณ เช่น กามารมณ์ เป็นต้น กิเลส จะเลิกล้างเสียได้ก็เพราะความมี

แห่งพระศาสนา. นี่เพราะไม่รู้จักศาสนา จึงเห็นว่า
ศาสนาเป็นยาเสพติด; เป็นคำกล่าวอย่างไม่ยุติธรรม, ไม่
มีเหตุผลที่จะกล่าวอย่างนั้น. คนโง่เท่านั้นที่จะยอมเชื่อการ
กล่าวที่ไม่เป็นเหตุผล.

อีกข้อหนึ่งที่มีจะอ้างกันทั่วไปว่าหลายพันปีที่มีธรรมะ
มีศาสนานี้ ทำไมโลกมันยังไม่ดีขึ้น? อันนี้เรียกว่าพูด
ซัดๆ อย่างไม่รู้จะตักน้ออย่างไร; ที่พูดว่ามีธรรมะ มีศาสนา
ในโลกมาตั้งหลายพันปีแล้ว โลกก็ไม่ดีขึ้น. ท่านลอง
คิดถึง ข้อเท็จจริงแท้ๆ มันมีอยู่ว่าที่ โลกรอดมาได้ มี
วิฆเนศวรขึ้นมาได้นี้ เพราะความมีแห่งธรรมะ, มีธรรมะ
เจริญขึ้น มีสันติภาพมาในโลกมาตลอดเวลาจนกว่าที่
วัตถุนิยมจะเกิดขึ้นมาในโลก แล้วมากลบเกลื่อนโอกาสที่
โลกจะมีธรรมะเสียหมดสิ้น.

ก่อนมีวัตถุนิยม ซึ่งเป็นรากฐานของกามสุขัตติ-
กานุโยคนั้น โลกก็เคยมีสันติภาพ อยู่กันโดยความสงบ
เย็น. ชั่วร้อยกว่าปีมานี้ เท่าที่พอได้ยินได้ฟังกันอยู่นี้
มันมีความสงบสุขสันติภาพมากกว่านี้. เดียวนี้มีความ
ร้อนระอุเป็นไฟ เพราะมันมีสิ่งที่มาส่งเสริมกามสุขัตติ-

โลกานุโยค ให้ละทิ้งศาสนาเสีย. สันติภาพได้มีมาเรื่อย ๆ
 ตลอดเวลาที่ธรรมะยังมีอยู่ในโลก; พอโลกเห่ไปบูชา
 วัตถุนิยม เกียรติยศชักรณะ โลกก็เปลี่ยนเป็นมีวิกฤตการณเ์,
 มีวิกฤตการณเ์ถาวรยิ่งขึ้นทุกที. วัตถุนิยมเข้ามาครอบงำ
 โลก จนโลกนี้หลงไปในวัตถุนั้น แล้วก็ไม่ให้โอกาสแก่
 พระธรรม พระธรรมก็เลยไม่ได้ครองโลก.

นี่จะหาว่าธรรมะ ศาสนา มีมากในโลกตั้งหลายพันปี
 แล้ว โลกมันก็ไม่ดีขึ้น. นี่มันไม่มีความจริง. มีโลกอยู่
 มาอย่างสงบสุขตลอดเวลายาวนาน; และเพิ่งมาเปลี่ยน
 กันเมื่อเร็ว ๆ นี้. จะเรียกว่าเมื่อวานนี้ก็ได้ คือเมื่อโลกเริ่ม
 หันเหไปทางวัตถุนิยม, ค้นคว้าแต่ทางวัตถุ, เอาวัตถุเป็น
 หลัก, เอาวัตถุเป็นประธาน จนเรื่องของจิตเรื่องของ
 วิญญาณหายไปไหนหมดก็ไม่รู้. ขอให้ค่อยสนใจดูกัน
 ให้ดี ๆ.

นี่คือข้อที่อาตมายืนยัน ว่าในพริบตาเดียว เรา
 จะแก้ปัญหาล่าช้านี้ได้ ถ้าว่าธรรมะเข้ามา. ความจริง
 มีเหลืออยู่ แต่ว่าทำอย่างไรธรรมะจึงจะเข้ามา? ก็ขอ

ให้ย้อนไปพิจารณา ข้อความที่ได้กล่าวมาแล้ว ในการบรรยาย
ครั้งที่ ๒ ว่า ธรรมะจะกลับมาได้อย่างไร.

แต่ปัญหาเฉพาะหน้ามันมีอยู่ว่า เดียวนี้คนไม่
สนใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรม, ไม่ยอมสนใจในสิ่งที่เรียกว่า
ธรรม. ในโลกของวัตถุนิยมปัจจุบันนี้ คนหนุ่มคนสาว
โดยเฉพาะ ไม่ยอมสนใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรม, ไม่ยอมฟัง
ไม่ยอมคิด ไม่ยอมนึก สำหรับสิ่งที่เรียกว่าธรรม; แม้ว่า
คนแก่ๆ ที่มีสติปัญญาในโลกนี้ มองเห็นว่าโลกกำลังจะวินาศ
แล้ว เพราะความไม่มีธรรม, ธรรมะควรจะกลับมา. แต่
แล้วเขาก็ทำไม่ได้. เพราะว่าคนทั้งหลายในโลก โดย
เฉพาะคนหนุ่มคนสาวนั้น ไม่ยอมฟังสิ่งที่เรียกว่าธรรม
ไม่ยอมจะสนใจ ไม่อยากจะทำจะต้อง จะอดูโดยประการ
ที่ปวงสำหรับเรื่องของธรรม.

ปัญหามันมีอยู่อย่างนี้แล้วจะไปโทษธรรม ไปโทษ
พระธรรมว่าไม่สามารถจะคุ้มครองโลกได้; นี่ถ้าอย่างไร
พวกเราช่วยกันให้สุดฝีมือลายมือ ช่วยทำให้คนในโลก
เกิดความสนใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรม, พระธรรม คือ
พระศาสนา หรือพระเจ้า หรือพระเป็นเจ้ากันขึ้นมาใหม่

แล้วโลกนั้นก็เปลี่ยนแปลงได้ในพริบตาเดียว ตรงกันข้ามจาก
วิกฤตการณ์ที่กำลังหนาขึ้นมาในโลก.

ความถูกต้องตามทางของธรรมนั้นมัน ไม่ใช่
วัตถุนิยม แล้วก็ไม่ใช่จิตนิยม หรือมนิยม อย่างหลับหู
หลับตา; แต่ว่าเป็นความถูกต้องระหว่างวัตถุนิยมและจิต
นิยม, จึงจะเรียกว่า "ธรรม". อย่างที่ได้เคยกล่าวมาแล้ว
ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่าเป็น **มัชฌิมาปฏิปทา** นั่นคือ
สิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" ไม่เที่ยงซ้ายเหวียงขวา ไม่สุดโต่ง,
ไม่ต้องทำลายฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง; แต่ให้อยู่กันได้ทั้งสองฝ่าย
เพราะอำนาจของสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" ที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ท่านทั้งหลายลองสังเกตดูตามแนวนั้น, ลองคิดดู
ตามแนวนั้น แล้วก็จะตอบปัญหาได้เองว่า ธรรมะมีไว้สำหรับ
อะไร? ธรรมะมีไว้สำหรับโลกโดยตรง จะเห็นได้ว่า
ธรรมะกับโลกนี้ต้องไปด้วยกัน มิฉะนั้นแล้วโลกนั้นก็
วิनाส.

สรุปความได้ว่า ธรรมะต้องสำหรับโลก โลกจะ
เป็นโลกก็เพราะว่ามีธรรมะ. มันเหมือนกับ ร่างกายกับ
ชีวิต มันจะต้องไปด้วยกัน; มีร่างกายไม่มีชีวิตก็ไม่

ประโยชน์อะไร. โลกนี้เหมือนกับร่างกาย ชรรมะ
 เหมือนกับชีวิต. โลกนี้ต้องเป็นไปกับด้วยธรรมะ มันจึง
 จะตลอดรอดฝั่ง ผ่านไปได้; ดังนั้นจึงไม่ควรจะมามี
 ปัญหาว่า โลกกับธรรม, หรือธรรมกับโลกนี้จะไปด้วยกัน
 ได้หรือไม่?

ขอให้ปัญหาที่มันจะเชือดคอมมนุษย์ ให้ตาย
 เกือบไปทั้งโลกนั้น ยุติกันเสียที คือไม่ต้องถามว่า ธรรมะ
 กับโลกจะไปด้วยกันได้หรือไม่?

เวลาสำหรับการบรรยายปาฐกถาธรรมก็หมดลงเพียงเท่านี้
 อาตมาขอยุติการบรรยายครั้งนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ชอกอากาศครั้งที่ ๔

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ก.ย. ๒๑

เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

ธรรมะ ในฐานะลัทธิการเมือง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ปาฐกถาธรรมในวันนี้ ข้าพเจ้าจะได้อ่านโดยหัวข้อว่า "ธรรมะ ในฐานะลัทธิการเมือง". การกล่าวเช่นนี้เป็นที่เชื่อได้ว่า คนเป็นอันมากไม่ชอบเห็นด้วย; คือ เขาถือกันว่า การเมืองก็เป็นอย่างหนึ่ง, ธรรมะก็เป็นอย่างหนึ่ง, ไม่อาจจะเนื่องกันหรือเป็นอันเกี่ยวกันได้. เมื่อเข้าใจกันอย่างนี้ ก็ทำไม่ไม่ต้องสงสัยตกตะกอนไว้ว่า เมื่อการเมืองลัทธิไหนปราศจากธรรมะแล้วมันจะเป็นอย่างไร? การที่แยกธรรมะออกไปเสียจากการเมือง การเมืองนั้นก็กลายเป็นเรื่องสกปรกไม่ว่าการเมืองลัทธิไหน, ระบอบไหน, ของโลกในส่วนไหน.

คำว่า "การเมืองเป็นเรื่องสกปรก" นี้ เป็นเรื่องที่ยอมรับกันอยู่ คือหาความจริงใจต่อกันและกันไม่ได้; หาความจริงใจต่อสันติภาพของโลกทั้งโลกก็ไม่ได้; มุ่งหมายแต่จะหาประโยชน์เพื่อตน หรือพรรคพวกภาคีของตนเท่านั้น. เมื่อปราศจากธรรมะเสียอย่างนี้แล้ว การเมืองก็เป็นเรื่องสกปรก. แม้จะมองเห็นอยู่อย่างนี้ คนยังพยายามแยกธรรมะออกจากการเมืองอยู่นั่นเอง เพราะว่าการเมืองเหล่านั้นเล่นการเมืองเพื่อประโยชน์ส่วนตัว หรือพรรคพวกของตัวเอง ไม่ได้เล่นการเมืองเพื่อประโยชน์แก่สันติภาพของมนุษย์.

อาตมามีความเห็นว่าการเมืองเป็นลัทธิการเมืองลัทธิหนึ่ง แม้จะเป็นลัทธิการเมืองของพระเจ้า ไม่ใช่ลัทธิการเมืองของคนธรรมดาสามัญ ก็คงถือว่าธรรมะเป็นลัทธิการเมืองลัทธิหนึ่ง ขอให้พยายามฟังดูว่า อาตมาจะกล่าวอย่างไร.

ท่านคงจะยอมรับในข้อที่ว่า แยกธรรมะออกเสียจากการเมืองแล้ว การเมืองก็เป็นเรื่องสกปรก. อาตมาก็กล่าวว่า โดยที่จริงแล้ว การเมืองเป็นธรรมะในความหมาย

หนึ่ง. การเมืองเป็นตัวธรรมะ; นมนองกว่าที่จะพูดว่า
การเมืองก็เมืองด้วยธรรมะ. เดียวนี้เอาตากำลังจะพูดว่า
 การเมืองเป็นตัวธรรมะเสียเอง. ถ้าจะเข้าใจข้อนี้กันให้ได้
 ต้องทำความเข้าใจในคำว่า ธรรมะ ให้ถูกต้อง : ขอได้โปรด
 สนใจฟังสักหน่อยว่า คำว่า "ธรรม" นั้น หมายถึงอะไร ?

คำว่า "ธรรมะ" ในภาษาบาลี หรือ "ธรรม" เฉยๆ
 ในภาษาไทยนั้น มีความหมายถึง ๔ ความหมาย. เมื่อ
 เอาภาษาบาลีเป็นหลัก ท่านควรจะทราบให้มากกว่านั้น
 คำว่า "ธรรม" ในภาษาบาลีนั้น หมายถึงสิ่งทุกสิ่งไม่
 ยกเว้นอะไร นับไม่ไหว; แต่ว่าสิ่งทุกสิ่งนั้น ถ้าจะเอา
 มาจัดเป็นประเภทแล้วก็ได้สัก ๔ ประเภท หรือ ๔ พวก
 ด้วยกัน. เอาตามใจว่าคำว่า "ธรรมะ" มีความหมายอยู่ ๔
 ความหมาย.

"ธรรมะ" ความหมายที่ ๑ หมายถึง *"ตัวธรรมชาติ"*
 ทั้งหลาย, จะเป็นธรรมชาติที่มีปรากฏการณ์ หรือไม่มี
 ปรากฏการณ์ก็ตาม. คำว่าธรรมชาติทั้งหมดนี้เรียกเป็น
 ภาษาบาลีว่า "ธมฺม" หรือ "ธรรม" เฉยๆ ในภาษาไทย.

นี่คือความหมายของคำว่า "ธรรมะ" นี้เป็นความหมายที่ ๑ หมายถึงตัวธรรมชาติ.

"ธรรมะ" ในความหมายที่ ๒ หมายถึงกฎของธรรมชาติ ที่ไหนมีธรรมชาติ ในธรรมชาตินั้นมีกฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ หรือว่าธรรมชาติทั้งหลายได้เกิดขึ้น และเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ คือตามกฎของมันเอง. กฎของธรรมชาตินี้เรียกว่า "ธรรม" หรือ "ธมฺม" ในภาษาบาลีนี้ เป็นความหมายที่ ๒.

ความหมายที่ ๓ คำว่า "ธรรม" หมายถึงหน้าที่อันถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ที่หมายถึงหน้าที่ซึ่งมีชีวิตจะต้องประพฤติกระทำให้ถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติ นี้คือธรรมในความหมายที่ ๓.

ความหมายที่ ๔ คือ ผลที่จะได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ. จะเป็นผลทางโลก ทางธรรม ทางโลกียะ ทางโลกุตตระ หรืออะไรก็ตาม. ผลทั้งหมดนั้นก็เรียกว่า ผล. ซึ่งเป็นธรรมะในฐานะที่เป็นผล.

ถ้าสรุปความสั้น ๆ ก็พูดได้ว่า ธรรมะคือตัวธรรมชาติอย่างหนึ่ง. ธรรมะคือตัวกฎของธรรมชาติ นอก

อย่างหนึ่ง, ธรรมะคือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ นั้น
 อีกอย่างหนึ่ง, ธรรมะในฐานะที่เป็น ผลเอามาจากการ
 ปฏิบัติหน้าที่ นั้นอีกอย่างหนึ่ง. รวมเป็น ๔ อย่าง ทั้ง
 ๔ อย่างเป็นความหมายของคำว่า "ธรรม" เพียงคำเดียว.

เมื่อท่านรู้จักธรรมในความหมายทั้ง ๔ อย่างเหล่านี้
 แล้ว ก็เรียกว่า รู้จักสิ่งที่เรียกว่า "ธรรมะ" อย่างสมบูรณ์,
 คือสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะมีกรวย ก้อน ก้อน ก้อน ก้อน ก้อน ก้อน ก้อน
 มันรวมอยู่ใน ๔ ความหมายทั้งหมด.

ทั้งความหมายไหนเล่า ที่จะตั้งอยู่ในฐานะเป็น
 ลัทธิการเมือง? ก็ลองไล่มาดูตามลำดับ ธรรมะในความ
 หมายถึง ๑ ก็คือตัวธรรมชาติ. ความหมายที่ ๒ คือกฎของ
 ธรรมชาติ. ความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.
 ความหมายที่ ๔ คือผลที่จะได้รับจากหน้าที่. เรื่องมันก็จะ
 ไปลง อยู่ที่ความหมายที่ ๓ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรม-
 ชาติ. สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจะต้องมีหน้าที่ ที่จะต้อง
 ประพฤติกระทำให้อุบัติตามกฎของธรรมชาติ เพื่อความ
 อยู่รอด และความอยู่เป็นผาสุก.

ที่นี้มาพูดถึง คำว่า "การเมือง" ในความรู้สึกของ
 อาตมา : การเมืองคือการทำหน้าที่เพื่อให้โลกนี้เป็นอยู่อย่าง
 ผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำนาจ. การเมืองที่จะต้องใช้อำนาจ
 นั้น เป็นการเมืองที่ยังกว่าสกปรก, มันเป็นการเมืองที่
 หลอกลวง, เป็นการเมืองของกุตตมีที่สาธามากกว่า.

การเมืองที่แท้จริงต้องเป็นการสร้างสันติภาพ
 โดยไม่ต้องใช้อำนาจ, หมายถึงใช้สติปัญญา ทำความ
 เข้าใจซึ่งกันและกันในหมู่สัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลาย เพื่ออยู่กัน
 เป็นผาสุก. สิ่งที่มีชีวิตมีหน้าที่ ที่จะต้องทำเพื่อให้อยู่
 กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำนาจ, ไม่ต้องขบกันกัดกัน,
 ไม่ต้องทำลายล้างกัน นี้เรียกว่าไม่ต้องใช้อำนาจ. ธรรมะ
 ในความหมายที่ ๓ หมายถึงหน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องประพฤติ
 กระทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ
 แก่ฝ่ายใด.

นี่ขอให้เราคิดดูว่า การเมืองก็คือ สิ่งที่มีความ
 มุ่งหมายจะทำโลกให้มีสันติโดยไม่ต้องใช้อำนาจ.

ธรรมะ ก็คือ หน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต ที่จะต้อง
 ประพฤติปฏิบัติกระทำไป ให้อยู่กันเป็นผาสุกโดยไม่
 ต้องใช้อำนาจ.

ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า การเมือง นั้น ก็คือ ธรรมะ
 ในความหมายที่ ๓ นั่นเอง.

ขอเน้นลงไปทีละคำอีกครั่งหนึ่งว่า ธรรมะคือ
 หน้าที่ ที่สังคมชีวิตทั้งหลายจะต้องประพฤติ กระทำให้ถูกต้อง
 ตามกฎของธรรมชาติ. ถ้าต้องการความอยู่กันเป็น
 ผาสุก ก็ต้องถูกต้องตามกฎของการอยู่เป็นผาสุก; ต้อง
 การให้มันเป็นทุกข์ ก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎ ที่มันจะต้อง
 เป็นทุกข์. แต่เดี๋ยวนี้ ไม่มีใครปรารถนาความทุกข์; เรา
 ก็ไม่ต้องพูดกันถึงกฎฝ่ายที่จะทำให้เกิดความทุกข์. เราจะ
 มาพูดกันถึงกฎฝ่ายที่จะทำให้ความเป็นสุข.

ธรรมะคือหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อสันติภาพ
 ของโลก. การเมืองก็คือการกระทำเพื่อเกิดสันติภาพ
 ของโลก, แล้วก็ต้องเป็นไปให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ
 ซึ่งเป็นธรรมะในความหมายที่ ๒.

อาตมาเอ๋ยถึงคำว่า *การเมืองของพระเจ้า*. บางคน
 ก็คงประหลาดใจ พูดกันเสียใหม่ก็ได้ว่า ท่านจงนึกถึงความ
 หมายของธรรมะในความหมายที่ ๒ ว่า ธรรมะคือ *กฎของ*

ธรรมชาติ; มองให้เห็นว่า กฎของธรรมชาติมีอยู่ก่อนสิ่งใด
จึงทำให้ธรรมชาติได้เกิดขึ้น” ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ โลกนี้
โลกไหนก็ตาม เป็นตัวธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยกฎของธรรม-
ชาติ. กฎของธรรมชาติจึงมีอยู่ก่อนสิ่งใด ทำหน้าที่ให้สิ่ง
เหล่านั้นเกิดขึ้นมา เพราะฉะนั้น กฎของธรรมชาติ นั้นเอง
มีค่าเท่ากับ กับสิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า”.

คำว่า พระเจ้า มีความหมายโดยทั่วไปคือ ผู้สร้าง
โลก ผู้ควบคุมโลก และผู้ทำลายโลก เสียเป็นคราวๆ.
สร้างโลก ควบคุมโลก ทำลายโลก ในความหมายของ
คำว่า เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป; นั่นคือ กฎของธรรมชาติ
มีอำนาจ มีความสามารถเท่ากับสิ่งที่เราเรียกกันว่า “พระ
เป็นเจ้า”.

ทั้งการเมืองเป็นสิ่งที่ต้องเป็นไปตามกฎของธรรม-
ชาติสังคม ก็เป็นสิ่งที่ต้องทำไปตามกฎของพระเป็นเจ้า, จึง
เรียกว่า การเมืองอันบริสุทธิ์ นั้นต้องเป็นการเมืองที่เป็นไป
ตามกฎของพระเจ้า; ยกพระเจ้าให้เป็นยอดสุดของนัก
การเมืองเสียได้เลย. หมายถึงกฎของธรรมชาติที่จะจัดโลก
ให้เป็นอย่างไรก็ได้. เมื่อเราประพฤติกให้ถูกต้องตามกฎ

ของพระเจ้าในส่วนที่มีสันติภาพ โลกาก็มีสันติภาพ;
ฉะนั้นเราจึงมีการเมืองสันติของพระเจ้านั่นคือว่า พระ-
เจ้าในที่นี้คือกฎของธรรมชาติในความหมายที่ ๒.

เรื่องขบขันมีอยู่เกี่ยวกับภาษาคือตรงนี้: ยาก
จะเล่าให้ฟังสักหน่อยว่า พวกฝรั่งเขาพูดว่า พุทธศาสนา
ไม่มีพระเจ้า คือไม่มีกอด (God). อาตมาบอกเขาในฐานะ
คนกันเองว่า พุทธศาสนาก็มีพระเจ้า และมีกอด. พระ
เจ้าคือกฎของธรรมชาติ ในภาษาไทยเราเรียกว่ากฎ. แต่
เดี๋ยวนี้เราออกเสียงมันสั้นไปว่ากฎ. เราลองออกเสียงให้
ยาว คำว่า *กฎ* ก็กลายเป็น *กอด*: เราก็ก็นึกกอด. ก็
ได้หัวเราะกันว่าในพุทธศาสนาก็มี กอด คือพระเจ้า แต่เสียง
ถึงกฎของธรรมชาติ ซึ่งเป็นธรรมะในความหมายที่ ๒.

ข้ออีกที่หนึ่งเดียวจะลืมกันเสียหมดว่า *ธรรม* ใน
ความหมายที่ ๑ คือ *ตัวธรรมชาติ*, *ธรรม* ในความหมายที่ ๒
คือ *กฎของธรรมชาติ*, *ธรรม* ในความหมายที่ ๓ คือ *หน้าที่*
ตามกฎของธรรมชาติ, *ธรรม* ในความหมายที่ ๔ คือ *ผลจาก*
หน้าที่นั้น. พูดอย่างเปรียบเทียบก็ว่า ตัวธรรมชาติทั้งหลาย
เป็น *กาย* ของพระเจ้า, กฎของธรรมชาติเป็น *จิต* ของพระเจ้า,

หน้าที่ตามกฎธรรมชาตินั้นคือ *พระประสงค์หรือข้อเรียกร้อง* ของพระเป็นเจ้า, ส่วนผลตามหน้าที่นั้น คือ *ผลที่พระเจ้า* *ประทานให้* เราไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงความหมายของคำว่า ธรรม ๕ ความหมายนี้เลย.

คำว่า พระเจ้า ถ้ากล่าวอย่างบุคคลาธิษฐาน พูดให้เป็นคน ก็เหมือนอย่างที่เรากล่าวกันในศาสนาต่างๆ ที่มี กอดอย่างเป็นคน. ส่วนในพุทธศาสนานี้ มีพระเจ้า อย่างธรรมาธิษฐาน, คือกฎของธรรมชาติ. เราก็เรียกว่า กฎ, มีกฎเป็นพระเจ้า, มีพระเจ้าเป็นกฎ. ใครอยากจะเป็นพระเจ้าอย่างบุคคล ก็ออกเสียงให้ยาวว่า กอด ก็ แล้วกัน; จะเป็นพระเจ้าอย่างบุคคล ก็มีความหมายอยู่ที่สร้างโลก ควบคุมโลก ทำลายโลก; จะเป็นความหมายอย่างธรรม เป็นนามธรรม ก็เป็นสิ่งที่สร้างโลก ควบคุมโลก ทำลายโลก. เรื่องมันก็เท่ากัน : จะเป็นพระเจ้าอย่างบุคคลาธิษฐาน, หรือจะเป็น พระเจ้าอย่างธรรมาธิษฐาน ก็ทำหน้าที่เหมือนกัน; เป็นพระเจ้าที่แท้จริงได้ ก็เพราะทำหน้าที่นั้น.

ท่านจะถือพระเจ้าอย่างบุคคลก็ได้, ถือพระเจ้า
 อย่างนามธรรมที่เป็นกฎของธรรมชาติก็ได้, แต่ให้รู้ว่าเป็น
 สิ่งสูงสุด ไม่ลำเอียงต่อใคร; เจียบขาดในการทำหน้าที่
 ของตน. พระเจ้าจึงออกกฎมาว่า สิ่งที่มีชีวิตจะต้องมี
 หน้าที่ในการสร้างสันติภาพให้แก่กันและกันโดยไม่ต้อง
 ใช้อำนาจ จึงจะอยู่กันเป็นผาสุก.

สิ่งที่เรียกว่าการเมืองก็คือ ช่วยกันทำหน้าที่ให้
 เกิดสันติภาพขึ้นในโลกนี้ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ จึงจะเป็น
 การเมืองบริสุทธิ์, เป็นการเมืองของพระเจ้า, มีพระเจ้า
 เป็นยอดสุดของนักการเมือง. ถ้าเป็นการเมืองอย่างอื่นที่
 ผิดไปจากนี้แล้วก็เป็นการเมืองสกปรกแสนที่จะสกปรก;
 มันก็กลายเป็นการเมืองของพวกภูตผีปีศาจ ไม่เกี่ยวกับ
 พระเจ้า.

ให้ท่านไปลองคิดดู; ฉะนั้นถ้าเราหวังจะเอา
 ฤทธิ์การเมือง สร้างสันติภาพให้แก่มนุษย์ เราเลิกไม่พัน
 ที่เราจะเลือกเอาการเมืองตามแบบของพระเจ้า, มีพระเจ้า
 เป็นยอดสุดของนักการเมือง. ทุกคนจะต้องประพฤติกให้

ตรงตามความประสงค์ของพระเป็นเจ้าหรือกฎของธรรม-
ชาติส่วนนี้.

ใน ทุก ๆ ศาสนาจะมีหลักสำคัญ เหมือนกันหมด
อยู่อย่างหนึ่งคือ ให้ถือว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ
ตายด้วยกัน. ทุกคนเป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ มีปัญหา
อย่างเดียวกัน. ทุกศาสนาจะเน้นถึงผู้อื่นยิ่งกว่าที่จะมา
เน้นถึงแต่ตัวเอง : ซอนให้ทุกคนรักผู้อื่นยิ่งกว่าตัวเองบ้าง,
เท่ากับตัวเองบ้าง, ส่วนแต่มุ่งหมายจะทำลายความเห็นแก่ตัว
ให้เห็นแก่ผู้อื่นด้วยกันทั้งนั้น นั่นก็คือความหมายแห่ง
คำว่า "สังคมนิยม" คือ นิยมสังคม, อย่างมานิยมตัว
คนเดียว.

อาตมาอยากจะทำกล่าวชัดลงไปว่า ทุกศาสนามี
วิญญูญาณแห่งสังคมนิยม, ทุกศาสนามีพระเจ้าเป็นยอดที่สุด
อย่างทีกล่าวมาแล้วข้างต้น ว่าพระเจ้าอย่างบุคคลก็ได้,
พระเจ้าอย่างนามธรรมก็ได้, ก็คือ มีธรรมะเป็นที่สูงสุด.
เพราะฉะนั้น สังคมนิยมตามแบบของพระศาสนาทั้ง
หลาย ต้องเป็นสังคมนิยมที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ จึง
มีความบริสุทธิ์อยู่ในตัวลัทธิ. เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่

คนทุกคน โดยไม่ต้องใช้อำชญา จึงจะเรียกว่าสังคมนิยม
ตามแบบของพระเจ้า. ถ้าจะพูดให้ชัดเป็นภาษาสั้น ๆ ก็ว่า
ธรรมิกสังคม คือสังคมนิยมที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม.

นี่แหละคือลัทธิการเมืองของพระเจ้า, มีพระเจ้า
เป็นยอดสุดของลัทธิการเมืองชนิดนี้. อาตมาจึงพูดว่า
ธรรมะในฐานะเป็นลัทธิการเมือง, คือหมายถึงธรรมะใน
ฐานะที่เป็นหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ ซึ่งเราต้องประพฤติ
กระทำตามกฎหมายของธรรมชาติ เพื่อจะเกิดสันติภาพขึ้นมา
ในหมู่มนุษย์ โดยไม่ต้องใช้อำชญา.

ธรรมะในความหมายที่ ๓ นี้ จึงเป็นลัทธิการเมือง
หนึ่งอยู่ในตัวมันเอง, เป็นตัวธรรมะเสียเอง, เป็นลัทธิ
การเมืองเสียเอง, ไม่ต้องพูดว่าเกี่ยวเนื่องอย่างนั้นอย่างนี้
กันก็ได้. หน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ นั้นเป็นธรรมะ, ธรรมะ
ชนิดนี้คือ อิทธิกรการเมืองของพระเจ้า หรือของมนุษย์ที่
ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ในความหมายที่ว่า มีความถูกต้อง.

เรามีหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ จะต้องประ-
พฤติปฏิบัติต่อกัน ในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย

ด้วยกัน; เราจึงควรทำความเข้าใจกันในเรื่องนี้ โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันนี้ คือ ให้ธรรมะเป็นการเมือง, ให้กฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า ผู้เป็นยอดสุดของนักการเมือง การเมืองก็จะเป็นของพระเจ้า เป็นของธรรมะ.

เรารู้จักสิ่งที่เรียกว่า การเมืองในฐานะที่เป็นธรรมะ คือหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติด้วยกันอย่างนี้ เกิด. การประพฤติธรรมก็จะเป็นการเมือง, การเมืองก็จะเป็นการประพฤติธรรมะ. ถ้ามีเจตนาแล้ว ก็จะมีโอกาสให้กูดมีปีศาจ ชาตาน พญามาร มาดึงเอา ถือเอา ประโยชน์แห่งตัวกู - ของกูเป็นสิ่งที่สูงสุด. ไม่นับถือพระเจ้า, ไม่นับถือกฎเกณฑ์ของธรรมะ, เอาประโยชน์แห่งตัวกู - ของกูเป็นสิ่งที่สูงสุด, แล้วก็ดำเนินการเมืองไปตามเจตนารมณ์อันนั้น; มันก็เป็นการเมืองของกูดมีปีศาจ ไม่เกี่ยวกับธรรมะ. ถ้าการเมืองเกี่ยวกับธรรมะ มันก็เป็นการประพฤติธรรมะอยู่ในตัวการเมืองนั่นเอง.

ขอให้นักการเมืองทั้งหลายทั้งโลกนี้ มองเห็นธรรมะในฐานะเป็นลัทธิการเมือง, หรือมองเห็นลัทธิการเมืองนั้นว่าเป็นตัวธรรมะโดยแท้จริง, แล้วเราก็จะมี

ธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครองโลก. ธรรมะซึ่งจะขจัดกิเลสอันเป็นดั่งยาเสพติดทั้งหลายเสียได้นั้น ก็จะมาเป็นเครื่องคุ้มครองโลก.

ธรรมะมิใช่สิ่งเสพติด แต่ธรรมะจะเป็นเครื่องกำจัดสิ่งเสพติด; ดังนั้น การเมืองที่เป็นธรรมะ ธรรมะที่เป็นการเมืองนั้น จะทำโลกให้พ้นจากกิเลสความชั่วร้าย ความเลวทราม, ความเห็นแก่ตัวกู - ของกูโดยส่วนเดียวนั้นออกไปเสียได้. เราก็จะได้อยู่กับในโลกของพระเจ้าอันแท้จริง ประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างถูกต้อง ตามประสงค์ของพระเจ้าอันแท้จริง. ไม่มีคำว่า "การเมืองเป็นเรื่องสกปรก" ในโลกของพระเจ้าเช่นนี้; เพราะว่าการเมืองนั้น เป็นเรื่องของความถูกต้อง ของความยุติธรรม ของความดีความงามสูงสุด. กล่าวคือ การช่วยกันจัดให้โลกนี้มีสันติภาพ, มีสันติสุขอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ต้องใช้อำนาจ คือไม่มีการทำอันตรายแก่กันและกัน ทั้งบนดินและทั้งใต้ดิน หรือโดยประการใดๆ.

ขอภาวนาให้ธรรมะปรากฏแก่จิตใจของคนทุกคนในโลกนี้ ครบถ้วนทั้ง ๔ ความหมาย, แล้วถือเอา

ความหมายที่ ๒ คือกฎของธรรมชาตินั้นเป็นพระเจ้า, แล้ว
 ดึงเอาความหมายที่ ๓ หน้าที่ตามกฎธรรมชาตินั้นเป็นการ
 เมืองของมนุษย์ ที่จะต้องประพฤติ ให้ถูกต้องตามความ
 ประสงค์ ของพระเป็นเจ้าอยู่ตลอดเวลา. เราก็คงได้ชื่อ
 ว่าเป็น *มนุษย์* สมตามความหมายของคำ ๆ นี้ คือ *สัตว์ที่มีใจสูง*
 สูงอยู่เหนือปัญหาทุกอย่างทุกประการ ไม่เสียที่ที่ว่าเป็น
 มนุษย์, และมีศาสนาสำหรับขจัดปัญหาทุก ๆ อย่างอันจะ
 พงม.

อย่าเอ่ยชื่อถึงพระเจ้าแต่เพียงสักว่าปากเอ่ยชื่อ,
 จงมีพระเจ้ากันให้จริง ๆ. อ่อนวอนพระเจ้าด้วยการพยายาม
 ประพฤติปฏิบัติให้ดี ให้งาม ให้อรง ตามหน้าที่ที่กฎของ
 ธรรมชาติมีอยู่แล้วอย่างไร; ก็จะเป็นอันว่าเป็นมนุษย์ที่
 อยู่เหนือปัญหาได้ เพราะยึดถือธรรมะ ในฐานะเป็นลัทธิ
 การเมืองดั่งที่กล่าวมา.

เวลาสำหรับปรากฏธรรมในวันนี้ ก็หมดลงแล้ว. อาตมา
 ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้.

ออกอากาศครั้งที่ ๕

วันอาทิตย์ที่ ๕ ก.ค. ๒๖

เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

ธรรมะ ในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจ.

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า "ธรรมะ ในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจ" บางคนก็โต้แย้งกันว่าคงจะสงสัย แต่ที่ว่ากันจะเป็นไปได้อย่างไร? เศรษฐกิจเป็นเรื่องของโลก ธรรมะเป็นเรื่องของธรรม. นี้ขอทำความเข้าใจกันไว้ เมื่อมองดูในทัศนะของพุทธบริษัทผู้ถือธรรมะเป็นหลักแล้ว ย่อมเห็นธรรมได้ในที่ทั่วไป แม้ในสิ่งที่เรียกกันว่าระบบเศรษฐกิจ. ถ้าท่านยังจำความหมายของคำว่า "ธรรมะ" ในการบรรยายครั้งก่อนๆ ได้อยู่, ท่านจะต้องระลึกว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมะนั้น คือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องต่อความเป็นมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา.

เดียวกันสิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจ นั้นก็เหมือนกัน
 คือสิ่งที่มนุษย์จะต้องทำให้ถูกต้อง ตามขั้นตอนแห่ง
 วัฒนาการของเขา. โดยส่วนตัวก็ดี, โดยสังคมที่เนื่อง
 กันเป็นหมู่ก็ดี, มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติระบอบ
 เศรษฐกิจให้ถูกต้อง ตามขั้นตอนแห่งวัฒนาการของเขา;
 ดังนั้น เศรษฐกิจจึงเป็น "ธรรม" ในความหมายนี้. ข้อนี้
 ขึ้นอยู่กับความรู้ความหมายของคำทั้งสองคำนี้ได้อย่างสมบูรณ์
 ด้วย.

คำว่า ธรรม มีความหมายเป็น ๔ อย่างดังที่กล่าวมา
 แล้วว่า หมายถึง ตัวธรรมชาติ, หมายถึง กฎของธรรมชาติ,
 หมายถึง หน้าที่ตามธรรมชาติ, หมายถึง ผลที่จะได้รับจาก
 การปฏิบัติหน้าที่.

เดียวกันสิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจ นั้นก็คือหน้าที่ที่มนุษย์
 จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, และได้ผล
 อะไรมาก็เป็นผลทางเศรษฐกิจ. คำว่า ธรรม ในความหมาย
 ที่ ๓ ที่ว่าหน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎ
 ของธรรมชาติ; นี้คือใจความสำคัญของคำว่า ธรรม มี
 ความหมายอย่างนี้. เศรษฐกิจก็มีความหมายอย่างนี้; ถ้า

ท่านรู้ความหมายแห่งคำทั้งสองอย่างสมบูรณ์แล้ว ก็จะได้เห็นว่ามันเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. ปัญหา มันจะเกิดขึ้นในข้อที่ว่า มีความถูกต้องหรือไม่ถูกต้องอย่างไร ต่างหาก.

เดี๋ยวนี้เราก็มองเห็นกันว่า เศรษฐกิจนั้นแม้มีความมุ่งหมายที่จะใช้เป็นอนุบาย สำหรับครองชีพอื่น ด้วยเจตนาจะเอาเปรียบเป็นต้น. ถ้าอย่างนั้นแล้วมันไม่ใช่ธรรม. ไม่ใช่ธรรมะเสียแล้ว เพราะไม่มีความถูกต้อง. เราจึงต้องมอง ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ ในทางที่ถูกต้องตามทางธรรม มันเป็นหน้าที่ ที่ต้องทำเพื่อสันติสุข; ซึ่งนั่นเรียกได้ว่าเป็นศีลธรรม หรือเป็นธรรม ในฐานะที่เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติมันเอง. ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ มาตรงกับความหมายของคำว่า ธรรม ตรงที่ว่า เป็นการทำให้เกิดประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่นอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

คำว่า เศรษฐกิจ ควรจะจำกัดความลงไปได้ว่าการทำของน้อยค่าให้มากค่า หรือ ถึงกับทำความไม่มีอะไรให้เกิดมีอะไรขึ้นมา. ถ้าเรามองกันในแง่นี้แล้วพอจะเห็นได้ว่า

พระเจ้านั้นแหละเป็นยอดของนักเศรษฐกิจ; เพราะ
พระเจ้าสร้างทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นมาจากความไม่มีอะไร, ใคร ๆ
ก็รู้ว่าก่อนนั้นมันไม่มีอะไร, แล้วมันค่อยมีอะไร ด้วยอำนาจ
ของใคร? ด้วยอำนาจของพระเจ้า, ในนามของพระเจ้า,
ซึ่งพุทธบริษัทถือว่า กฎของธรรมชาตินั้นเองเป็นพระเจ้า;
เพราะว่าสามารถทำอะไรได้ทุกอย่าง กฎของธรรมชาติ
มีอยู่ก่อนธรรมชาติที่ปรากฏ, ธรรมชาติต่าง ๆ เกิดขึ้น
ปรากฏขึ้นด้วยอำนาจของกฎธรรมชาติ; เราจึงถือว่ากฎ
ของธรรมชาติมีอยู่ก่อนสิ่งใด เช่นเดียวกับที่เขาถือกันว่า
พระเจ้ามีอยู่ก่อนสิ่งใด.

พระเจ้าสร้างทุกสิ่งขึ้นมาจากความไม่มีอะไร, ลงทุน
ด้วยความไม่มีอะไร, แล้วก็ได้มาทุกสิ่งทุกอย่าง, อย่างนี้
เราจะไม่เรียกว่าพระเจ้าเป็นยอดของนักเศรษฐกิจได้อย่างไร
กัน? กฎของธรรมชาติคือพระเจ้า เป็นยอดสุดของนัก
เศรษฐกิจ; ถ้าบุคคลอย่างบุคคลก็เป็นยอดนักเศรษฐกิจ,
ธรรมชาติก็เหมือนกัน ทำของมีค่าน้อยให้มีค่ามาก.

เช่น ร่างกายนี้เป็นของเน่าเหม็นปฏิญกุลด้วยซ้ำไป
และมีค่าน้อย; แต่ธรรมชาติจะทำให้ร่างกายนี้มีค่ามาก

ถึงกับให้มีการบรรลุ มรรค ผล นิพพาน. หลักธรรมะ
ทั้งหลาย ก็คือการทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ ให้มีประโยชน์.
หรือจะถึงกับทำสิ่งที่ เป็นโทษ ให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์
ไป. ให้มันมีผลมีกำไรก็มากน้อยท่านก็ลองคิดดู. ระบบ
ของธรรมะ ทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ ให้กลายเป็นของมีประ-
โยชน์ขึ้นมา. หรือทำสิ่งที่ เป็นโทษ ให้กลายเป็นสิ่งที่มี
ประโยชน์.

ดังนั้น การดำเนินเศรษฐกิจในลักษณะนี้ อย่าง
ถูกต้องก็คือ การประพฤติธรรม, หรือ การประพฤติธรรม
ในกรณีนี้ก็คือ การดำเนินเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง. เจตนาร-
มณ์ของธรรมะก็คือเจตนารมณ์ของเศรษฐกิจ; เพราะ
มุ่งหมายจะทำสิ่งที่มีค่าน้อยให้กลายเป็นสิ่งที่มีค่ามาก, มีค่า
สูงสุด หรือถึงกับทำสิ่งที่ไม่มีค่าเลยให้มามีค่าขึ้นมาได้, หรือ
ถึงกับทำสิ่งที่ เป็นโทษ ให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์. นั่นคือ
เจตนารมณ์ของธรรมะ ซึ่งควรจะเป็น เจตนารมณ์ของสิ่งที่
เรียกว่าเศรษฐกิจ.

อาดมาอยากจะทำว่า ธรรมชาติเป็นยอดนัก
เศรษฐกิจ. ท่านจงเหลียวมองดูธรรมชาติทั่วไป มัน

ปรุงแต่งกันอย่างน้อยนั้น ปรุงแต่งกันอย่างน้อยนี้ จนมีวิวัฒนาการ
งอกงาม เป็นผลเป็นกำไร, ไม่เคยมีโลกมนุษย์ ดวงอาทิตย์
ดวงจันทร์อะไร ก็ทำให้มันขึ้นมาได้. มีกฎของธรรมชาติ
นั้นแหละ เป็นกฎของเศรษฐกิจ.

ธรรมชาติมีกฎที่เป็นวิวัฒนาการ, ทำให้สิ่งต่าง ๆ
มีวิวัฒนาการเหมือนกับวิวัฒนาการในกระแสน้ำแห่งธรรม-
ชาตินั้นเป็นกำไรเรื่อย ๆ ขึ้นมา. นี้เรียกว่าธรรมชาติเป็น
ยอดนักเศรษฐกิจอยู่ในตัวซึ่งเราควรจะต้องดูให้เข้าใจ แล้ว
ก็ถือเอาเป็นตัวอย่าง : มีกฎของธรรมชาติเป็นกฎของ
เศรษฐกิจ, แล้วก็มีวิวัฒนาการซึ่งเป็นกำไรเรื่อยมา.

เดี๋ยวนี้ มนุษย์นั้นแหละมันเป็นมารร้าย ที่ทำลาย
เศรษฐกิจของพระเจ้า, หรือเศรษฐกิจของธรรมชาติ.
พระเจ้าธรรมชาติสร้างอะไรมา, สร้างอะไรขึ้น ในลักษณะ
ที่เป็นเศรษฐกิจที่ดี คือมีวิวัฒนาการอันงอกงาม; แล้ว
มนุษย์ก็ค่อยมาร้ายทำลายสิ่งเหล่านั้นอยู่เรื่อย ๆ และรุนแรง
ยิ่งขึ้น ในยุคสมัยที่มนุษย์เป็นวัตถุนิยม.

ลองพิจารณาดูจะเห็นได้ว่า ธรรมชาติได้ให้
 ทรัพยากรสำหรับเศรษฐกิจของมนุษย์อยู่เต็มโลก ในโลก
 นี้ทรัพยากรอะไรบางเราใช้ไม่ไหว; นี่ธรรมชาติให้มา
 สำหรับวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจของมนุษย์. มนุษย์ก็
 ทำลายมันเสียอย่างผิดวอกตัญญู. ไม่รู้จักขบใจธรรมชาติ.
 มนุษย์ทำลายป่าไม้ซึ่งธรรมชาติให้มาสำหรับเป็นทุนหรือ
 เป็นเติมพัน สำหรับพัฒนาให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดแก่
 มนุษย์นั่นเอง; มนุษย์ก็ยังทำลายมันได้ล้นคอ.

ป่าไม้เป็นของโปรดปรานของพระพุทธเจ้า
 พระองค์ประสูติใต้ต้นไม้ ตรัสรู้ใต้ต้นไม้ นิพพานอยู่ใต้
 ต้นไม้ ถือเอาต้นไม้เป็นที่บำเพ็ญเพียร เป็นของโปรดปราน
 ของพระพุทธองค์อย่างสูงสุด. การทำลายของโปรดปราน
 แห่งพระพุทธองค์อย่างสูงสุดเช่นนี้ มันเป็นการเหยียดหย่า
 จิตใจของพุทธบริษัทมากเกินไป; นี่เป็นบาปหรือเป็นบุญ
 ก็ไปคิดเอาเอง. สัตว์วอกตัญญูจะต้องวินาศ เหมือนกับเนื้อ
 สมันนอกตัญญู ในนิทานสอนเด็ก.

ผู้ใหญ่อายุรุ่นอาตมา คงได้อ่านหนังสือ *นิทาน
 สุนัขสอนเด็ก* กล่าวถึงเนื้อสมันตัวหนึ่ง เห็นนายพราน

เดินมาแต่ไกล ก็วิ่งเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในซุ่มทุมพุ่มไม้แห่ง
หนึ่ง. นายพรานไม่เห็นเดินผ่านไป มันก็วอลชีวิตได้;
แล้วมันก็ชะล่าใจกดกินใบไม้ของซุ่มทุมพุ่มไม้จนหมด. พอ
นายพรานกลับมาก็ค้น แล้วก็ยิงตาย; สมาน้ำหน้าสัตว์
ออกตัญญู.

ธรรมชาติได้ให้ทรัพยากร ได้ให้เครื่องคุ้มครอง
ป้องกันอะไรแก่มนุษย์อย่างครบถ้วน; มนุษย์ก็ยังทำลาย
สิ่งเหล่านั้นได้ลงคอ. มนุษย์ทำลายธรรมชาติเพื่อผลอะไร
ลองคิดถึง.

ถ้ามองดูจะเห็นเป็น ข้อแรก ที่สุดก็คือ เพื่อส่งเสริม
ความไม่มีศีลธรรมของตนเอง. มนุษย์ทำลายธรรมชาติ
ไปในทางที่ส่งเสริมกิเลส; เอาสิ่งเหล่านั้นมาเป็น
เหยื่อของกิเลส เกินความจำเป็นที่มนุษย์ควรจะมี. ไม่สำนึก
ถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น ที่พระเจ้าหรือธรรมชาติมอบให้มา
ก็เลยทำลายเสีย; นับว่าเป็นการทำลายสิ่งซึ่งมีอยู่สำหรับ
ตน. ที่ตนควรจะพัฒนาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปก็ทำลายเสีย. อย่าง
นี้เรียกว่าส่งเสริมความไม่มีศีลธรรมของตนเอง; นั่นคือ
ทำลายเสียซึ่งเศรษฐกิจ ทั้งทางวัตถุ และทางวิญญาณ.

การทำให้ทรัพย์สินเสียหายไปในส่วนวัตถุ ทำให้จิตใจตกต่ำลงไปในส่วนวิญญาณ; นั่นแหละคือการทำลายความเป็นมนุษย์ให้หมดมนุษยธรรม. นั่นมันเป็นเศรษฐกิจหรือไม่ก็ลองคิดดู. มันทำให้วินาศชาติทุน มันจะเป็นเศรษฐกิจขึ้นมาได้อย่างไร? ดังนั้น เศรษฐกิจที่ปราศจากธรรม ไม่เป็นธรรม; นั่นคือ สิ่งทำลายโลก เป็นเศรษฐกิจอยู่ชนิดหนึ่งประเภทหนึ่ง ซึ่งทำลายโลก, สร้างวิกฤตการณ์อันยืดยาว และนำไปสู่ความวินาศในที่สุด. เศรษฐกิจชนิดนี้ทำให้เพื่อไปด้วยวัตถุ, แล้วก็หมดสิ้นไปแห่งค่าของความเป็นมนุษย์ ในทางนามธรรม.

ขอให้คิดถึงความเป็นมนุษย์ในทางนามธรรม ที่เราทำลายเสียด้วยความเพื่อทางวัตถุ. อนาคตอาจจะระบุว่า การที่ ให้เทศหญิงหรือเทศมารดาต้องไปทำงานเหมือนกับเพศชายนั้น คือเศรษฐกิจชนิดบ้าหลังของพวกเขา. เมื่อมารดาต้องไปทำงานอย่างบิดา เด็ก ๆ ก็ไม่มีใครดูแล. เด็ก ๆ จะสูญเสียความเป็นมนุษย์. มนุษย์จะมีความเป็นมนุษย์น้อยลง; เพราะไม่มีใครกล่อมเกล้าวิญญาณของเด็ก ๆ เพราะ มารดาต้องไปทำงานเสียอย่างบิดา, ผลงานที่

ได้มานั้นก็ไม่คุ้มกับผลเสีย ที่เด็ก ๆ ของเราไม่ได้รับการ
อบรมที่ถูกต้อง. นี่เป็นการเสียหายมากเกินค่าของผลงาน
เป็นเงินเป็นทอง, ที่ว่ามารดาจะต้องออกไปทำงานอีกสัก
แรงหนึ่ง; นี่มันเป็นลัทธิเศรษฐกิจที่มองกันแต่ในทาง
วัตถุอย่างเดียว.

เศรษฐกิจของลัทธินายทุนนั้น เฟื่องผลแต่ใน
ทางวัตถุอย่างเดียว, มองเห็นแต่วัตถุอย่างเดียว, บุชาวัตถุ
อย่างเดียว. ทำไมไม่ดูให้ดี ว่านั่นแหละคือ dialectic
materialism. ทำไมไม่มองในด้านจิตตάνวิญญาณ? เมื่อ
ถือวัตถุเป็นใหญ่แล้ว มีความเพ้อทางวัตถุแล้ว ยิ่งทำไปก็ยิ่ง
เพิ่มความเห็นแก่ตน แล้วในที่สุดเราจะอยู่กันอย่างไร?
อยากมาขอให้ลองคิดดู.

มนุษย์ทำลายเศรษฐกิจของพระเจ้า ของธรรม-
ชาติทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ. ทำลายทางวัตถุ เช่น
ทำลายป่าไม้; ข้อที่พูดว่า ตัดต้นไม้ ๑ ต้นแล้วปลูกใหม่
ทดแทน ๑๐ ต้น. นี่มันมีแต่ตัวหนังสือ, เท่าที่สังเกต
เห็นอยู่มันมีแต่ตัวหนังสือ. แล้วป่าไม้ก็ถูกทำลายไป ๆ
สำหรับการอบรมจิตใจให้สูงอย่างมนุษย์นั้นไปต่อกันเสียว่า

มันเสียเวลา, มันทำให้เสียเศรษฐกิจทางวัตถุของเขา, เพราะเขาเห็นแก่วัตถุ ไม่เห็นแก่จิตใจ, เขากลียดขังการอบรมจิตใจว่าเป็นการทำให้เสียเศรษฐกิจทางวัตถุ, นั่นคือการทำลาย *ความเป็นมนุษย์* อันมีค่าสูงสุดให้หมดไป; แล้วมานับถือวัตถุเป็นผลที่ได้; เอามาเปรียบเทียบกับกันดู มันเปรียบกันไม่ได้.

ขอให้คิดดูให้ถี่เถิดว่า การที่ทำลายค่าทางจิตใจแล้วไปเห็นแก่ค่าทางวัตถุนี้ มันเป็นระบบเศรษฐกิจอะไรกัน? ระบบเศรษฐกิจของอะไร? ของอริชชา หรือว่าของวิชา ของเทวดา หรือว่าของกุตติมีศาง?

กฎทางเศรษฐกิจ ที่เราจะถอดออกมาได้จากพระเจ้าหรือกฎของธรรมชาตินั้นมีอยู่ อาจจะถูกถอดออกมาได้เป็นรูปแบบอันหนึ่งว่า ไม่มีการเอาส่วนเกินด้วยการเห็นแก่ตัว. การเอาส่วนเกินเป็นการผิดกฎของธรรมชาติ, ผิดหลักเศรษฐกิจของธรรมชาติ. ข้าราชการชั้นผู้น้อยเงินเดือนไม่พอใช้นี้ มันเกิดจากการเป็นอยู่ด้วยส่วนเกิน; มันผิดกฎเศรษฐกิจของธรรมชาติ หรือของพระเจ้า. พอหยุดส่วนเกินที่เห็น ๆ กันอยู่นั้นเสีย ก็จะไม่ม้ออะไรที่จะทำ

ให้เสียเศรษฐกิจ. ถ้าเราหยุดส่วนเกินกันเสีย ประเทศไทย
นี้จะไม่มี การขาดทุนเศรษฐกิจแก่ประเทศไหนอีกต่อไป;
เพราะว่าส่วนที่มันใช้จ่ายไปเพื่อส่วนเกินนั้นมันมีมาก.

คำว่า "เกิน" นี้หมายถึงเอามากินมาใช้กันอย่าง
เกิน; แต่ถ้าในฝ่ายผลิตฝ่ายสร้างสรรค์ขึ้นมา เราจะไม่
ถือว่ามีส่วนเกิน. เราจะผลิตให้มากที่สุดเต็มความสามารถที่
จะผลิตได้. ครั้นได้มาแล้วไม่กินเกิน, ไม่ใช่เกิน, ให้มัน
เหลืออยู่หลายๆ; แล้วเอาส่วนที่เหลือนี้ไปช่วยผู้อื่น, หรือ
ไปพัฒนาโลกเป็นส่วนรวม. นี่แหละคือหลักเศรษฐกิจ
ของพระเจ้าหรือของธรรมชาติ ที่เบนกฎอันศักดิ์สิทธิ์
จะสร้างสรรค์ให้เกิดสันติภาพแก่มนุษย์ ไม่มีการเอาส่วน
เกิน; มันก็ถูกเศรษฐกิจของพระเจ้า ของธรรมชาติ.
ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าโดยธรรมชาติแล้ว ไม่มีอะไรที่เอาส่วน
เกิน ทำให้อยู่ด้วยกันได้อย่างสบาย.

มนุษย์ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ ไม่มีโอกาสที่จะเอา
ส่วนเกิน; ไม่มียังมีงานที่จะใช้ส่วนเกิน. ชั่วแต่รู้จักงาน
ไม่มียังไม่มีความ ก็ไม่เอาส่วนเกิน. ต้นไม้ต้นไม้ก็กิน
อาหารเท่าที่จำกัดหรือจำเป็น, มันไม่เอาส่วนเกิน. หญ้า-

บอกรักไม่เอาส่วนเกิน; ดังนั้น มันจึงอยู่ด้วยกันได้ มันจึงเฉลี่ยกันอยู่ได้ ทำให้เกิดสันติภาพ.

ถ้าเราไม่ทำผิดเศรษฐกิจ ในข้อนี้ คือแต่ละคนไม่เอาส่วนเกินแล้ว ก็จะไม่เกิดกิเลสที่เห็นแก่ตัว. คนมั่งมีกับคนยากจนจะอยู่กันได้, คนโง่กับคนฉลาดก็อยู่รวมกันได้, คนแข็งแรงกับอ่อนแอก็อยู่รวมกันได้, เหมือนที่เราจะเห็นได้ว่า ในป่าดงต้นไม้ใหญ่สูง ก็อยู่รวมกันได้กับต้นไม้ที่เล็กลงมา; กระทั่งดาวลีย์ กระทั่งหญ้าบอมน กระทั่งตะไคร้, แม้ที่สุดตะไคร้น้ำมันก็อยู่รวมกันได้; เพราะมันไม่รุกรัดกันในเรื่องเศรษฐกิจคือส่วนเกิน, มันทำให้มีอะไร ๆ มากขึ้น ๆ.

ถ้ามนุษย์อันธพาลไม่เข้าไปเกี่ยวข้องแล้ว วิวัฒนาการเหล่านั้นก็จะคงอยู่ คือ ในป่าก็ยังคงเต็มไปด้วยป่าไม้ที่อยู่กันได้ตั้งแต่ไม้สูงสุดจนถึงตะไคร้น้ำ, ในทะเลมันก็จะมิปลาเต็มทะเลเหมือนสมัยก่อน, เหมือนสมัยบูยาตาบาย; มันทั้งจะหมดไปในเมืองมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง. ในป่าก็ยังมีเสือมีกวาง, มีสัตว์อื่น ๆ เต็มไปหมด มันอยู่กัน

ได้ โดยไม่มีอะไรสูญพันธุ์. เดี่ยวมันเพิ่งสูญพันธุ์เมื่อ
มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง.

นั่นแหละคือการที่มนุษย์ผู้มีเศรษฐกิจมากด้วยกิเลส;
มุ่งหมายแต่เรื่องส่วนเกิน จนเสียหลักเศรษฐกิจของพระ-
เจ้า หรือของชนวนชาติ จึงถูกพระเจ้าหรือชนวนชาติลงโทษ
ให้มีวิกฤตการณ์เดือดร้อนระส่ำระสายอยู่ตลอดเวลา. ไม่
มีอะไรที่วิวัฒนาการไปในทางดี; มีแต่วิวัฒนาการไปใน
ทางยุ่งเหยิงระส่ำระสาย; ยิ่งเจริญยิ่งมีปัญหา, ยิ่งอยู่กัน
ด้วยความทนทาน.

หลักเศรษฐกิจของพระพุทธเจ้าโดยตรง ที่เห็น
ได้ง่าย ๆ ก็คือ อุโบสถศีล ถ้าบุคคลถืออุโบสถศีล ไม่มีการ
เอาส่วนเกิน :-

คือข้อกาเมฯ *เปลี่ยนเป็น อพรหมฯ*; ก็หมาย
ความว่า กิจกรรมทางเพศนั้นไม่จำเป็นต้องทำทุกวัน วัน
เสียบางวัน วันเสียให้มากก็ยิ่งได้.

ศีลอุโบสถองค์ที่ ๖ นั้น ไม่กินอาหารส่วนเกิน
โดยเวลา ด้วยคุณลักษณะ โดยวิธี อะไรก็ตามอย่าให้มัน
เกิน.

ศีลข้อ ๗ อย่าบำรุงบำเรอร่างกายด้วยส่วนเกิน :
 พ้อนรำขบร้องประโคมตีตีตีเบา ประดับประดา ลูบทา
 ตกแต่ง น้ำมันเกิน.

ศีลข้อ ๘ อย่ามีเครื่องใช้ไม่สอยให้มันเกิน :
 บ้านเรือนก็อย่าให้มันเกิน ให้มันอยู่แต่ที่พอดี ๆ.

นี่คือ หลักเศรษฐกิจในอุโบสถศีล ที่จะช่วย
 บุคคลไม่ต้องเดือดร้อนด้วยเศรษฐกิจ. แต่คนก็เห็นว่า
 เป็นของครึไป ไม่มีใครสนใจ; เพียงแต่ประเทศไทยถือ
 อุโบสถศีลกันบ้างเท่านั้น ก็จะไม่มีการขาดดุลย์การค้ากับ
 ประเทศอื่นอีกต่อไป.

นี่แหละ ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาดูเถอะ ว่า
 ธรรมะในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจนั้นมันเป็นอย่างไร?
 มันเป็นจริงหรือไม่? ถ้าหมายถึงเศรษฐกิจที่ประกอบด้วย
 ธรรม ที่จะสร้างสันติสุขให้แก่บุคคลแต่ละคน จะสร้าง
 สันติภาพให้แก่โลกทั้งโลกเป็นส่วนรวมแล้ว ธรรมะเป็น
 ระบบเศรษฐกิจอย่างยิ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจของพระเจ้า
 หรือของธรรมชาติ.

ใครจะเรียกว่าพระเจ้าอย่างบุคคลก็ได้ มีความหมายอย่างเดียวกับกฎของธรรมชาติที่จะสร้างสิ่งทั้งปวงขึ้นมา และควบคุมสิ่งทั้งปวงให้อยู่ ให้เป็นไปในลักษณะที่วิวัฒนาการ โดยถือเอามนุษย์โลกนี้แหละเป็นหลัก ว่าที่แรกมันไม่มีอะไร แล้วก็มีชนมา ๆ จนมากมายเต็มไปอย่างน่าชื่นใจ. แต่ด้วยมนุษย์อันชั่วพลสมัยนี้ก็ทำลายล้างสิ่งเหล่านั้นให้หมดไป: โดยไม่มีระบบเศรษฐกิจอย่างของพระเจ้าหรือของธรรมชาติ.

ขอให้พิจารณาตลุกกันเสียใหม่ก็พอจะเข้าใจได้ว่าระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมะ หรือเนืองอยู่กับธรรมะเท่านั้น ที่จะช่วยให้โลกนี้อยู่กันเป็นผาสุก ให้อยู่กันได้เป็นผาสุกทั้งหมความเหลื่อมลาตาสูง; เหมือนกับว่าต้นไม้สูงสุดก็อยู่กันได้ดีกับ ตะไคร่น้ำ อย่างนี้เป็นต้น.

เวลาที่กำหนดให้หมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายเรื่อง "ธรรมะในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจของพระเจ้า" ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ออกอากาศครั้งที่ ๖

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ธ.ค. ๒๕

เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

ธรรมะ ในฐานะระบบการศึกษา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การแสดงปาฐกถาธรรมในเย็นนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า "ธรรมะในฐานะระบบการศึกษา". ขอขออนุญาตเข้าใจอย่างเคียดกับครั้งที่แล้ว ๆ มาอีกครั้งหนึ่งว่า อาตมาได้กล่าวว่า ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวระบบการศึกษา; ไม่ใช่ว่ามีธรรมะมีอยู่อย่างหนึ่ง แล้วมีการศึกษาอยู่อีกอย่างหนึ่งแล้วเอามาผนวกเข้าด้วยกัน อย่างนี้ก็ไม่ใช่; แต่ที่ว่า ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวระบบการศึกษาเสียเอง.

ถ้าท่านผู้ฟังยังจำเรื่องธรรมะ ๔ ความหมายได้ ก็ย่อมเข้าใจได้ทันที. ที่ว่า ธรรมะในฐานะที่เป็น *ตัวธรรมชาติ* นั้นอย่างหนึ่ง, ธรรมะในฐานะที่เป็น *กฎของธรรมชาติ*

นนอย่างหนึ่ง, ^๕ ชรรมะในฐานะเป็น ^๕หน้าทีตามกฎของ
 ธรรมชาติ ^๕ นนอย่างหนึ่ง, ^๕ ชรรมะทีเป็น ^๕ผลเกิดจากหน้าที
 นนอีกอย่างหนึ่ง; รวมเป็น ๔ อย่างด้วยกัน. ^๕ ทัง ๔ อย่าง
 นนเรียกว่าชรรมะเสมอกัน ^๕ หน้าทีตามกฎของธรรมชาติ
^๕ กคือชรรมะ.

^๕ ทน การศึกษานันนแหละเป็นหน้าทีตามกฎของ
 ธรรมชาติ. ^๕ ดังนั้น ^๕ ตัวการศึกษาจึงเป็นตัวชรรมะเสียเอง;
 มีสิ่งเดียว ^๕ จะเรียกชื่อว่า "ชรรมะ" ก็ได้, ^๕ จะเรียกว่า "การ
 ศึกษา" ก็ได้.

ชรรมะในฐานะระบบการศึกษา ^๕ ต้องทำให้
 ชรรมะกับการศึกษาเป็นสิ่งเดียวกัน; ^๕ เช่นเดียวกับที
 เคยกล่าวมาแล้วว่าการเมืองก็คือชรรมะ, ^๕ การเศรษฐกิจก็คือ
 ชรรมะ ^๕ อย่างนั้นเป็นต้น. ^๕ ข้อนั้นหมายความว่า ^๕ ถ้าเรา
 ประพฤตติถูกต้องตามความมุ่งหมายอันแท้จริงของสิ่งเหล่านั้น
 แล้ว ^๕ มันก็กลายเป็นชรรมะไปหมด; ^๕ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง
 การเมืองหรือเรื่องเศรษฐกิจ; ^๕ แม้แต่เรื่องของสงคราม
 ถ้าทำอย่างถูกต้องตามเหตุผล ^๕ มันก็กลายเป็นศีลชรรมะไป
^๕ ดังนั้น.

ที่นี้ “การศึกษา” เป็นอย่างไร? ในปัจจุบัน เราควรจะให้เด็กออกไปว่า การศึกษานั้นโดยเหตุผลทางธรรมชาติ หรือโดยกฎของธรรมชาติแล้ว ต้องมีอยู่อย่างน้อย ๓ ระบบ:-

การศึกษาระบบที่ ๑ ทำให้คนรู้หนังสือ มีความเฉลียวฉลาด; อย่างที่เรียกกันว่า “**ทฤษฎีศึกษา**” อะไรทำนองนั้น.

การศึกษาระบบที่ ๒ ก็คือทำให้มีอาชีพ, ให้รู้อาชีพพร้อมทั้งอดศึกษา พลศึกษา อะไรอยู่ในความหมายนั้น.

การศึกษาระบบที่ ๓ นั้น คือ เรื่องทางจิตทางวิญญาณ; เพื่อให้คนนั้นที่มันรู้หนังสือดีแล้วนั้น เป็นมนุษย์ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ก็คือมีธรรมะนั้นเอง. การศึกษาระบบที่ ๓ นี้เป็นเรื่องทางจิต ทางวิญญาณ ทางธรรมะทางศีลธรรม แล้วแต่จะเรียก.

ฉะนั้น การศึกษาระบบที่ ๓ ก็คือตัวธรรมะ; แต่ว่าในโรงเรียน, ในการจัดการศึกษาในโลกปัจจุบันนี้ เขาตัดออกไปเสีย ยังเหลืออยู่แต่เพียง ๒ ระบบ คือทำ

ให้รู้หนังสือ เฉลียวฉลาด, และให้รู้อาชีพ. เรื่องจิต
เรื่องวิญญานคือ เรื่องทางธรรม หรือ ทางศาสนา นั้น
เขาเพิ่งตัดออกไปเสีย โดยสิ้นเชิงเมื่อเร็ว ๆ นี้. ประเทศ
ที่นำหน้าเขาคัดก่อน ; ประเทศที่ตามกันก็ตัดตามหลัง,
จนในระบบการศึกษามีเหลืออยู่เพียง ๒ อย่าง คือ ให้รู้
หนังสือและให้ฉลาดให้มีอาชีพ ไม่มีเรื่องจิตเรื่องวิญญาน
ก็คือไม่มีเรื่องธรรมะ.

เมื่อไม่มีเรื่องธรรมะนี้ มัน มีปัญหาขึ้นมาทันที
ว่าคนเหล่านั้นจะอยู่ในฐานะอย่างไร ?

มีหลักมาแต่ศีกดาบรพธ์ ก่อนพุทธกาลก็ได้
เกี่ยวกับธรรมะที่ทำความแตกต่างให้แก่มนุษย์ ให้แตกต่าง
ไปจากสัตว์. ขอให้ลองฟังดูให้ดี ใครจะคำนวณหลักเกณฑ์ข้อนี้
บ้าง ? อาหารนิหทา ภยเมอุนญจ สามาณญเมคตปปลุกิ นรานี
- การหาอาหารกินที่ดี การแสวงความสุขจากการนอนที่ดี
การรู้จักซ้ชลาทหนักยก็ดี การประกอบกิจกรรมระหว่างเพศ
ที่ดี เหล่านี้มิได้เสมอกันทั้งคนและสัตว์ ธมโม ทิ เตลล อธิโก
วิเสโส ธมฺเมน ทิมา ปลุกิ สมานา - ธรรมะเท่านั้นที่จะทำให้

เกิดความคิดแปลกแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์ ถ้าปราศจาก
ธรรมชาติแล้ว คนก็เสมอกันกับสัตว์.

เพราะเหตุที่ว่ามีแล้ว ว่าเพียงแต่รู้จักกินอาหาร,
รู้จักนอน รู้จักหนีภัย, รู้จักประกอบกิจกรรมทางเพศนี้ มัน
เหมือนกันทั้งคนและสัตว์ ธรรมชาติที่^{นี้}ต้องเพิ่ม
เข้ามา ให้คนผิดแผกแตกต่างกับสัตว์. ใครกันข้อนี้
บ้าง? ใครไม่ยอมรับหลักเกณฑ์อันนี้บ้าง? ก็ลองไปคิดดู
เองเถอะ ฉะนั้น เราจึงเห็นได้ว่าคนเราจะต้องมีธรรมชาติ,
เราจะต้องศึกษาธรรมชาติ มันจึงจะผิดแผกแตกต่างกับสัตว์.

ถ้าเราให้เรียนแค่หนังสือ เฉลียวฉลาด รู้จักแต่
ประกอบอาชีพ นี้ไม่มีธรรมชาติ จึงยังไม่แตกต่างจากสัตว์;
แม้ว่ามีอะไรที่ว่าเป็นอย่างคน ก็ยังมีความหมายอย่างเดียว
กับสัตว์. ฉะนั้น จะตักันต่อไปว่า การมีการศึกษาเพียง
๒ ระบบแรกนั้น มันไม่พอสำหรับความเป็นมนุษย์; โลก
นี้ไม่มีความเป็นมนุษย์ การศึกษาก็เสียเปล่าหรือสูญเปล่า
คือไม่สร้างความเป็นมนุษย์ขึ้นมาเพื่อให้มีสันติภาพได้.

จริยศึกษาเราพูดถึงกันแต่ชื่อ มันยังมี ไม่พอที่
จะสร้างสันติภาพ, ไม่พอที่จะสร้างสันติสุขส่วนบุคคล,

ไม่มีพอที่จะสร้างสันติภาพส่วนสังคม. เรามีจริยศึกษากัน
แต่สักว่าชื่อ; มันไปเทียบกันไม่ได้กับการศึกษาให้รู้
หนังสือ, และให้ประกอบอาชีพ. ดังนั้น ในการศึกษา
จึงยังไม่ได้ผล ตามความมุ่งหมายของ การศึกษาที่แท้จริง
คือ ต้องครบทั้ง ๓ ระบบ.

การศึกษาที่ไม่สมบูรณ์นี้ มันก็ไม่ให้ผลเต็มที่;
เพราะฉะนั้น จึงยังมีการสูญเปล่าในโลกนี้เกี่ยวกับการศึกษา.
มนุษย์ไม่ได้รับประโยชน์จากการศึกษาพอ ที่จะสร้าง
สันติสุขหรือสันติภาพในโลกได้. การศึกษายังสูญเปล่า
ในส่วนที่ไม่ทำให้เกิดสิ่งที่จำเป็น ที่จะแก้ไขปัญหาของ
มนุษย์ได้.

การสูญเปล่านั้น มีถึง ๒๐ - ๓๐ รายการ. เรา
ลองมาพิจารณากันดูจะรู้สึกว่ามันน่าตกใจ. การศึกษาที่ขาด
ธรรมะหรือศีลธรรมนั้น เป็นการศึกษาสูญเปล่าเสียเปล่า;
ไม่สร้างความเป็นมนุษย์ขึ้นในโลกนี้ได้.

การสูญเปล่าอย่างแรก ก็จะเป็นว่า เรามีการ
ศึกษาที่เรียกกันว่าก้าวหน้า ทั่วทั้งโลกเอาอย่างกันเป็น

แถวไปเลย; แต่แล้วมันก็มีปัญหาเรื่องยาเสพติด, คน
ที่ผ่านการศึกษามาแล้ว ยังโง่ถึงขนาดที่ไปเสพยาเสพติด
บุชายาเสพติด หลงยาเสพติด; ไม่ใช่แต่พวกฮิปปี แม้
แต่พวกนักศึกษาในโรงเรียน ในเมืองไทย ในวิทยาลัย
กระทั่งในมหาวิทยาลัยเดี๋ยวนี้ ก็ปรากฏว่าพากันติดยา
เสพติด. นี่เป็นการศึกษาสูญเปล่า คือไม่ป้องกัน ไม่ให้
คนโง่ถึงกับไปบุชายาเสพติด, ถ้าการศึกษาถูกต้อง, เด็ก
ของเราก็ต้องไม่เป็นทาสของยาเสพติด, แล้วก็ไม่เกิดปัญหา
ขมขื่นทั่วโลก ที่ต้องช่วยกันปราบปรามยาเสพติด.

การสูญเปล่าข้อถัดมาก็มีเช่น ปัญหาคอร์รัปชัน
ยังมีคอร์รัปชันทั่วไปในโลก ทั้งระดับต่างๆ และคอร์รัปชัน
ระดับชาติ; เพราะการศึกษาไม่มีธรรมะ, คนยังมี
จิตทรามพอที่จะทำคอร์รัปชัน.

ยังมีปัญหาอันธพาลทั่วไป; โดยเฉพาะ
อันธพาลทางเพศที่ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์. แม้ใน
เมืองใหญ่ๆ ในมหานครใหญ่ๆ ของโลก มันก็มีอันธพาล
อย่างนี้, ความถนนหนทางก็ยังมีอันธพาลอย่างนี้, ไม่ต้อง
พูดถึงประเทศไทยที่ว่ายังด้อยพัฒนา, ประเทศที่เรียกตัว

เองว่าเป็นประเทศพัฒนาแล้ว มันก็ยังม้อนรพาสอยู่ทั่วไป,
ยังมีขี้สังคม เกิดมาจากคนร่ำรวย คนมีอำนาจวาสนา
ฉ้วนแต่ผ่านการศึกษามาแล้ว มันยังไม่พอ มันก็เป็นขี้-
สังคม.

เด็กๆ ของเรายังรู้จักชาติ ศาสนา พระมหา-
กษัตริย์น้อยไป แม้ในประเทศที่ไม่มีกษัตริย์ ศึกษาศาสนา
หรือศาสนาน้อยเกินไป; เขาจึงต้องการจะเปลี่ยนชาติ
จึงเห็นศาสนาเป็นยาเสพติด ไม่มีประโยชน์อะไร, อย่างนี้
เป็นต้น. ถ้าการศึกษาสมบูรณ์ ปัญหาจะไม่เกิดขึ้นแก่
เยาวชนในเรื่องที่เกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.

ดูกันง่าย ๆ อีกทีหนึ่งก็ว่า ในสภาผู้แทนมีสมาชิก
ผู้แทนที่สุร้าย รวน ขว้างปาทำอันตรายนัน, ขว้างกันด้วย
อะไรก็มี ในสภาผู้แทนในประเทศที่ว่ามีเกียรติในโลก.
ในประเทศไทยก็มีผู้แทนชนิดเหมือนกับขี้เมา; มันก็
มีการเลือกผู้แทนตามสินจ้าง ตามพรรคพวก, ไม่เลือก
ผู้แทนด้วยจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย. นี่คือการศึกษาไม่พอ.
มันก็ทำความเข้าใจกันไม่ได้.

ระหว่างนายทุนกับชนกรรมาชีพ คือคนมั่งมีกับคนยากจน ทำความเข้าใจกันไม่ได้ จนเกิดความคิดว่าต้องทำลายกันเสียข้างหนึ่ง. นี่แหละมันเป็นเรื่องโง่เขลาที่สุด. กฎของธรรมชาติบังคับให้มีการแตกต่างกันในหมู่บุคคล เหลือมล้ำต่ำสูงกว่ากันมากนัก. นี่มันช่วยไม่ได้มันต้องมี. เพราะฉะนั้นเราต้องทำให้สิ่งที่มีมันแตกต่างกันให้มันอยู่กันได้.

เช่นต้นไม้สูงใหญ่อย่างนี้ก็เหมือนกับนายทุน กับตะไคร่ตามโคนต้นไม้ นั่นก็เหมือนกับชนกรรมาชีพ. ทำไมมันอยู่กันได้? ถ้าตัดต้นไม้ขึ้นเสีย ตะไคร่ตามโคนต้นไม้ก็ถูกแดดเผาตายหมด มันก็อยู่ไม่ได้. มันต้องมีนายทุนสำหรับทำให้กรรมกรมีงานทำ; แต่แล้วต้องมีการศึกษาดี พอที่จะรักใคร่กันและอยู่กันได้.

ตะไคร่หรือเฟิร์นตามโคนต้นไม้ก็ทำให้ดินดี ต้นไม้ใหญ่ก็จะสบาย ต้นไม้ใหญ่ก็บังแดดให้เฟิร์นหรือตะไคร่นั้นได้อยู่สบายกัน. ที่นี้ การศึกษามันไม่พอ ที่จะทำให้นุชนุษย์มองเห็นอย่างนี้ มันก็เกิดลัทธิบ้า ๆ บอ ๆ ะไวกัน

ก็ไม่รู้ ที่ต่างฝ่ายต่างจะทำลายกัน. นั้นแหละการศึกษา
มันสูญเปล่า.

แม้ที่สุดแต่ เรื่องสิทธิมนุษยชน ที่เป็นเรื่องดี ก็ยัง
พูดกันไม่รู้เรื่อง ยังทะเลาะวิวาทกัน ด้วยเรื่องสิทธิมนุษย-
ชนอยู่จนกระทั่งวันนี้. อ่านหนังสือพิมพ์ดูก็รู้ว่า การศึกษา
มันไม่พอ. มนุษย์ยังโง่. ยังไม่รู้จักค่าของสิทธิมนุษยชน
แล้วจะไปโทษใคร.

ยังมีการขูดรีดของผู้ผลิต ได้โอกาสเมื่อไรผู้ผลิต
ก็ขูดรีด มันมีการขูดรีด จนนายทุนได้โอกาสเมื่อไรนายทุน
ก็ขูดรีด. ไม่มีความซื่อตรงกันในระหว่างมนุษย์ค่าต่ำ ๆ
ด้วยกัน. เพราะฉะนั้นประเทศไทยประสบปัญหาหนัก :
ไม่มีความซื่อตรงในหมู่สมาชิกที่จะประกอบกิจกรรมอะไร
ก็ตาม.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสหกรณ์. เรื่องสหกรณ์
เป็นหลักที่ดีสุดที่จะช่วยมนุษย์ ให้ได้ตรงตามหลักของ
พระพุทธศาสนา; แต่เราตั้งสหกรณ์ไม่ได้ เพราะคน
มีจิตทราม; มันพร้อมที่จะคดโกง. จะเป็นสหโกง จะ

ร่วมกันโกงเป็นสหโกง, สหกรณ์มันเลยตั้งไม่ได้, นี่แหละ การศึกษามันสูญเปล่าถึงขนาดที่ไม่สร้างพลเมืองที่มีจิตใจสูง พอที่จะทำสหกรณ์, หรือทำอะไรกันได้ คือมันยังไม่สามัคคีกัน.

แม้ ในหมู่บ้านนี้ก็ยังไม่สามัคคีกัน ถ้าขยาย ระดับไปถึงประเทศมันก็ไม่สามัคคีกัน มันยังมีทะเลาะวิวาท เพราะมีจิตใจไม่ประกอบไปด้วยธรรม. การศึกษา ยังไม่ทำให้คนรู้จักค่าของความสามัคคี จึงขอถือว่าเป็น การศึกษาที่สูญเปล่า.

ประชาชนยังทำลายทรัพย์สินของประเทศไทย ของธรรมชาติ : ทำลายสัตว์ไว้อควาย, ทำลายป่าไม้ไว้อควาย, ทำลายห้วยหนองคลองบึงบ้าง, จนใช้ประโยชน์ไม่ได้; ไม่รู้จักรักษาสมบัติสาธารณะ ก็กลายเป็นคนอันธพาล ทำลายประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวม จึงยากจน มี อาชีพที่ด้อยมาก.

คนยังไม่ละทิ้งการขี้เกียจทำงาน, เกล็ดการ งาน, หนักนาก็ไม่เอาไม่ยอมทำงาน ทุกคน นั้นแหละ

จะพูดได้ว่า เขาไม่อยากทำงาน ทำงานโดยความจำเป็น บังคับเท่านั้น. นั่นแหละ การศึกษามันไม่พอ; ไม่ทำให้เขารู้จักแสวงหาความสุขในตัวของงาน. ถ้ามีขรรวมพอ มีคลลขรรวมพอ มันจะรู้สึกเป็นสุขเมื่อทำงาน ไม่ใช่รู้สึกเป็นสุขเมื่อได้เงินมาเพื่อไปซื้อหากามารมณ์. หากสิ่งบำรุงบำเรอจึงจะเป็นสุข. นั่นมันเรื่องของกิเลสของภุคพิบตัจ มันไปมีความสุขเมื่อใช้เงินบำรุงบำเรอเนื้อหนัง.

ถ้าเป็นสัตว์บุรุษในพุทธศาสนา ก็จะไม่รู้สึกเป็นสุขเมื่อได้ทำงาน; ถ้าถึงทำงานอยู่ยังไม่ได้เงิน ยังไม่ถึงวันเงินเดือนออก ก็จะเป็นสุขพอใจในการทำงาน. เคารพการงาน เคารพตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้ว่า เราเป็นคนดี เราเป็นคนทำความดีอยู่. มีความสุขในการได้ทำความดี. ถ้าการศึกษามันพอ ก็จะอบรมให้เด็ก ๆ เป็นอย่างนั้น คือรู้สึกเป็นสุขเมื่อยังเล่าเรียนอยู่ ก็เป็นการงานเหมือนกัน. ไม่ต้องไปกินไปเล่น ไปบำรุงกิเลสที่ไหนจึงจะมีความสุข.

เดี๋ยวนี้เรามีสิ่งประเล้าประโลมใจยั่วให้เพลิดเพลินมากเกินไปจนท่วมการงาน. คนทำการงานแต่น้อย แล้วก็ไปแสวงหาสิ่งประเล้าประโลมใจมากเกินไป; ก็เลย

นิยมกันว่าเป็นไปในทางชอบสิ่งประเจ๋งประโคมใจ มีจิต
 ทรม ขอบจัตงานที่ไป งานที่บาป ชอบเรื่องไป จิต
 มันทรมถึงขนาดนั้นเพราะการศึกษาไม่พอ.

การศึกษาไม่ได้ประกอบด้วยธรรม ทำให้คน
 เหล่านี้เป็นทาสของอายตนะ คือเป็นทาสของตา หู จมูก
 สัน กาย ใจ.

ก็เลศครอบงำแล้ว เด็ก ๆ เหล่านี้ก็ไม่เคารพครูบา-
 อาจารย์, ไม่เคารพบิดามารดา. เด็กเคี้ยววันหายาก แล้ว
 ที่จะใช้คำว่า "คุณครู"; เรียก "ครู" เฉย ๆ บางที่เรียก
 อ้ายเรียกอีกก็มี. ไม่รู้สึกว่าเป็นผู้ให้ชีวิตหรือมี
 บุญคุณ เขาไม่ได้เคารพ.

เด็กสมัยนี้ไม่มีคำว่า "บาป" เด็กสมัยก่อนนั้น
 พอได้ยินคำว่า "บาป" มันสะดุ้ง, เด็กสมัยนี้พอได้ยินคำว่า
 "บาป" มันแสบสันหลอก. สมัยอาตมาเป็นเด็ก ๆ ได้ยิน
 คำว่า "บาป" แล้วสะดุ้ง, เด็กสมัยนี้ไม่สะดุ้งเมื่อได้ยินคำว่า
 "บาป". ถ้าใครบอกว่าบาป มันก็แสบสันหลอก นี้เรียก
 ว่าเด็ก ๆ ก็ไม่เคารพบิดามารดาครูบาอาจารย์.

ผู้สอนศาสนาแค่มัธยมไปเท่านั้นเป็นพระตามวัด หรือพระจัดการศึกษา, แม้มหาวิทยาลัยในเมืองฝรั่ง แต่ก่อนพระจัดทั้งนั้น, พระจัดนั้นเขาจัดเพื่อบูชาคุณของพระเจ้า, เดียวกันคนชาวบ้านจัด จัดเพื่อเอาเงินเดือน, เขาจัดการศึกษาเพื่อบูชาพระเจ้านั้นพวกหนึ่ง, พวกหนึ่งจัดการศึกษาเพื่อเอาเงิน เอาเงินเดือนเป็นต้น แล้วมันจะเหมือนกันได้อย่างไร? เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าเป็นเรื่องทำลายศีลธรรม ขจัดศีลธรรมออกไปจากการศึกษา จึงมีความมุ่งหมายในหมู่คนที่เรียกว่า "มีการศึกษา".

ในกรุงเทพฯ นี้เองมันก็มีเรื่องม่งาย ในคราวหนึ่งแตกตื่นเรื่อง "บีมะ" ใครเกิดบีมะจะต้องตาย วุ่นวายกันใหญ่ทั้งบ้านทั้งเมือง; มันยังมี ได้ ในลักษณะอย่างนี้, การศึกษาไม่พอแล้ว, ความคิดมันก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้แก่กิเลส, ไม่มีธรรมะแล้วมันก็เห็นแก่กิเลส.

เดี๋ยวนี้ เกิดประเพณีเลิกปรกขึ้นมา งานศพอย่างนี้เลิกปรกที่สุด กินเหล้าเมายา ฆ่าสัตว์, งานกุฐินก็เพื่อจะเดินไฟ, งานบวชนาคก็ถือโอกาสที่จะเมา, นี่เขาสร้างประเพณีเลิกปรกขึ้นมา เพราะการศึกษามันไม่พอ.

ยังมีเส้นใยดกแก่สังคม คือการจัด การทดลองวาง
ทรงเจ้าเข่าผี อลัชชี่อะไรก็ตาม ทลอกดวงคน; ไม่มี
ความซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทำอะไรถ้าเป็นเรื่อง
ทางธรรมทางศาสนา ก็ไม่มีสาระ มีแต่พิธีรีตองสักแต่จะทำ
เท่านั้น, หรือทำเกินไปจนไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะฉะนั้น
คนจึงเสวยลง.

มีการลักเล็กขโมยน้อย, กระทั่งถึงการปล้นกัน
แล้วก็หลงในสำนึก กินเกิน แ่่งเนื้อแ่่งตัวเกิน หนึ่ง
หมกเกิน เสร็จไรใช้ไม่สอຍเกิน, อะไรๆก็เกิน มันก็มีกิเลส
หนา. นี้เรียกว่า "การสูญเปล่าของการศึกษา" เพราะ
การศึกษาไม่เนื่องด้วยธรรม ไม่เอาตัวธรรมมาเป็นระบบ
ของการศึกษา.

การศึกษาที่ประกอบไปด้วยธรรมนี้ จะแก้
ปัญหาที่เลวร้ายเหล่านี้ได้หมด ไม่มาสร้างปัญหาให้แก่
มนุษย์ในโลก ด้วยเรื่องยาเสพติด คอร์รัปชั่น อันธพาล
ภัยสังคมอะไรต่างๆ นั้นที่กำลังเป็นอยู่.

ฉะนั้นขอให้ดูให้คิดว่า "ธรรมะในฐานะที่เป็น
ระบบการศึกษา" นั้นแหละคือ ของจริงของธรรมชาติ

โดยกฎของธรรมชาติแล้ว มันต้องรู้หน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; ถ้าเรารู้แล้ว เราก็ทำถูก ปัญหาก็ไม่เกิดขึ้น.

เดี๋ยวนี้เราทำผิดพลาด เพราะเรามีการศึกษาที่ไม่ สมบูรณ์ คือไม่เป็นธรรมชาติ ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมชาติ จึงจะจัดอย่างไรมันก็ไม่ได้รับผลดี แม้แต่ หนังสือก็ไม่รู้ ไม่ดีไปกว่าเก่า. แม้แต่ อาชีพก็ไม่ได้ทำให้คนเราเป็น สัตบุรุษ ที่ไว้ใจได้ ยิ่งรวยก็ยิ่งเห็นแก่ตัว ยิ่งคลงกันเป็น การใหญ่.

เพราะฉะนั้น เราจะต้องศึกษาธรรมในความ หมายที่ ๓ คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องประพฤติปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

ขอทบทวนอีกทีว่า สมัยก่อนโน้น การศึกษานี้ แผลต่อกับศาสนา; เพราะว่าพระเป็นผู้จัดการศึกษา ใน เอเชียกิต ในยุโรปกิต ที่ไหนกิต พระเป็นผู้จัดการศึกษา. ในสมัยดึกดำบรรพ์ที่ยังแผลกกันมาเรื่อย ๆ; ต่อมาการศึกษา ตกมาอยู่ในมือของชาวบ้านมากขึ้น ๆ ชาวบ้านก็แยกการศึกษาออกมาจากการศาสนา; ที่สุดก็คือแยกศาสนาออก

ไปเสียจากการศึกษา โดยเห็นว่าเป็นคนอะเรื่องนี่ กวแยก
ศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา secularization หรือ
secularism นี่นะ ขอคัดค้าน, อาตมาขอคัดค้านอย่างเต็มที่;
เพราะมันเป็นเรื่อง बातแยกการศึกษาออกจากศาสนา หรือ
แยกการศาสนาออกไปจากการศึกษา, อาตมาขอคัดค้าน
เต็มที่.

ขอให้เรากลับไปมี กระทรวงธรรมการ กันใหม่
แทนคำว่า "กระทรวงศึกษาธิการ". คนที่มีอายุหลายสิบปี
หน่อยก็จะทราบได้ หรือเคยเห็นมาว่า ก่อนนี้เขามีกระทรวง-
ธรรมการ; ไม่มีกระทรวงศึกษาธิการ, กระทรวงศึกษา-
ธิการเพิ่งเปลี่ยนทีหลัง; แต่ก่อนเรียกว่ากระทรวงธรรม-
การ จัดการศึกษาแผ่นดินไปกับการศาสนา และยกเอาการ
ศาสนาเป็นใหญ่จึงให้ชื่อกระทรวงนี้ว่า "กระทรวงธรรม-
การ". ไปเปิดดูหนังสือเอกสารเก่า ๆ จะพบ "กระทรวง
ธรรมการ"; ตอนนั้นยังแผ่นดินอยู่ ยังเป็นอันเดียวกันอยู่
ในระหว่างการศึกษากับการศาสนา.

นี่เราทำผิดหรือทำถูก; เราเคยถูกแล้ว เรา
กลับมาผิดหรือไม่ ก็ลองคิดดู, อาตมาขอยืนยันว่า

“ธรรมะในฐานะที่เป็นระบบการศึกษา” นั้นแหละจะ
ช่วยโลกได้ จัดการศึกษาในฐานะเป็นธรรมะ จัดธรรมะ
ให้เป็นการศึกษาเสีย สิ่งเลวร้ายเป็น ๒๐-๓๐ ประการ
อย่างที่กล่าวมาเมื่อตะกน มันก็จะไม่มี.

นี่ ขอให้เอาไปพิจารณากันดูเถิด ว่าธรรมะนั้นจำ-
เป็นอย่างไร? จำเป็นดังกับว่า ทำให้มนุษย์ไม่ต้องเป็นสัตว์
ทำมนุษย์ให้แตกต่างจากสัตว์เพราะสิ่งๆเดียว “คือการ
ศึกษา” เพียงแต่ให้เขารูหนังสือ มีความเฉลียวฉลาด และ
ประกอบอาชีพเก่งนั้น มันไม่ทำให้พ้นจากความเป็นสัตว์
ไปได้ มันจะเห็นแก่ตัวมากขึ้นเพราะไม่มีธรรมะ แล้วก็
เบียดเบียนตนเอง, ก็เบียดเบียนผู้อื่น, แล้วจะอยู่กันได้
อย่างไร.

โลกนี้มีวิกฤตการณ์อันถาวร ไม่มีสันติภาพก็เพราะ
ว่าการศึกษาสูญเปล่า; มันไม่เป็นการศึกษา คือไม่เป็น
ธรรมะ อยู่ในตัวระบบการศึกษา คนจึงมีความเห็นแก่ตัว.
เมื่อเกิดโลภะ โทสะ โมหะ ก็เบียดเบียนตนเอง, ก็เบียด
เบียนผู้อื่น หากความสงบสุขไม่ได้. ไปลองศึกษาดูให้ดี ๆ
จะเห็นได้ว่า ทุกหนทุกแห่งทั่วไปในโลกนี้ ก่อนที่เขา

เป็นสุขกันมากกว่านี้ มีมนุษย์ที่เมตตาอารีรักใคร่กันมากกว่านี้ อยู่กันอย่างสบายกว่านี้. เดียวนี้จัดการศึกษาวิ่งก้าวหน้าไปหาอะไร? ไปหาความพินาศ เพราะให้ศึกษาชนิดที่เบียดโอกาสให้เกิดความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ ไม่ควบคุมความเห็นแก่ตัว.

ขอให้จัดการศึกษาในฐานะที่เป็นธรรมะ จัดธรรมะให้เป็นระบบการศึกษา แล้วมนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูงอยู่เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง, นี้ขอให้พิจารณา. อาจมาอธิบายอย่างนี้. หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะสนองความต้องการอันนี้ ด้วยการรีบไปพิจารณาดู.

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ เป็นการสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติไว้เพียงเท่านี้.

ชกษากาภทวักท ๗

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มี.ค. ๒๒

เวลา ๘.๐๐-๘.๓๐ น.

ธรรมะ ในฐานะระบบการดำเนินชีวิต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรม ในวันนี้ อาตมาจะกล่าวโดย
หัวข้อว่า "ธรรมะ ในฐานะระบบการดำเนินชีวิต," ก็อย่างดั่งบอกว่
ธรรมะกับ ระบบการดำเนินชีวิต นั้นคือสิ่งเดียวกัน. เมื่อพูดว่า "การ
ดำเนินชีวิต" ฟังก็ดูเหมือนว่าน่าประหลาด; แต่เชื่อว่าคงฟังกัน
ชอก, คงเข้าใจได้ว่าหมายถึงอะไร. เมื่อกล่าวโดยหลักธรรมาก็,
หรือแม้แต่โดยชีววิทยาก็ ชีวิตนี้เป็นสิ่งที่ดำเนินเรื่อย หมายถึงเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยไป. เหมือนกับสังขารทั้งหลายอันที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่ง
มันก็ดำเนินเรื่อย, ชีวิตมีการดำเนินในตัวของ. ที่นี้เราในฐานะที่
เป็นมนุษย์ก็ควบคุมระบบการดำเนินชีวิตนั้น ให้เป็นไปอย่างถูกต้อง
กล่าวคือให้มันเป็นการดำเนิน.

ระยะยังเป็นระยะบีใหม่อยู่ ขอให้ถึงข้อที่ว่า
เรามากจะพูดกันว่า บีใหม่ได้เวียนมาบรรจบครบรอบอีกรอบ
หนึ่ง, แล้วก็ส่งความสุขกัน, หมายความว่า บีใหม่เวียน
มาครบรอบวงหนึ่งทุก ๆ บี, มันก็เวียนเป็นวงรอบ ๆ เหมือน
เอาเชือกมาขดเป็นวง ๆ แล้วก็รวบไว้เป็นขด, อย่างนี้
เรียกว่า มันไม่ได้ดำเนินไป แล้วมันมีการขด, มันอยู่
นิ่งอย่างนี้; จะอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลกให้มา
ช่วยเท่าไร ก็ช่วยไม่ได้, เพราะว่าชีวิตมันไม่ได้ดำเนิน
ไป มันเหมือนกับขดเชือกล่ามควาย ที่โยนทิ้งอยู่ที่ตรงนั้น
เป็นขด ๆ มันม้วนแต่ขดเป็นรอบ ๆ.

นี่เราจะต้องทำให้มันเป็นการเดินไป ๆ เป็นช่วง ๆ
เหมือนกับหลักกิโลเมตรที่มีอยู่ข้างถนน มันบอกว่ากิโล
กิโลเมตรแล้ว ๆ มันก็ไปกันเรื่อยไป อย่างนี้จึงจะได้, เมื่อ
เป็นไปในลักษณะที่ถูกต้องแล้ว มันก็เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่
ในตัวมันเอง, แล้วจะช่วยให้โดยไม่ต้องอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ไหนมาช่วยอีก.

ขอให้เราถือเป็นหลักว่า เหมือนกับเราเดินทาง
พอเราเหนื่อยเราก็ต้องหยุดพัก พอหายเหนื่อยเราก็เดิน

ต่อไปอีก, มีลักษณะเป็นการดำเนินชีวิตอย่างนี้. บิเก่า
 เราก้เหมือนกับเดินมาเหนื่อยก็หยุดพักสงท้ายบิเก่า หาย
 เหนื่อยแล้วก็เดินต่อไป นั่นเป็นเรื่องของบิใหม่; นั่นคือ
 การดำเนินชีวิตในความหมายธรรมดาสาสามัญ ที่เราพอจะ
 มองเห็นกันได้.

อาตมาจะต้องขอแยกแยะว่า การดำเนิน
 ชีวิตนั้น เป็นตัวธรรมะอยู่ในตัวการดำเนิน นั้นแล้ว;
 อย่าแยกออกเป็น ๒ เรื่อง ว่าดำเนินชีวิตแล้วก็ทำให้
 ประกอบไปด้วยธรรม นั้นก็ถูก ถูกอย่างยิ่งด้วยเหมือนกัน;
 แต่อาตมาต้องการมากกว่านั้น คือ ต้องการให้มันเป็นตัว
 ธรรมอยู่ในตัวชีวิตที่กำลังดำเนินไปนั่นเอง.

ขอเตือนให้ระลึกถึงความหมายของคำว่า ธรรมที่
 มีอยู่หลายความหมาย. ความหมายที่ ๓ หมายถึง หน้าที่
 ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของ
 ธรรมชาติ. ชีวิตมีหน้าที่ ที่จะต้องเป็นไปอย่างถูก
 ต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ; นั่นคือบัญญัติสำคัญ. เมื่อ
 มีการดำเนินชีวิต ก็หมายความว่ามีการทำหน้าที่ ให้การ

ดำเนินชีวิตนั้นถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ นั่นก็เป็นตัว
ธรรม, เป็นตัวธรรมะอันสูงสุด อันศักดิ์สิทธิ์ อันประเสริฐ
อยู่ในตัวมันเอง คือเป็นการดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทาง
ที่ถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้ว่าเราเกิดมาทำไม? เมื่อไม่รู้ว่าเกิด
มาทำไม มันก็ไม่รู้ว่าจะเดินไปทางไหน? ท่านทั้งหลายที่
กำลังฟังอยู่นี้เคยสนใจบ้างหรือเปล่าว่า เราเกิดมาทำไม?
ถ้าไม่ได้สนใจ ก็คงจะไม่รู้ว่าจะดำเนินชีวิตไปทางไหน,
ทิศไหน? มีจุดจบที่สุดกันที่ตรงไหน?

มันน่าสังเกตอยู่สักอย่างหนึ่งว่า ตั้งแต่โรงเรียน
อนุบาลขึ้นไปจนกระทั่งถึงมหาวิทยาลัยอันสูงสุดในโลก ก็
ไม่เคยพูด, ไม่เคยสอน, ไม่เคยแนะนำกันถึงข้อที่ว่า *เกิดมา
ทำไม?* อาตมาเชื่อว่าเป็นอย่างนี้ ท่านทั้งหลายที่ทราบ
เรื่องดี ก็ลองช่วยกันสอบสวนดู ว่าตั้งแต่โรงเรียนอนุบาล
จนถึงมหาวิทยาลัยก็ไม่เคยพูดกันว่า *เกิดมาทำไม?* ไม่อยู่
ในหลักสูตรที่จะสอนให้รู้ว่าเกิดมาทำไม? เด็ก ๆ ของเราก็
ไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม? เขาก็เอาแต่ตามใจชอบของเขา ไม่
ต้องสนใจว่าจะให้ ไปถึงวัตถุประสงค์ปลายทางอย่างไร, เดี่ยว

นเขาชอบอย่างไร, ก็เลสของเขาสอบอย่างไร, เขาก็ทำอย่าง
นั้น โดยไม่ต้องศึกษาสอบสวนว่า มันจะผิดหรือมันจะถูก
อย่างไร.

มีหลายคน ที่เดียวเขาไม่ยอมรับรู้ในข้อนี้ ไม่รับรู้
ในข้อที่ว่า เราจะต้องรู้ว่าเกิดมาทำไม. เขาแก้ตัวว่าฉัน
ไม่ได้มีหลักฐานหรือมีเจตนาที่จะเกิดมา, ฉะนั้นไม่รับรู้, ฉะนั้น
ไม่รับผิดชอบในข้อนี้. เพราะฉะนั้น ฉันทุสกว่าอรร้อย
พอใจอย่างไร ก็ชวนชวายเป็นอยู่แต่กับสิ่งนั้น; ก็เลยลง
มตว่าเกิดมาเพื่อสิ่งนี้. คนประเภทนี้ตกเป็นทาสของกิเลส
เป็นทาสของเนื้อหนัง, วนเวียนอยู่ที่ความเอ็ดอรร้อยสนุก
สนานเพลิดเพลินในโลกนี้; เหมือนกับเชือกที่มันขดอยู่
เป็นวงรอบๆ นอนขดอยู่นั่นเอง.

ปีใหม่มันก็ไม่แปลกไปกว่าปีเก่า; เพียงแต่ว่า
กินให้มาก เล่นให้มาก สนุกสนานอะไรกันให้มาก มันก็
เป็นปีใหม่แล้ว. น้อยากจะเรียกว่ามันเป็นชีวิตที่ตายด้าน,
ชีวิตที่ขดวงเหมือนกับขดเชือกอ้ามควายตามทุ่งนา ไชนทั้งอยู่
อย่างนั้น; ก็ไปดูที่ว่า มันจะดำเนินอย่างไร? คนเหล่านี้
ก็ปล่อยให้ชีวิตเป็นไปตามอำนาจของกิเลส.

แม้เป็นนักการเมือง ท่านก็ **ไม่รู้**จะนำโลกไปไหน ? นักการเมือง **ไม่รู้**ว่าเกิดมาทำไม ? เขาก็ **ไม่รู้**ว่าจะนำโลกไปไหน ? ในที่สุดก็นำโลกไปตามความต้องการของตน, นำโลกไปเพื่อประโยชน์ของตน. มันจะถูกหรือมันจะผิดไม่รับผิดชอบ : เอาได้ประโยชน์ของตนเป็นเรื่องถูกต้อง ก็เรียกว่ามันไม่มีจุดหมายปลายทาง มันก็วนซ้ำอยู่เหมือนกับขดเชือกอยู่ที่นั่นเหมือนกัน.

โลกนี้ไม่ประสบสันติภาพ ตามความมุ่งหมายของกบฏเมือง : ก็เพราะว่านักการเมืองทั้งหลาย **ไม่รู้**ว่าเกิดมาทำไม นั่นเอง. ถ้าเขา **รู้**ว่าเกิดมาทำไม : เขาก็คงจะพาโลกนี้ไปสู่จุดหมายปลายทาง คือสันติภาพอันถาวรของมนุษย์ได้. เดียวนี้มันกำลังมีแต่วิกฤตการณ์อันถาวร, วิกฤตการณ์อันซ้ำซากเหมือนกับขดเชือกนั่นเอง. ไม่มีจุดหมายปลายทาง.

ทีนี้เราก็จะมาพูดกันถึงจุดหมายปลายทาง. อะไรเป็นจุดหมายปลายทาง ? อาตมาก็จะตอบอย่างกำปั้นทุบดินว่า จุดหมายปลายทาง นั่นก็คือ ภาวะที่หมดปัญหาต่างๆ ที่กำลังมีเต็มอยู่ในโลกเวลานี้. โลกเวลานี้เป็นปัญหาเป็น

วิกฤตการณ์อย่างไร ถ้าวิกฤตการณ์เหล่านั้นหมดไป;
 นั้นแหละคือจุดหมายปลายทาง เราทำอย่างนี้กันหรือเปล่า?
 เราทำเพื่อวัตถุประสงค์อันนี้กันหรือเปล่า?

พูดให้น่าฟังสักหน่อยก็ต้องพูดว่า เรามีสันติภาพ
 ทั้งของตนเองและของผู้อื่นเป็นจุดหมายปลายทาง. คน
 ทุกคนในโลกนี้มีความเป็นมนุษย์เต็มที่. มีความหมายแห่ง
 ความเป็นมนุษย์เต็มที่ คือแปลว่าสัตว์ที่มีจิตใจสูง อยู่เหนือ
 ปัญหา, อยู่เหนือความทุกข์; ไม่ใช่ว่าเป็นสัตว์ที่จะมา
 วนเวียนอยู่ที่นั่น, มาวนเวียนอยู่ที่เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่อง
 เกียรติ ๆ ๆ เป็นชาติ ๆ เหมือนกับชาติเชือกตามควายอยู่นั้น มัน
 ก็ไม่ประสบสันติภาพอันถาวร. เพราะเรื่องกิน เรื่องกาม
 เรื่องเกียรติอื่น มีแต่จะให้เห็นแก่ตัว; ทุกคนก็เห็นแก่ตัว
 เพราะทำไปเพื่อประโยชน์ของตน มันก็รุกรานสิทธิของผู้อื่น.

นี่ข้อที่ว่าเราเคารพสิทธิมนุษยชนในโลกไม่ได้;
 แม้แต่ร้องตะโกนกันให้เสียงแห่งเสียงแหบ จนคอแตก
 ทำลายไป มันก็ไม่มีการเคารพสิทธิมนุษยชนในโลกนี้ได้.
 เพราะว่าเราไปวนอยู่ที่เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ

ซึ่งเป็นกรกระทำให้จิตใจเฝ้าแก้วเห็นแก้ว, เขาก็เลยต้อง
มีความเห็นแก้ว.

เมื่อเห็นแก้วมันก็เกิด *ความโงก* จะเอาหลายๆ
เมื่อมีความเห็นแก้ว *ไม่ได้*อย่างที่ว่าต้องการก็เกิด *ความ
โกรธ*, แล้วการที่เป็นอยู่อย่างนี้คือ *โมหะ* คือความหลงอยู่
ในตัวมันเอง.

ถ้าเราไม่เห็นแก้วก็ต้องเห็นแก้วอื่น มันก็เกิด
ความรักแบบสากล คือรู้สึกรักเพื่อนมนุษย์ทุกคน; ว่า
*ทุกคนเป็นเพื่อนทุกซ์ เพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อน
ตาย*; ไม่มีกู ไม่มีมึง ไม่มีฝ่ายกู ไม่มีฝ่ายมึง, นั่นแหละ
จุดหมายปลายทางของมนุษย์ จะต้องขึ้นไปจนถึงนั้น เขา
เรียกกันว่าศาสนาพระศรีอารียก็ได้.

ถ้าเป็นศาสนาพระศรีอารียจริง ต้องไม่มีกู ไม่มีมึง;
อย่างที่ว่าพระคัมภีร์กล่าวไว้ว่า ถ้าลงจากบ้านลงไปสู่ท้องถนน
ก็จำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร; เพราะมันดีเหมือนกันหมด, มัน
เป็นพวกเดียวเหมือนกันหมด. ต่อเมื่อยกตัวมาถึงบ้านแล้วจึง
จะค่อยรู้ว่าบุตร นั้นภรรยาของเรา สามีของเรา; มัน

ดีเหมือนกันหมดถึงอย่างนี้. นี่เรียกว่าผลของการที่เราไป
ถึงจุดหมายปลายทางของความเป็นมนุษย์.

ทีนี้ก็พูดต่อไป ถึงการที่ จะถึงจุดหมายปลายทาง
ทางของความเป็นมนุษย์ได้อย่างไร?

เมื่อกล่าวตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็คือ
สิ่งที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา- ทางสายกลาง. มัชฌิมา
ปฏิปทานี้แบ่งแยกออกได้เป็น ๒ ฝ่าย คือ มัชฌิมาปฏิปทา
ส่วนปัจเจกชน ส่วนบุคคลเป็นคน ๆ ไป, กับ มัชฌิมา-
ปฏิปทาในส่วนสังคม รวมกันทั้งหมดเป็นหมู่ ๆ.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีมัชฌิมาปฏิปทา ก็มีแต่ขาด มีแต่
เกิน, หรือว่ามันเป็นเรื่องขาดเรื่องเกิน มันไม่พอเหมาะ
พอดีอยู่ที่ตรงกลาง. ว่าที่จริงแล้วมันก็ ไม่มีใครขาดและ
มันมีแต่เกินทั้งนั้น; ในเรื่องขาดนี้ ไม่มีใครชอบ มันจึงไม่
มีใครขาด, มีแต่คนมุ่งหมายเกิน แล้วก็ทำไปจนเกิน,
หรือว่าถ้าจะขาดไป มันก็เพราะว่าเขาไปตั้งความปรารถนา
ไว้เกิน คือให้มันมากเกินไป.

คนจนคนต่ำต้อยก็พยายามจะทำให้ขึ้นหน้าคนมั่ง
มี มีลักษณะที่จะชดเชยกันอยู่ทั่วไป; อย่างนี้

พิจารณาว่ามันจะขาด หรือจะเกิน? ถ้ารู้สึกว่าจะขาดนั้นก็
เพราะว่ามันตั้งความปรารถนาไว้ เกินไป: มันก็ไม่ได้
เต็มตามที่ปรารถนา: แต่ความปรารถนานั้นมันก็เกินไป
แม้จะมีความพยายามที่เกิน มันก็ไม่ได้ตามที่ตั้งปรารถนา.

เดี๋ยวนี้เรา^๕ การกินที่เกิน การนุ่งห่มที่เกิน ที่อยู่
อาศัยเครื่องใช้ไม่พอที่เกิน มีการประเดี๋ยวประโคมพ่นที่เกิน.

เรื่องกินเกิน นี้ ก็เห็นได้กันอยู่ทุกคนแล้ว อาตมา
ไม่ต้องอธิบาย; เพราะท่านทั้งหลายจะรูสึกว่าอาตมาเสีย
อีก ว่าเรากำดั่งกินในลักษณะที่เกิน : ตีเกิน แพงเกิน
มากเกิน บ่อยเกิน อะไรก็ล้วนแต่เกิน จะนอนอยู่แล้วก็
ยังจะกิน.

เครื่องนุ่งห่ม นี้ก็ ไปยอมเสียแพง ๆ ที่ทำให้มีลวด-
ลายสีสน้อย่างนั้นอย่างนี้ ประดับประดาอย่างนั้นอย่างนั้น
ซึ่งมันก็ต้องแพง.

เครื่องใช้ไม่พอเกิน ก็คือต้องให้มันดีที่สุด ที่
ก็เขสมันต้องการ. ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้พอ ก็ต้อง
ให้อยู่ในงบประมาณที่ตัวอยากจะมี มีรยนต์ ๒ คันไม่พอ

ต้อง ๓ คัน ๔ คัน; รดยนต์ราคาหมื่นไม่ได้ ต้องแสน
แสนไม่ได้ ต้องล้าน.

มีเครื่องประเล้าประโลมใจที่เกิน ต้องมีเพื่อนว่า
รับร้องคนตรี การเล่นต่าง ๆ ที่เป็นข้าศึกแก่กุศล. นี้ก็เกิน
สำหรับทำให้วินาศ. แล้วก็มีอุปทาประคัมภ์ประคองต่าง
ซึ่งมันไม่จำเป็นจะต้องทำ; มันขึ้นอยู่กับการเกิน.

ถ้าเป็น มัชฌิมาปฏิปทา มันไม่ต้องเกิน, ต้องพอ
ดีพอเหมาะ แล้วมันจะเกิดเป็นความถูกต้อง ๘ ประการ
ขึ้นมา ที่เรียกกันว่า "อริยมรรคมีองค์แปด".

"อริยมรรคมีองค์แปด" คือ ความคิดเห็นถูกต้อง,
ความปรารถนาถูกต้อง, การพูดจาถูกต้อง, การงานถูกต้อง,
การดำรงชีวิตถูกต้อง, การพากเพียรถูกต้อง, สติถูกต้อง, สมาธิ
ถูกต้อง; เป็นความถูกต้อง ๘ ประการ, มีองค์แปด
ประการขึ้นมา เป็น พนทางอันเป็นสายกลาง. จะเรียก
ว่ามีศีล สมาธิ ปัญญา ก็ได้ใน ๘ ประการนั้น ก็เป็นการ
ทำให้หมดปัญหา : ทางกายวาจาก็ไม่ผิดพลาด, ทางจิต
ก็ไม่มีผิดพลาด, ทางสติปัญญา ความคิด ความนึก ก็ไม่มี

ความผิดพลาด, เป็นการดำเนินชีวิตชนิดที่ไม่มีปัญหาใด ๆ จะเกิดขึ้น สำหรับใคร : ไม่ใคร่ใคร่ตนเอง ไม่ใคร่ใคร่ผู้อื่น. อย่างนี้เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทาส่วนบุคคล เป็นการดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง.

มัชฌิมาปฏิปทาส่วนสังคม ก็คือ ไม่มีชาย ไม่มีหญิง ไม่มีมึง ไม่มีกู มีแต่เรา. อาตมาสังเกตดูทุกภาษาชาติ ในดงที่บินมันอยู่กันอย่างไม่มีมึง ไม่มีกู ไม่มีชาย ไม่มีหญิง ไม่มีเรา; มันไม่ขานต่อกันอยู่ได้กับพวกตะไคร้ที่โคนต้นไม้ และเพื่อนต่าง ๆ ฝูงชนงามอยู่ที่โคน. มันไม่เป็นข้าศึกแก่กัน ทั้ง ๆ ที่มันมีความเหลื่อมล้ำค่าสูงกว่ากันเหลือประมาณ; ในดงที่บินนั้น มันไม่ใหญ่ก็อยู่กับตะไคร้ กล้วยบอน เพื่อนที่โคน. ถ้ามันไม่ใหญ่ถูกโคนลงไป แดกก็ผลัดเผาพวกเพื่อนหรือตะไคร้เหล่านั้นแห่งตายหมด, หรือถ้าไม่มีเพื่อน ไม่มีตะไคร้เหล่านั้น ก็ไม่มีความชุ่มชื้นพอ ที่จะให้มันไม่ยักชันนั้นใหญ่โตเติบโตได้. มันอยู่กันพอดีอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่มันมีความเหลื่อมล้ำค่าสูงมาก.

ความเหลื่อมล้ำค่าสูงนั้นมันเป็นสิ่งที่มี มีโดยกฎของธรรมชาติ. นี้ช่วยไม่ได้ มันต้องมี, กฎของกรรม

มันก็ต้องมี, ต้องมีความเหลื่อมล้ำค่าสูง; แต่มัน อยู่กัน
ได้เพราะการมีธรรม; มีธรรมะ คือมันประสมประสาน
กัน มันอาศัยซึ่งกันและกัน. มนุษย์ก็อยู่โดยมีธรรมะ
อยู่กันได้ทั้ง ๆ มีความเหลื่อมล้ำค่าสูงกว่ากัน.

ต่อมา มนุษย์ ได้ละทิ้งธรรมะ ละทิ้งศาสนา จึง
เกิดคนที่เห็นแก่ตน เขาเปรียบคนอื่น, เกิดเป็นคนร่ำรวย
แข็งแรง มีอำนาจวาสนาขึ้นมา; มันกลายเป็น นายทุน
กระดากซบ คือ ซบเอาประโยชน์ของคนอื่นมาหมดจนแห้ง;
เพิ่งเกิดนายทุนกระดากซบขึ้นมาในโลกนี้ ใหม่ ๆ ทยกๆ เมื่อ
มนุษย์ละทิ้งศาสนา ละทิ้งธรรม, เศรษฐี โง่บุญแต่กาล
ก่อน ก็ตายหน้าไปหมด; ลัทธิชนกรรมมาชีพอันโหด-
ร้าย ที่จะทำลายล้างนายทุนก็เกิดขึ้นมา เพราะว่าได้เกิด
นายทุนขึ้นมาจากการละทิ้งศีลธรรม; คนจนก็ต้อง
ละทิ้งศีลธรรมเพื่อทำการต่อสู้.

อุปัทวะนั้นเพิ่งเกิดเมื่อมนุษย์ละทิ้งศาสนา ละทิ้ง
ธรรมะ; ถ้ามนุษย์ยังมีธรรมะ ยังมีศาสนา ลัทธินั้น
อาจจะเกิด.

ขอให้พิจารณาดูให้ดี นายทุนคิดว่าจะครองโลก
 มันก็บ้าพออยู่แล้ว; แต่ถ้ากรรมกรคิดจะครองโลก มัน
 ก็คงจะบ้ามากขึ้นไปกว่านั้นอีก. นายทุนครองโลก ก็คิดจะ
 กอบโกยถึงที่สุด; กรรมกรครองโลก ก็คิดจะกอบโกยเพื่อ
 ตัวเอง, แล้วก็กลับเป็นนายทุนในที่สุด. ฉะนั้น ธรรมะ
 ครองโลกดีกว่า จะมีความถูกต้องเหมาะสมทั้ง ๒ ฝ่าย
 คือทั้งฝ่ายนายทุนและทั้งฝ่ายกรรมกร. ความเหลื่อมล้ำจะ
 ไม่มีปัญหาอีกต่อไป คือ นายทุนกับกรรมกรก็จะอยู่กันได้
 ถ้างั้น ๒ ฝ่ายต่างรู้อัตนัยในข้อเท็จจริงที่ว่า มันต้องอาศัย
 กันและกัน, มีธรรมะเป็นเครื่องทำความอาศัยซึ่งกันและกัน.
 ถ้าไม่มีกรรมกร, นายทุนก็ทำอะไรไม่ได้ ไม่มีแรงงาน;
 ถ้าไม่มีนายทุน กรรมกรก็ไม่มีงานอะไรจะทำ. มันเป็น
 การช่วยกันให้ทำตามที่ตัวประสงค์ หรือควรประสงค์ ได้
 ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย โดยต้องอาศัยกันและกันอย่างนี้;
 มิฉะนั้นก็จะตายทั้ง ๒ ฝ่าย.

นี่เรียกว่า เราจะต้องแก้ปัญหาคความเหลื่อมล้ำค่าสูง
 ให้ได้; ให้มันอยู่กันได้เหมือนกับที่ว่า ในโลกนี้มันต้อง
 มีความเหลื่อมล้ำค่าสูงตามธรรมชาติ. ในทะเลปลาใหญ่

ปลาเล็กอยู่ได้ด้วยกัน จนเต็มทะเลเกือบจะไม่มีน้ำ เพิ่งหมด
ไปเมื่อมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง. ในน้ำในดงมีทั้งเสือและ
กวางเคลื่อนไปหมด มันเพิ่งหายไปเมื่อมนุษย์เข้าไปเกี่ยว-
ข้อง. ถ้าปล่อยตามธรรมชาติ ถึงแม้ว่ามันจะมีความ
เหลื่อมล้ำค่าสูงอย่างไร มันก็อยู่กันได้ นี้เรียกว่าจะต้องอยู่
กันอย่างมีธรรมชาติ อยู่กันอย่างเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ
ตาย.

ในที่สุดนี้ จะขอพูดถึงสิ่งที่พูดกันมากสักสิ่งหนึ่ง
คือสิ่งที่เรียกว่า "เอกลักษณ์ไทย" เอกลักษณ์ไทย นั้นแหละ
คือวิถีแห่งการดำเนินชีวิต ที่ถูกต้องตามหลักแห่งพระศาสนา
ที่ออกมาเป็นวัฒนธรรมไทย เอกลักษณ์ไทย คือการอยู่กัน
อย่างเพื่อนมนุษย์, อย่างเพื่อนเกิดแก่เจ็บตาย, นี้คือเอก-
ลักษณ์ไทย.

เอกลักษณ์ไทย ไม่ใช่ลายกนกไทย ไม่ใช่เพลง
ไทย ไม่ใช่ดนตรีไทย ไม่ใช่โขน ไม่ใช่ว่าไทย หรืออะไร
ต่างๆ ที่เขาชอบเรียกกันว่าเอกลักษณ์ไทย. เอกลักษณ์
ไทยต้องเป็นการอยู่กันได้ แม้มีความเหลื่อมล้ำค่าสูง

อย่างที่ปู่ตายายของเราเคยอยู่กับมา. ปู่ตายายของเราไม่ยอมรับว่าเพลงไทย ดนตรีไทย โขน ระคน ว่าไทยนั้นเป็นเอกลักษณ์ไทย. ท่านกลับจะถือว่า *คิ้วเข้าเส้น ขอบเขี้ยวแต่ท่อนออกมา* นั้นมันคนบ้า, คนที่ทำความฉิบหายมากกว่า. มันต้องอยู่กับจิตใจที่มีความสะอาด มีความสว่าง มีความสงบ ประกอบด้วยธรรมะ ที่เนื้อที่ตัว; นี้แหละคือเอกลักษณ์ไทย.

คนไทยยิ้มเสมอ เพราะว่ามีธรรมอยู่ในเนื้อในตัวอยู่ในใจ คลบันตาออกมาทางสีหน้า ทำให้คนไทยยิ้มเสมอ. ปู่ตายายที่เป็นคนไทยแท้ *มีความเชื่อตัวเอง*, คือเชื่อธรรม; *มีการบังคับตัวเอง* ให้อยู่ในธรรม *มีการเคารพตัวเอง* เพราะมีธรรมไม่แพ้พวกฝรั่ง. พวกฝรั่งที่เขาเพิ่งมาสู่ตะวันออกใหม่ๆ เขาคุยโอ้ในเรื่องความเชื่อตัวเอง (self confidence) การบังคับตัวเอง (self control) การเคารพตัวเอง (self respect).

คนที่ไปเรียนเมืองนอกเมืองนาสมัยโน้น จบมหาวิทยาลัยกลับมาแล้ว ก็พูดกันถึงเรื่องความเป็นสุภาพบุรุษ พูดกันแต่เรื่องการเชื่อตัวเอง เคารพตัวเอง บังคับ

ตัวเอง เดียวนี้ไม่ได้ยิน. ผู้สูงอายุคงจะจำได้ ว่าเมื่อเรา
 เด็ก ๆ นั้นได้ยินคำนี้มากเหลือเกิน; เดียวนี้ไม่ได้ยิน.
 พอฝรั่งเปลี่ยน กลายเป็นตัวอย่างแห่งความไม่มีสิ่งเหล่านั้น
 คือไม่เชื่อตัวเอง ไม่บังคับตัวเอง ไม่เคารพตัวเอง มาแสดง
 แต่ความนิยมทางวัตถุ เทคโนโลยีทางวัตถุเขาก็ตามกันเขา.
 ตั้งนั้นแรกก็หมดความเป็นไทย หมดเอกลักษณ์ไทย; ไม่มี
 อะไรจะเป็นเอกลักษณ์ไทยจริงๆ เหลืออยู่. นอกจาก
 ดนตรีไทยเป็นต้น. อย่างนั้นมันไม่ช่วยประเทศชาติได้,
 มันไม่ช่วยความเป็นไทย ให้มีอยู่อย่างรอดหรือเป็นอิสระได้.

ขอให้เราฟื้นเอกลักษณ์ไทยให้กลับมา ให้มี
 การดำเนินชีวิตที่ประกอบไปด้วยธรรม, มีธรรม คือ
 การประพฤติกระทำ ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ;
 แล้วเราก็จะอยู่กันอย่างเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายกัน;
 แม้จะเหลื่อมลาต่าสูงกว่ากันอย่างไร ก็ยังอยู่กันได้เหมือน
 ต้นไม้ ในดงกับ ต้นไม้ขนาดยักษ์ยังอยู่ ได้กับหญ้าบอน
 ต้นเฟิร์นและตะไคร้ โดยไม่ต้องมีปัญหา. มนุษย์จะเลว
 กว่าทุกชาติเหล่านี้อะไร.

นี่แหละคือ วิถีทางแห่งการดำเนินชีวิต จะไปสู่
จุด ๆ หนึ่งที่เรามีสันติสุข มีสันติภาพอันถาวร; ไม่มี
ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำต่ำสูง, ไม่มีความผิดพลาดใน
เรื่องกิน จนเป็นเหตุให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง
เพราะเห็นแก่ตัวเกิน. นี้เรียกว่า ชรรมะในฐานะที่เป็น
ระบบการดำเนินชีวิต. ขอให้เรามีชีวิตที่เป็นการดำเนิน
อย่าให้เป็นเหมือนเข็มนาฬิกาขดทองอยู่ที่นั่น.

เวลาสำหรับบำรุงกถกรรมหมดแล้ว อากมาชยัติการ
บรรยายในวันวันเวียงเท่านั้น.

ออกอากาศครั้งที่ ๘

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ ก.พ. ๒๒

เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

ธรรมะในฐานะระบบการพัฒนามนุษย์.

ท่านอาจารย์ผู้มี ความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมครั้งนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า
“ธรรมะ ในฐานะระบบการพัฒนามนุษย์” นี่เป็นการแสดงว่า
มนุษย์ต้องมีการพัฒนา เพื่อความเป็นมนุษย์ที่เต็มตามความหมายของ
คำๆ นี้ และ ธรรมะเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์. คำว่า
ธรรมะที่จะเป็นเครื่องพัฒนาคนนั้น หมายถึงธรรมะที่เป็นหน้าที่
ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

อาตมาขอรบกวนท่านทั้งหลาย ทบทวนเรื่อง
ธรรมะใน ๔ หมายความว่า : ธรรมะ ความ

หมายที่ ๑ คือ ศัตรูธรรมชาติ. ชรรมะ ความหมายที่ ๒ คือ กฎของธรรมชาติ. ชรรมะ ความหมายที่ ๓ เป็นหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ. ชรรมะ ความหมายที่ ๔ คือ ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น.

ชรรมะในความหมายที่ ๓ คือ หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎของธรรมชาตินี้เอง ที่จะเป็นเครื่องพัฒนามนุษย์.

ตั้งแต่โบราณกาลมา ท่านมีเครื่องวัดมนุษย์กันด้วยชรรมะ ดังที่มีคำกล่าวไว้แต่โบราณว่า สัตว์กับคนเสมอกันในการกินอาหาร การหลับนอน การซัดอากาศหายใจ และการประกอบกิจกรรมระหว่างเพศ. ใน ๔ อย่างนี้ ไม่มีทางที่คนจะดีไปกว่าสัตว์ได้. ยิ่งทำให้มากสูงขึ้นไป ก็ยิ่งจะเลวกว่าสัตว์. คือ จะลำบากมากกว่าสัตว์. มีความทุกข์มากกว่าสัตว์. แต่ว่ามีสิ่งอยู่สิ่งหนึ่งที่จะทำให้คนดีกว่าสัตว์ สิ่งนั้นก็คือ "ชรรมะ" นั่นเอง ดังนั้น เราจึงถือว่าชรรมะเป็นเครื่องพัฒนามนุษย์.

การพัฒนาคนมนุษย์ เพื่อให้มีมนุษย์ธรรมเต็มที่เป็นมนุษย์ที่เต็มตามความหมายของความเป็นมนุษย์นั้น

ชาติมาอยากจะให้มีการเปรียบเทียบกัน; โดยถ้อยคำที่ใช้
 กันมาสำหรับการศึกษามนุษย์. ถ้อยคำ ๓ คำที่ใช้กันอยู่
 ว่ามนุษย์^{๕๓} เป็นสัตว์เศรษฐกิจ, มนุษย์^{๕๔} เป็น สัตว์สังคม
 มนุษย์^{๕๕} เป็น สัตว์การเมือง เป็นคำที่พูดกันมาตั้งแต่
 โบราณกาล. ในความหมายครั้งโบราณ^{๕๖} นั้น หมายถึง
 แต่ ว่า มนุษย์^{๕๗} หลักไม่พ้นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ
 การสังคม และการเมือง. ดังนั้นจึงจัดมนุษย์ให้เป็น สัตว์
 เศรษฐกิจ สัตว์สังคม และสัตว์การเมือง; เพื่อให้สนใจ
 ในสิ่งทั้ง ๓ ^{๕๘} นี้ แล้วประพัตติกระทำกันให้ถูกต้อง.

ครั้นมาบัดนี้ มนุษย์^{๕๙} ก็เป็นสัตว์การเมือง สัตว์
 สังคม สัตว์เศรษฐกิจ กันจนเลยเถิด. มันเกิด ^{๖๐} เป็น ๒
 ความหมายว่า ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์
 การเมือง ในความหมายเก่าบรมโบราณ ครั้งสมัยพวกกรีก
 คิดค้นปรัชญาการเมืองนั้นมันมีความหมายหนึ่ง.

ครั้นมาถึง ^{๖๑} บัจจุบัน^{๖๒} มันเป็นอีกความหมายหนึ่ง เป็น
 ความหมายปัจจุบัน คือ เดียวกัน เป็นสัตว์เศรษฐกิจกันจน
 เลยเถิด จนเป็นอันตราย, เป็นสัตว์สังคม, เป็นสัตว์
 การเมืองกันจนเลยเถิด และเป็นอันตราย; ไม่เพียงแต่

ว่าสนใจในสิ่งทั้ง ๓ นี้ แล้วประพฤติอยู่อย่างถูกต้องและพอดี.

เช่น ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ในสมัยก่อน ก็ช่วยกันทำให้เศรษฐกิจอยู่ในรูปแบบที่ถูกต้อง ในลักษณะที่มัชฌิ์ดี มนุษย์ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้น. มาบัดนี้มันเปลี่ยนรูปจากมัชฌิ์ดี มาเป็นคนที่กอบโกยไว้ให้มาก เพื่อใช้โดยไม่ต้องมัชฌิ์ดี; เกิดการคุมพวกราบประโยชน์ทางเศรษฐกิจกันยิ่งขึ้นจนกระทั่งว่า คำว่า "เศรษฐกิจของโลก" นั้นนี่คือสิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัวที่สุด. เป็นสิ่งที่กวนโลกให้ไม่มีความสุข. นี่คำว่า สัตว์เศรษฐกิจแห่งยุคปัจจุบัน มีความหมายเป็นอย่างนี้ไปเสีย.

คำว่า "สัตว์สังคม" ก็เหมือนกัน ในยุคปัจจุบันนี้ก็หมายถึงการนิยมมาตรฐานใดๆ ที่นิยมกันทั้งโลก; ทำให้เกิดเป็นแฟชั่นอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมาเป็นต้น. มีสถานเวียง-รมย์ที่ก้าวหน้า ปลุกให้เกิดกิเลสมากจนไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม".

ภาพยนตร์ก้าวหน้า จนเพียงแต่ว่าดูโปสเตอร์โฆษณา
เท่านั้น มันก็ทำลายศีลธรรมของเด็ก ๆ จนหมดสิ้น ;
ไม่ต้องไปดูตัวจริง เพียงแต่ดูภาพโฆษณาเท่านั้น ก็ทำลาย
ศีลธรรมของเด็ก ๆ หมด

อย่างไร *แพ่ชั้นทั้งหลาย* ไม่ใช่แต่เฉพาะเรื่องนั้น
เรื่องอื่นมันจะเป็นไปเสียทุกเรื่อง อะไรเป็นที่นิยมว่าก็ ว่า
หรือ ว่ามีเกียรติเป็นของคนชั้นสูงชั้นดี ก็นิยมกระทำอย่าง
ที่เป็นแพ่ชั้นตามที่สังคมนิยมกัน : จนกระทั่งเด็กวัยรุ่น
ของเรา, หรือแม้แต่ครูหนุ่มครูสาว ก็สารระวนแต่จะเปิดดู
แค็ตตาล็อกกางเกงยีนส์ มากกว่าจะเปิดดูตำรับตำราวิชา
ศีลธรรมสำหรับสอนเด็ก.

สัตว์สังคมมีความหลงใหลในสังคมถึงขนาดนี้แล้ว
มนุษย์จะเต็มไปด้วยมนุษยธรรมกันได้อย่างไร? ขอให้ลอง
คิดดู.

มาถึง *สัตว์การเมือง* ไม่เพียงแต่เราจะสนใจให้การ
เมืองเป็นไปในลักษณะที่สร้างสรรค์สันติภาพ. เดียว
สัตว์การเมืองมันเลยเถิดจนถึงกับว่า *ใช้การเมืองเป็นเครื่อง
มือกอบโกยประโยชน์* แม้ว่าจะทำได้ถึงขนาดที่แย่งกัน

ผลิตกันครองเมืองได้ด้วยกันทุกคน มันก็ทำให้มนุษย์
เต็มไปด้วยมนุษย์ธรรมดาไม่ได้. ความหลงใหลในเรื่อง
ของการเมือง มันเลยเกิดไปกว่าระดับที่ควรจะเป็น อย่างนี้.

ทั้ง *ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ* กิตติ, *ความเป็นสัตว์
สังคม* กิตติ, *ความเป็นสัตว์การเมือง* กิตติ; แม้จะวิวัฒนาการ
หน้าไปอย่างไร ก็ไม่ทำให้มนุษย์นี้มีความเป็นมนุษย์ที่
ถูกต้อง และเต็มเปี่ยมได้; มันยังคงเป็นสัตว์อยู่นั่นเอง
จึงขอให้เปรียบเทียบดูว่า ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์
สังคม สัตว์การเมือง ตามความหมายเก่าโบราณนั้นเป็น
อย่างไร. ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
ปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร. ยังเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม
สัตว์การเมือง กันตามความหมายปัจจุบันนี้แล้ว ยังไม่เป็น
มนุษย์, จะยังเป็นสัตว์มากขึ้น; แล้วจะมีสันติภาพอย่าง
มนุษย์กันในโลกนี้ได้อย่างไร? คือ มันจะมีกันหรือยัง ก็ขอ
ให้ลองคิดดู.

เอาตมเห็นว่า เราจะต้องมีคู่ตรงกันข้าม ตรง
กันข้ามจากสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม และสัตว์การเมือง
มาเป็น สัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา และ สัตว์สันติภาพ.

ความเป็นสัตว์ทั้งสาม แม้จะยิ่งมากเท่าใด ยิ่งเข้มข้นเท่าใด ก็ไม่มีการเพ้อจนถึงกับทำให้สูญเสียความเป็นมนุษย์; แต่กลับสามารถทำความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง และทำให้สมบูรณ์ได้.

ความเป็นสัตว์ศีลธรรม ยังมีศีลธรรมยิ่งมากกว่า

๓. *ความเป็นสัตว์ศาสนา* กยัตถือศาสนา เกวังก้าวพระเจ้า
ตั้งตนอยู่ในทางถูกต้อง ยิ่งมากกว่ายิ่งดี. *ความเป็นสัตว์*
สันติภาพ นี้ไม่ต้องพูด ยิ่งมากกว่ายิ่งดี. นี้แหละคือ ตัว
ธรรมะที่จะใช้ในการพัฒนามนุษย์.

ความมีศีลธรรม มีศาสนา จนเป็นสัตว์ศีลธรรม

เป็นสัตว์ศาสนา นี้แหละเป็นธรรมะส่วนแท้, ประพฤติกัน
แล้วก็จะได้เกิดผล คือ มีสัตว์สันติภาพ. สันติภาพเป็น
ธรรมะตัวผล มีธรรมะทั้งตัวเหตุและตัวผล ก็ทำให้มนุษย์
เรามีความเป็นมนุษย์ ที่ประกอบอยู่ด้วยมนุษย์ธรรมโดย
สมบูรณ์.

ทีนี้อยากจะขอให้มองให้เห็นต่อไปอีกว่า โดยที่แท้

ในส่วนลึกซึ้งนั้น เรื่องเศรษฐกิจก็เป็นเรื่องศีลธรรม เรื่อง

การเมืองก็เป็นเรื่องศีลธรรม เรื่องสังคมก็ต้องเป็นเรื่องศีลธรรม.

เราประพุดิเศรษฐกิจ ก็มุ่งหมายจะให้มนุษย์ได้รับประโยชน์ อยู่กันเป็นผาสุก: ไม่ใช่เพื่อให้เกิดวิธีการสำหรับจะเอาเปรียบกัน. ดังนั้น เศรษฐกิจที่ทำได้โดยถูกต้อง มันก็เป็น ศีลธรรมในแขนงหนึ่ง.

เรื่องสังคม ก็เหมือนกัน ถ้าประพุดิกระทำไปถูกต้อง สังคมก็จะมีความสุข. ระบบการประพุดิในสังคมต้องเป็น ศีลธรรมในความหมายหนึ่ง.

เรื่องการเมือง ก็อย่างเดียวกันอีก ถ้ามีการเมืองที่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็น กล่าวคือ การเมืองที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมแล้ว การเมืองนั้น ๆ ก็เป็นศีลธรรม. แม้ที่สุดแต่การทำสงคราม ถ้ากระทำด้วยเหตุผล, กระทำอย่างประกอบด้วยธรรม มีสิทธิ ในการที่จะป้องกันตัวและทำสงคราม, อย่างนี้เป็นต้น. การทำสงครามนั้นก็ยังจัดว่าเป็นศีลธรรมได้. แม้จะไม่ใช่เรื่องสูงสุดเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน มันก็เป็น ศีลธรรมอยู่ในความหมายหนึ่ง ในระบบหนึ่ง.

ไทยในข้อที่ว่า มีการขึ้นอยู่กับสังคมด้วยความรู้สึกที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น" ระบบสังคมของท่าน ก็ตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น" ระบบการเมืองของท่าน ก็ตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น" จนเป็นเหตุให้ยมเสมอ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคนไทยว่า "ยมเสมอ"; เหมือนกับในศาสนาของพระศรีอริยโศกคนมีหน้ามีตาจนจำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร; เพราะว่ามันยมเหมือนกันหมด. ความเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นแหละทำให้เป็นรากฐานของความมีศีลธรรม, ความมีระบบสังคมที่น่าชื่นใจ ความมีระบบการเมืองที่ปลอดภัย.

ถ้าดูไปก็จะพบว่า บรรพบุรุษของเรามีความเชื่อตัวเอง เคารพตัวเอง บังคับตัวเอง โดยหลักของศีลธรรม. การเป็นอย่างนั้นมันศรัทธะหนักหรืออย่างไร? ซึ่งคนสมัยนี้จะเหมาะไปเสียว่ามันศรัทธะเป็นแค่ลานปี ทงที นั้แหละคือตัวศีลธรรมที่เราจะต้องช่วยกันพยายามให้กลับมา เพื่อเป็นรากฐานของประชาธิปไตยอันแท้จริงและยี่ดยาว

บรรพบุรุษไทยของเราไม่มีอบายมุข และไม่ทอกลองในส่วน
เกิน ไม่มีปัญหาคอรัปชั่น ไม่มีปัญหายาเสพติด ไม่ต้องมี
นายทุนที่คูดทรัพย์หรือขูดรีด.

ปัญหาคอรัปชั่น ยาเสพติด การคูดทรัพย์ขูดรีดนี้
เพิ่งมีเมื่อสัตว์ทั้ง ๓ ได้ทำให้เกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง. คือ
สัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม และสัตว์การเมืองยุคหลังนั่นเอง
จึงทำให้เกิดอุปัทวเหตุทั้ง ๓ ขึ้น. ถ้าตั้งอยู่ตามระบบเดิม
คือ มีความเป็นสัตว์ศีลธรรม เป็นสัตว์สังคม เป็นสัตว์สันติ-
ภาพแล้ว ปัญหาเหล่านี้มีไม่ได้. มันน่าจะอายใจที่ว่า
ยิ่งจัดการศึกษาให้โลกเจริญ; โลกยิ่งเต็มไปด้วยคอรัปชั่น
และปัญหายาเสพติด, และเศรษฐกิจขูดรีดเต็มไปทั่วโลก.

ฉะนั้น จึง ขอให้เราพยายามเอาเอกลักษณ์ไทยที่
เดิมและที่แท้กลับมา คนไทยก็จะเป็นสัตว์ศีลธรรม สัตว์
ศาสนา และสัตว์สันติภาพ. อย่าได้ไปหลงเรื่องลายไทย
เพลงไทย วิชาไทย โขน ว่าเป็นเอกลักษณ์ไทยเลย, ยังเลย
ไปถึงแมวไทย ปลากตไทย ไก่ชนไทย ว่าเป็นเอกลักษณ์ไทย
ไปเลย. นั่นมันเป็นเรื่องวัตถุมากเกินไป ไม่อาจจะช่วย
แก้ปัญหาในทางมนุษยธรรม; มีแต่จะเพิ่มความเป็นสัตว์

ทั้ง ๓ คือ สัตว์เศรษฐกิจ สัตว์การเมือง และสัตว์สังคม
 นี้ให้มันมากเกินไปอีก; จะกลายเป็นปัจจัยแห่งสิ่งที่
 บรรพบุรุษของเรารังเกียจกันนักหนาคือข้อที่ว่า "ค่าเช่าเฝ้า
 สีซอ" เป็นต้น. เรามามีเอกลักษณ์ที่ตรงตามพระพุท
 ธิประสงค์ และที่บรรพบุรุษของเราได้พยายามยึดถือกันมา
 เป็นหลัก ว่าเป็นเอกลักษณ์ไทยกันเถิด.

ขออธิบายอีกสักนิดหนึ่งว่า *เอกลักษณ์ไทยไม่ใช่*
เรือนทรงไทย หากแต่ว่าวันหมอนน้ำที่ตั้งอยู่หน้าบ้าน, *น้ำ*
ตักบาตรที่ตั้งอยู่หน้าบ้าน ปลุกฝังลงไปในดินเป็นการถาวร
 นั้นแหละเอกลักษณ์ไทย. บ้านเรือนทรงไทยไม่ใช่เอก
 ลักษณ์ไทย; แต่หมอนน้ำที่ตั้งให้คนกินที่หน้าบ้านตลอด
 เวลา มีตักบาตรปักฝังลงไปลายตัวในแผ่นดินตรงหน้าบ้าน
 นั้น คือเอกลักษณ์ไทยที่บรรพบุรุษของเราได้กระทำกันมา.
 บรรพบุรุษของเรา ถึงวันทำบุญ ไปวัดก็หาบไปเต็มหนัก;
 เพราะว่าเอาไปเพื่อสุนัขด้วย, ไม่ใช่เพื่อเอาไปทำบุญทำทาน
 ถวายพระอย่างเดียว; ทั้งนี้ มันทำให้จิตใจเต็มไปด้วย
เมตตา เต็มไปด้วยมนุษยธรรม เป็นกรวยอีกหลักที่ว่า สัตว์
 ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย กันไปทุกแห่งทุกมุม.

ประเทศไทยเราเป็นประเทศพุทธบริษัท ซึ่ง
 แปลว่า "ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน" เอกลักษณะไทยจะต้อง
 ตั้งรากฐานอยู่บนความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ที่ตรง
 ตามพระพุทธประสงค์. ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์
 สังคม สัตว์การเมือง ที่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัวนั้น
 ไม่มีลักษณะแห่งความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานเหลืออยู่เลย.
 และคำว่า "ไทย ไทย" นี้ แปลว่า "อิสระ" คือ อิสระจาก
 กิเลส, และความชั่วที่เป็นผลของกิเลส. ถ้าเป็นทาสของ
 กิเลสและความชั่วที่เป็นผลของกิเลส แล้วก็ไม่มีเอก-
 ลักษณะไทย เหลืออยู่แต่ประการใด: เพราะฉะนั้น *กรรม*
*ลุ่มหลง*ไปในทางที่เป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การ
 เมือง อย่างในยุคนั้นไม่มีเอกลักษณ์ไทย เหลืออยู่แต่อย่างใด,
 แล้วจะเป็นไทยได้อย่างไร? นี้กล่าวเฉพาะคนไทย.

เมื่อพูดถึงความเป็นมนุษย์ทั่วไปทั้งโลก ก็มี
 ลักษณะอย่างเดียวกันอีก คือว่า อย่าได้เป็นสัตว์เศรษฐกิจ
 สัตว์สังคม สัตว์การเมือง ที่ตั้งรากฐานอยู่บนความเห็น
 แก่ตัว; ไม่มีความเคารพตัว คือยอมให้กิเลสมีอำนาจ,
 ไม่มีความระอายในการประพฤติกกระทำเช่นนั้น, ไม่บังคับ

ตัวให้อยู่ในร่องรอยของพระศาสนา, ซึ่งทุกๆ ศาสนาก็สอน
เหมือนกันหมด. โดยเฉพาะในข้อที่ว่า "ทุกคนเป็นเพื่อน
ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน".

เราต้องรับใช้พระเจ้า คือความถูกต้อง ไม่รับใช้
กิเลส. เดี่ยวนี้ทั้งโลกเป็น **สัตว์เศรษฐกิจ** มากเกินไปจน
รับใช้กิเลส; เป็น **สัตว์สังคม** มากเกินไปจนรับใช้กิเลส,
เป็น **สัตว์การเมือง** มากเกินไป, จนเป็นทาสของกิเลส.
ขออย่าได้มัวแต่เป็นสัตว์ทั้ง ๓ นั้นอีกต่อไปเลย, มาเป็นสัตว์
ทั้ง ๓ นั้นกันดีกว่า.

สัตว์ทั้ง ๓ นั้น คือสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม
สัตว์การเมือง ตามแบบที่ชนสมองจนเป็นทาสของกิเลสไป
ทุกแง่ทุกมุม แต่มาเป็นสัตว์ทั้ง ๓ นั้น คือ สัตว์ศีลธรรม
สัตว์ศาสนา สัตว์สันติภาพ กันเกิด; ยังเป็นสัตว์ทั้ง
๓ นั้นเท่าไร ก็ยังเป็นมนุษย์เต็มทีมากขึ้นเท่านั้น. ยังเป็น
สัตว์ทั้ง ๓ นั้นมากเท่าไร; ก็ยังไม่เป็นมนุษย์มากขึ้น
เท่านั้น, ก็ยังจะสูญเสียความเป็นมนุษย์โดยสิ้นเชิง.
นี่แหละคือ "ธรรมะในฐานะเป็นระบบพัฒนามนุษย์".

มนุษย์เป็นสิ่งที่จะต้องพัฒนา ให้มีความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์คือ มนุษยธรรม.

ธรรมะในฐานะระบบพัฒนามนุษย์ จะทำให้มนุษย์หมดปัญหาของมนุษย์; ตามมนุษย์ยังมีแต่กฎการอันถาวรอยู่เพียงใด มนุษย์ก็ยังมีปัญหาอยู่เพียงนั้น มีปัญหา หมายความว่า มีความทุกข์ทรมาน, และเพิ่มพูนกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความทุกข์ทรมานมากยิ่งขึ้นไป, ไม่เรียกได้ว่าเป็นมนุษย์ที่พัฒนา; กลับถอยหลังลงไปเป็นสัตว์ตามคำที่เขาใช้เรียกกันมาแต่เดิม : สัตว์เศรษฐกิจว่า economic animal สัตว์สังคมว่า social animal สัตว์การเมืองว่า politic animal ไพอะไรหรือไม่ไพอะไร? น่าจะรู้สึกกันอย่างไร มันเป็น animal ชนิดที่ไม่มีทางที่จะเป็นมนุษย์, แต่ถ้าเป็นสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา สัตว์สันติภาพ; นี้ไม่มีคำใช้มาก่อน อาตมาว่าเอาเอง แม้จะเรียกว่า "สัตว์" ในเบื้องต้น แต่มันคงเป็นสัตว์อยู่ไม่ได้ มันจะกลายเป็นมนุษย์ขึ้นมา มันเป็นสัตว์ในความหมายที่ไม่ใช่ animal; จะเป็นสัตว์โลกอย่างมนุษย์ที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น" ค้อมันเป็นสัตว์ที่จะวิวัฒนาการสูงขึ้นมาถอยสุดของสัตว์.

สัตว์ไตรภวนเป็นสัตว์ในระดับต่ำ สัตว์มนุษย์
เป็นสัตว์ในระดับสูง. ขอให้เราเป็นสัตว์ในระดับสูง คือ
เป็นมนุษย์ที่มีการพัฒนาถึงที่สุดแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะ
ต้องอาศัยธรรมะแต่เพียงอย่างเดียว และเป็นธรรมะในความ
หมายที่ ๓ ได้แก่ ทมะที่ **ที่มนุษย์จะต้องประพฤติให้ถูกต้อง
ตามกฎของธรรมชาติ** ที่มีอยู่ว่า **ประพฤติอย่างไรแล้ว จึงจะ
มีความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์นั้น.**

เวลาสำหรับบรรยายก็หมดแล้ว หากมาอยู่ศึกษาบรรยาย
บริเวณวัดแคเพียงเท่านี้.

ออกอากาศครั้งที่ ๙

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มี.ค. ๒๕

เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

ธรรมะ ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ไทย.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวใน
หัวข้อว่า “ธรรมะในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ไทย” คงจะมีผู้สงสัย
ว่า ธรรมะไหนกันที่จะเป็นเอกลักษณ์ไทย? อาตมาตอบว่าธรรมะซึ่ง
เป็นหัวใจของทุกศาสนา ได้แก่ธรรมะที่ว่า ความรักผู้อื่น.

ตอนนี้ต้องทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่า ทุกศาสนามี
หัวใจของการสั่งสอนอยู่ที่ให้รักผู้อื่น. อย่างในบางศาสนาที่ว่า
“รักเขาเหมือนรักที่พระเจ้ารักเรา” หรือจะพูดอย่างพุทธศาสนาที่ว่า
“รักเขายิ่งกว่าตัวเรา” เหมือนพระโพธิสัตว์รักผู้อื่นยิ่งกว่าตัว. รวม
ความแค้นก็คือ การรักผู้อื่น; เพราะทุกศาสนาสั่งสอนการจะกำจัด
ความแค้นแก้ตัว, จึงได้สอนให้รักผู้อื่น; เมื่อรักผู้อื่นก็กำจัดความแค้น
แก้ตัวโดยอัตโนมัติ.

สำหรับพุทธบริษัทชาวไทยเวลานั้น ได้รับการ
อบรมสั่งสอนมาตลอดเวลา ว่าให้ให้ทาน ให้รักษาศีล
เจริญเมตตา ภาวนาอยู่เป็นนิจ.

ขอให้สนใจคำว่า "เมตตาภาวนา" ให้เจริญเมตตา
ภาวนาอยู่เป็นนิจ, ให้ทำจิตประกอบไปด้วยเมตตา รักใคร่ผู้
อื่น สัตว์อื่น ถึงกับว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่
เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

ให้ทาน ก็สงเคราะห์ผู้จนและรักผู้จน, รักษาศีล
ก็เพื่อไม่กระทบกระทั่งผู้จน ก็เพราะรักผู้จน: ยิ่งเมื่อมี
ความรักผู้จนอยู่แล้ว มันก็เป็นการปฏิบัติครบทุกหัวข้อ หรือ
ทุกแง่ทุกมุม. มีความรักผู้จนอยู่เป็นนิจ จนเป็นนิสัยของ
คนไทยที่เรียกว่า ดินแดนคนยิ้ม, เป็นเมืองแห่งคนยิ้ม,
ยิ้มเพราะเมตตารักใคร่ซึ่งกันและกัน. จะเป็นแขกแปลก
หน้ามาหรือเป็นคนกันเองบ้านเดียวกันก็ยิ้มเสมอ. ไทย
เรารับการอบรมมาอย่างนี้ จึงเกิดมีนิสัยยิ้มเสมอ.

เราได้รับการศึกษาให้รักผู้จนจนเกิดเป็นธรรมเนียม
ขึ้นมาเองว่า ถ้าใครมีเงินเหลือใช้ก็สร้างวัด; แม้แต่จะ

สร้างวัดให้เด็ก ๆ เขาวังเล่น มั่นกเพอรักผู้อื่น ถ้ามีเงิน
เหลือใช้ก็ไปสร้างศาลาเป็นทาน, ให้การพักผ่อนแก่คนเดิน
ทาง. สมัยอาตมาเป็นเด็กยังเคยเห็นศาลาชนิดนี้; บาง
แห่งมีข้าวสารมีปลาแห้งมีอะไรไว้ครบถ้วน. นี้เรียกว่าผู้
ที่ร่ำรวยแล้วมีเงินเหลือก็สร้างวัด ไม่ได้เอามาสร้างสถาน
อาบอบนวด หรือกิจกรรมอบายมุขอันใหญ่โตมโหฬารอย่าง
ใดอย่างหนึ่ง.

นี้แหละคือนิสัยสันดานแห่งความรักผู้อื่นของ
คนไทยเรา. เดียวนี้เราที่ยอมรับลัทธิสังครามหรือภัย
การเมืองเอาไว้ เกือบจะเต็มบ้านเต็มเมือง; ทำไปได้ก็ได้อ
อาศัยที่ว่าเรามีนิสัยรักผู้อื่น ผ่อนผันแก่ผู้อื่น เสียสละแก่
ผู้อื่น. คนร่ำรวยก็อยู่อย่างเป็นเพื่อนกับคนยากจน ที่
เรียกว่าพอเพียง.

มีคำเรียกว่า "พอเพียง" ถ้าเป็นความหมายที่ถูก
ต้องบริสุทธ์แล้วก็ไม่ใช่นายทุนกระดากซั๊บ. นายทุน
กระดากซั๊บ กับพอเพียง นี้จะต้องต่างกันตรงกันข้าม;
อันหนึ่งเป็นมิตรกับคนจน, อันหนึ่งไม่มีทางที่จะเป็นมิตร
กับคนจน เพราะว่าไม่ได้รักผู้อื่น.

ขอให้สนใจความที่คนไทยมีความรักผู้อื่น อยู่ในสายเลือด เพราะมีพระพุทธศาสนาอยู่ในสายเลือด, เพราะมีธรรมะอยู่ในพระพุทธศาสนาที่ทำให้รักผู้อื่น มีการรักผู้อื่นเป็นรากฐานของศีลธรรมทั้งปวง.

อดมาขอร้องให้ท่านทั้งหลายได้พิจารณาแก่กันโดยละเอียดสักหน่อย. อย่าเห็นเป็นเรื่องไร้สาระ คือ คำว่า "รักผู้อื่น" เพียงคำเดียวเท่านั้นแหละ. มันพอไปทุกอย่างทุกประการ ในการที่จะแก้ปัญหาอันเกี่ยวกับสันติสุข และสันติภาพของคนเรา : รักผู้อื่นคำเดียวมันก็ทำให้มีศีล ๕ บวชทันที.

เมื่อรักผู้อื่นแล้วจะไปฆ่า ไปทำอันตรายเขาได้อย่างไร มันทำไม่ได้ ศีลข้อที่ ๑ ก็สมบูรณ์.

เมื่อรักผู้อื่นแล้วจะไปขโมยหลอกหลวงยักยอกเขาได้อย่างไร ศีลข้อ ๒ ก็สมบูรณ์.

เมื่อรักผู้อื่นแล้วจะไปประพฤตินิดในกาม ล่วงจะเมิดของรักของใครว่าตนเองผู้อื่นเขาได้อย่างไร มันก็ยอมเป็นไปไม่ได้. ศีลข้อ ๓ ก็สมบูรณ์.

เมื่อรักผู้อื่นแล้วก็ไปโกหกหลอกลวงเขาไม่ได้ คือข้อ ๔ ก็สมบูรณ์.

เมื่อรักผู้อื่นแล้วก็ไปตีฆาตกรรมของเมათเป็นทตงแห่งการประทุษร้ายผู้อื่นไม่ได้, ก็เลิกกินของเมา. คือข้อ ๕ บริสุทธิ์บริบูรณ์เต็มตามที่ปรารถนา.

เดี๋ยวนี้รับศีล ๕ กันเท่าไร ๆ; ศีล ๕ มันก็ไม่บริบูรณ์ ไม่เกิดขึ้นได้ด้วยซ้ำไป; เพราะมันไม่มีการรักผู้อื่นเป็นต้นทุน.

ฉะนั้น ขอให้นึกถึงคำว่า "รักผู้อื่น" เป็นศีลข้อเดียว, แล้วมันก็ทำให้ศีล ๕ ข้อ ๑๐ ข้อ หรือก็ร้อยข้อบริบูรณ์ได้ ลองคิดดู :-

๑. เมื่อรักผู้อื่น แล้วก็จะมีส่วนเกินไว้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่เกินไม่กินเกิน. นี่เป็นเหตุให้มีส่วนเกินสำหรับจะช่วยเหลือผู้อื่น เดี่ยวนี้เราเกือบจะไม่มีใครที่นึกถึงผู้อื่น, หรือตระเตรียมส่วนเกินไว้สำหรับช่วยเหลือผู้อื่น.

๒. เมื่อรักผู้อื่นแล้วก็ทำคอร์ปชั่นไม่ได้. เรื่องทำการคอร์ปชั่นนี้ ต้องเป็นการเสียหายแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง.

๓. รักผู้อื่นแล้วก็ เป็นอันพลาดไม่ได้. อันพลาด
เต็มไปทั่วบ้านทั่วเมือง กลางวันแสก ๆ ในนครหลวงก็ยัง
มีอันพลาด. ทารุณโหดร้ายเหลือประมาณอย่างน่าขยะแขยง.
นี่ก็เพราะว่าไม่มีความรู้สึกรักผู้อื่น ไม่เคยรักเพื่อนมนุษย์
เลย.

๔. เมื่อรักผู้อื่นแล้ว มันรักกัน กตัญญูต่อกัน
สามัคคีกัน เป็นอย่างยิ่ง. เดียวนี้ไม่มีความซื่อสัตย์ต่อกัน
และกันเลย เพราะไม่เคยรักใคร.

๕. เมื่อรักคนอื่นแล้ว ก็พร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่ง
กันและกัน ในกิจการอันเป็นประโยชน์อย่างสูงสุดแก่
มนุษย์ เช่นกิจการมสทกรรม. ที่เป็นไปไม่ได้ก็เพราะไม่มี
ใครรักใคร พร้อมที่จะเป็นสทโกอยู่ตลอดเวลา.

ขอให้ดูให้กว้างออกไปจะพบว่า โลกเราในชาติ
สันติภาพ ทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม นี้ก็เพราะว่าชาติ
ความรักผู้อื่นเพียงซื่อสัตย์เท่านั้น. ถ้ารักผู้อื่นแล้วก็ทำ
ความสันติสุขให้เกิดขึ้น ทั้งที่เป็นส่วนบุคคลและเป็น
ส่วนรวม. เดียวนี้เต็มไปด้วยการทะเลาะวิวาท เป็น

วิกฤตการณ์ถาวรในโลก. องค์การสหประชาชาติก็ไม่ประสบความสำเร็จในอุดมคติขององค์การ. องค์การสหประชาชาติไม่มีเวลาทำให้ใครรักกันได้; เพราะว่าองค์การสหประชาชาติเองติดธุระแต่ละจะปรองดองเกลี้ยกล่อมการทะเลาะวิวาทให้คนดีกัน, แล้วก็ทำไปได้อย่างกับจับปูใส่กระด้ง คือไม่มีที่สิ้นสุด; เพราะพื้นฐานของมนุษย์มันขาดความรักผู้อื่น.

ถ้าแต่ละชาติแต่ละประเทศ มีความรักผู้อื่นตามเจตนารมณ์แห่งศาสนาของตน ๆ แล้ว; องค์การสหประชาชาติไม่ต้องมีก็ได้ เพราะว่าถ้าจะไม่มีใครเบียดเบียนใคร, กิจกรรมอย่างอื่นขององค์การสหประชาชาติที่ยังเป็นไปไม่ได้ ก็เพราะมูลเหตุอันเดียวกัน คือขาดความรักผู้อื่น, กล่าวคือความรักสากลในหมู่มนุษย์นั่นเอง.

ที่นี้เรามาพิจารณากันดูถึง เอกลักษณะไทย หรือความเป็นไทย กันบ้าง. คำว่า "ไทย" แปลว่า "อิสระ" หมายความว่าอิสระ. คำว่า "ธรรม" มันก็หมายถึงความเป็นอิสระ ความถูกต้อง ความดี ความจริง ความยุติธรรม หรือความเป็นธรรมก็หมายถึงการเป็นอิสระจากกิเลส.

คำว่า "ไทย" กับคำว่า "ธรรม" มีความหมายหรือใจความสำคัญตรงกันที่ว่าเป็นอิสระ; เพราะฉะนั้นธรรมะจึงเป็นเอกลักษณ์ของไทย. ไทยเป็นอิสระจากกิเลส คือความเห็นแก่ตัว; ถ้าใครตกอยู่ใต้ความเห็นแก่ตัวก็ไม่ใช่ไทย เพราะไม่เป็นอิสระ. คำว่าไทยต้องเป็นอิสระ, อิสระจากความเสวความชั่ว จากกิเลส จากความเห็นแก่ตัว. ดังนั้น คนไทยจึงอาจรักผู้อื่น สามารถรักผู้อื่น และได้รับการรัก คือรักซึ่งกันและกันจนกลายเป็นเอกลักษณ์ไทย คือยอมเสมอ รวมความว่า "รักผู้อื่น" คือเอกลักษณ์ไทย.

เราอย่าไปเอาอะไรบางอย่าง ที่ไม่ใช่เอกลักษณ์ของไทยมาเป็นเอกลักษณ์ไทย. ต้องขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า บ้านเรือนทรงไทยไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย; แต่บ้านหม้อน้ำตั้งให้คนกินหน้าบ้าน มาดักบาตรธาวรรบักแน่นอยู่ในแผ่นดิน มันแหละคือเอกลักษณ์ไทย เพราะเป็นสัญลักษณ์ของความรักผู้อื่น. เครื่องสายไทย ศิลปไทย เพลงไทย ดนตรีไทย อะไรๆ ต่างๆ ก็ไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย เพราะมันยังไม่แสดงลักษณะของความรักผู้อื่น. ว่าไทย เช่น โขน ไป

พิจารณาคนที่โชน หน้าตาอย่างตัวโชน ตัวเอกของโชน เช่นเทศกาลชื้ออย่างนี้ มันจะรักใคร่ได้ และมันจะอยู่ในลักษณะที่ใครจะรักหรือนำรักสำหรับใคร. เพราะฉะนั้นเราที่ต้องฟังตั้งถึง *เอกลักษณะไทย* คือความเป็นอิสระจากกิเลส ที่เป็นเหตุให้ไม่รักกัน คือ ความเห็นแก่ตัวนั้นแหละ มันทำให้ไม่รักกัน; ถ้าไม่เห็นแก่ตัวมันก็รักกัน.

ดูกันง่าย ๆ แม้ที่สุด, แม้แต่จะให้ลูกกินนมกระป๋องนี้ไม่ใช่เอกลักษณะไทย เอกลักษณะไทยลูกต้องกินนมแม่อย่างนี้. แม่เห็นแก่อะไรก็ไม่รู้ ไม่อยากให้ลูกกินนม; ต้องให้กินนมกระป๋อง. เด็ก ๆ ก็เลยไปรักกระป๋องไม่รักหัวอกแม่. เด็กอาจจะรักกระป๋องนมหรือขวดนม ไม่เคยรักหัวอกแม่. แล้วปัญหามันเกิดขึ้นอย่างไรบ้าง? ก็ขอให้คิดดูให้ดี.

เกี่ยวกับความรักนี้ จะต้องมองกันให้ถึงที่สุดอีกอย่างหนึ่งว่า *ถ้ารักผู้อื่นก็หมดความเห็นแก่ตัว.* ความรักผู้อื่นถึงที่สุดได้โดยอัตโนมัติเมื่อหมดความเห็นแก่ตัว, หรือเมื่อหมดความเห็นแก่ตัว ความรักผู้อื่นก็จะเกิดขึ้นถึงที่สุดได้โดยอัตโนมัติ. ความรักผู้อื่นมันขึ้นอยู่กับการทำลาย

ความเห็นแก่ตัว หรือหมดความเห็นแก่ตัวอย่างนี้ หมดตัว
นั้นแหละคือรักผู้อื่น.

พระเมตตาคุณ ของสมเด็จพระสุเมตตพระภาคเจ้านั้น
เป็นพระเมตตาคุณชนิดที่ไม่มีตัวตน ของบุคคลผู้ไม่มีความ
รู้สึกความตัวตน. เมื่อหมดความยึดมั่นถือตัวถือตน จึงจะรัก
ผู้อื่นถึงที่สุด. พระเมตตาของพระองค์จึงเป็นอย่างอนัตตา
คือไม่มีตัวตนสำหรับจะยึดถือ หรือสำหรับจะเห็นแก่ตน.
เมื่อเรามาพิจารณาดูให้ดีจะเห็นว่า ความเห็นแก่ตนนั้นเป็น
ศัตรูของมนุษย์ นั่นเอง.

อาตมาอยากจะขออย่างสัตว์ ๓ ชนิด ที่เอ๋ยถึงมา
แล้วในการบรรยายครั้งก่อนอีกทีหนึ่งว่า สัตว์ ๓ ชนิดนั้น
ชนิดไหนมันมีเอกลักษณ์ไทย?

สัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง นั้น
เอกลักษณ์ไทยไหม? สัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา สัตว์
สันติภาพ ๓ ตัวนี้มีเอกลักษณ์ไทยไหม? มีอยู่เป็น ๒ ชุด
ชุดละ ๓ ตัว ชุดไหนมีเอกลักษณ์ไทย? ทำไมต้องเรียกว่า
สัตว์เศรษฐกิจ? เพราะมันเห็นแก่ประโยชน์ตัวมากเกินไป.

ทำไมเรียกว่า *สัตว์สังคม*? เพราะมันเห็นแก่ความทรูหรา
 เต็มในสังคมมากเกินไป. ทำไมจึงเรียกว่า *สัตว์การเมือง*?
 เพราะมันใช้วิธีการเล่ห์เหลี่ยมในการกอบโกยมากเกินไป.
 อย่างนั้นมันไม่เป็นเอกลักษณ์ไทยได้; เพราะเอกลักษณ์ไทย
 ต้องชนะความเห็นแก่ตัว, ต้องเห็นแก่ผู้อื่น.

เราจะพูดกันในแง่การเมืองกันบ้างว่า ประชาธิป-
 ไตรชนิดที่ถือตัวใครตัวมัน นั้นไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย;
 เอาไปเสียให้พ้น; จะอ้างสิทธิยังไม่ได้ว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่
 เจ็บ ตาย ด้วยกัน. ถ้าเป็นของเสมอกันก็ไม่ใช่สำหรับ
 ตัวใครตัวมัน; แต่สำหรับจะมาเป็นตัวตนแห่งความรักซึ่ง
 กันและกัน. การแบ่งพรรคเพื่อแก่งแย่งกันไม่ใช่เอกลักษณ์
 ไทย. การแบ่งพรรคอะไร ชนิดไหน ที่เพื่อแก่งแย่งกัน
 ก็ไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย. การรักผู้อื่น ทำให้รู้จักปรอง-
 ดองในการดำเนินงานของหมู่คณะนั้นแหละเป็นเอก-
 ลักษณ์ไทย.

โลกกำลังมีการศึกษาผิดพลาด ที่ทำให้เกิด
 ประชาธิปไตยชนิดตัวใครตัวมัน; แทนที่จะมีความรัก
 อย่างสากล. ตูกันในเรื่องของธรรมชาติบ้างก็ได้ว่า เรามี

สัญชาติญาณแห่งการอยู่กันเป็นหมู่. ท่านที่ได้ศึกษาชีววิทยาเกี่ยวกับสัญชาติญาณของสัตว์แล้ว ก็ได้รับการอธิบายแจ่มแจ้งอย่างชัดแจ้งแล้วว่า สัตว์ไม่มีสัญชาติญาณแห่งการอยู่กันเป็นหมู่; ไม่ยกเว้นแม้แต่สัตว์มนุษย์. สัตว์ก็ยังมี ความจำเป็นที่ต้องอยู่กันเป็นหมู่จนคิดเป็นนิสัย. นี่เป็นสัญชาติญาณ. เพราะฉะนั้น เราจะต้องมีความรักกันในระหว่างหมู่. เรามีหน้าที่จะต้องอยู่ร่วมกันโดยสันติ; เพราะว่าเรามีสัญชาติญาณแห่งการอยู่เป็นหมู่. ดังนั้น เราจึงมีหน้าที่จะต้องอยู่ร่วมกันโดยสันติ. นี่ในแง่ของธรรมชาติที่บังคับไว้อย่างเฉียบขาดว่า เราต้องรักผู้อื่น, ให้ถือว่าความ *รักผู้อื่น* เป็นธรรมะสูงสุด สำหรับมนุษย์ ยิ่งกว่าคำว่า *ไม่เบียดเบียนกัน* เสียอีก.

เราเคยได้ยินแต่คำว่า "อหิงสา" ความไม่เบียดเบียน นี่เป็นธรรมะสูงสุดสำหรับมนุษย์. แต่อาจมาบอกว่า *สุ* ความรักผู้อื่นไม่ได้. ความรักผู้อื่นเป็นธรรมะสูงสุด สำหรับมนุษย์, สูงยิ่งไปกว่าอหิงสาเสียอีก; เพราะคำว่า *อหิงสา* ซึ่งแปลว่าไม่เบียดเบียนนั้น มันก็ไม่แน่ว่าจะช่วยผู้อื่นหรือไม่? เพียงแต่ไม่เบียดเบียนกันแล้วกัน. แต่ถ้าพูด

ว่ารักผู้อื่นแล้ว มันก็ต้องช่วยผู้อื่น ฉะนั้นรักผู้อื่น จึงดีกว่าเพียงแต่ว่าไม่เบียดเบียน. ขอให้มองให้เห็นแจ้งและยอมรับว่า ธรรมสูงสุดสำหรับมนุษย์นั้นคือความรักผู้อื่น, มาฝึกฝนบทเรียนรักผู้อื่นกันเดี๋ยวนี้เถิด; ตามหลักของพระพุทธศาสนามีอยู่เป็นแบบฉบับเป็นหลักสูตรที่เดียว เรียกว่าเมตตาอัปปมัญญา.

ท่านทั้งหลายลองมาสำรวจจิตใจสงบเงียบ พังไปทางทิศเบื้องหน้าว่า ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัยกับเรามีแต่ความเป็นมิตร; เราก็รักเขาด้วยจิตด้วยใจ.

แล้วก็ส่งจิตพังไปทางเบื้องหลัง, ทิศเบื้องหลังไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัยกับเรา, มีแต่ผู้ที่เรารักอย่างสุดชีวิตจิตใจ.

แล้วก็ส่งจิตพังไปเบื้องซ้าย ทางทิศเหนือ ก็ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัย มีแต่ผู้ที่เรารักกันอย่างชีวิตจิตใจ.

แล้วก็ส่งจิตแผ่ไปทางทิศใต้ทางเบื้องขวา ก็ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัย มีแต่ผู้ที่เรารักกันอย่างชีวิตจิตใจ.

แล้วก็ส่งจิตไป *เบี่ยงเบน* ก็ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวร
เป็นภัยแก่เรา มีแต่ผู้ที่เรารักอย่างสุดชีวิตจิตใจ.

แล้วก็เพ่งลงไป *เบี่ยงตัว* ก็ไม่มีเวรภัยกับใคร
มีแต่ผู้ที่เรารักอย่างเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วย
กันทั้งหมดทั้งนั้น

ทิศไหนที่มี ใครเป็นผู้ระวางระทองระแหงเกลียด
ชังอะไรกันอยู่; ก็เพ่งจิตส่งไปในทางทิศนั้นให้มาก ๆ เป็น
พิเศษกว่าทิศอื่น. นี่แหละเรียกว่าบทเรียนสำหรับฝึกใน
การรักผู้อื่น. เราฝึกกันดูเดี๋ยวนี้ก็จะได้ชื่อว่ามีเอกลักษณ์
ไทยดีที่สุดใน : *นั่งแต่เมตตาไปรอบด้านด้วยความรักผู้อื่นไม่
มีขอบเขต ไม่มีประมาณ.* นี่แหละเอกลักษณ์ไทย คือความ
รักผู้อื่น. ธรรมะในฐานะเป็นเอกลักษณ์ไทยคือธรรมะ
ชื่อว่า "ความรักผู้อื่น" ซึ่งเป็น หัวใจของศาสนาทุก
ศาสนา ดังที่กล่าวมาแล้ว.

คำว่า "รักผู้อื่น" นี้ เป็นธรรมะในความหมาย
ที่ ๓ ของธรรมะ ๔ ความหมายที่พูดกันมาเรื่อย ๆ : *ธรรมะ
ที่ ๑ คือ ศรัทธาธรรมชาติ. ธรรมะที่ ๒ คือ กฎของธรรมชาติ,*

ธรรมะที่ ๓ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะที่ ๔
คือ ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

ความรักผู้อื่น ในคหธรรมะในความหมายที่ ๓ คือ
หน้าที่ที่มนุษย์หรือสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจะต้องประพฤติ
ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. การรักผู้อื่นคือทำให้ตรง
ตามกฎของธรรมชาติ ที่มีไว้สำหรับมนุษย์โดยเจตนา.
ทุกคนก็ต้องการสันติภาพ ไม่ว่าใครก็ต้องการสันติภาพ;
แม้แต่คอมพิวเตอร์เขาก็ตระโกนว่าต้องการสันติภาพ, จะจัด
โลกให้มีสันติภาพ, ใครก็ต้องการสันติภาพ ทั้งส่วนตัวและ
ส่วนผู้อื่น.

เราจะมาจัดโลกให้มีสันติภาพกันอย่างไร? ตาม
วิธีของพุทธบริษัท ก็คือ ปลุกฝังความรักผู้อื่นให้ยั่งยืนได้
แม้จะมีความ แตกแยก แม้จะเหลื่อมล้ำต่ำสูงกันอย่างไร
ก็ต้องให้ยั่งยืนได้. รักผู้อื่นหมายความว่า จะรักกันและกัน
จนกลายเป็นคนคนเดียวกันไป. แม้จะสูงต่ำกันอย่างไร
ก็อยู่ด้วยกันได้. ตะไคร่น้ำเขียว ๆ ตามโคนต้นไม้ก็อยู่กับ
ไม้กับต้นไม้ยักษ์สูงเทียมเมฆ. ท่านลองคิดถึงดูว่า ต้นไม้ยักษ์
สูงเทียมเมฆก็อยู่ร่วมกันได้แบบสหกรณ์กับตะไคร่น้ำเขียว ๆ

ตามเปลือกของมัน ตามโคน ตามราก. นี่คือความรักที่ถูกต้องตามความหมายของคำว่า "ความรัก" ซึ่งเป็นศัพทบัญญัติสำหรับจะอยู่ด้วยกันและกันได้. รักกันจนกลายเป็นคนเดียวกัน.

เราไม่มีเวลาทะเลาะกันอีกแล้ว เราต้องมารักกันเดี๋ยวนี้ เพื่อความเป็นมนุษย์จะได้มีสมบูรณ์. เราจึงเกิดมาให้เป็นมนุษย์ และได้พบกับพระพุทธศาสนาทันเกิด จึงเกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนาทันเกิด. อย่าเกิดมาเป็นเพียงคนที่ไม่รู้จักผู้อื่น. เอกลักษณะไทยคือการรักผู้อื่น เพราะเป็นไทย เป็นอิสระจากกิเลส ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว; ถ้ายังเป็นทาสเพราะความเห็นแก่ตัวแล้วก็เป็นไทยไปไม่ได้.

ขอท่านที่รักความเป็นไทย อยากจะเรียกตัวเองว่าเป็นไทย จงทำตนให้เป็นไทยด้วยการ กำจัดความเห็นแก่ตัว แล้วก็มารักผู้อื่น ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย. ถ้าเรามัวเกลียดชังกัน มันก็หมดเอกลักษณ์ของความเป็นไทย. ธรรมชาติในฐานะเอกลักษณ์ของไทย ก็คือ ความรัก

ผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนาทุก ๆ ศาสนา ดังที่กล่าวมา
นั่นเอง.

สรุปความอย่างสั้นที่สุดว่า จงเกิดมาเป็นมนุษย์ที่
ได้พบคำสั่งสอนของศาสนาทุกศาสนา คือ "รักผู้อื่น".
อย่าได้เกิดมาเป็นแต่เพียงคน ที่มีแต่ความเห็นแก่ตน จน
ไม่รู้จักการรักผู้อื่น. จะถือเอาสิ่งใดเป็นเอกลักษณ์ไทย
จงฟังเพลง *อุคเคียว* นี้เถิดว่า *เอกลักษณ์ไทยย่อมแสดงถึง*
ลักษณะแห่งความรักผู้อื่น ถ้าปราศจากวิวัฒนาการของความ
รักผู้อื่นแล้วไม่มีความเป็นเอกลักษณ์ไทย; เพราะมันเป็น
ธรรมชาติเป็นทาสของความเห็นแก่ตัว.

ขอให้พุทธบริษัทชาวไทยเราทั้งหลายจงมีเอก-
ลักษณ์ไทย, เพื่อความเป็นไทยของตน สมแก่ความเป็น
พุทธบริษัทไทยจงทุก ๆ คน.

เวลาสำหรับบรรยายหมดลงแล้ว. *อาคมาชยุดิ*
การบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้.

ออกอากาศครั้งที่ ๑๐

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ เม.ย. ๒๒

เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวแท้ของศาสนา.

ท่านสาธุชน ที่มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปรากฏธรรมในวันนี้ อาตมาจะไขกัถั่วไข
หัวชื่อว่า “ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวแท้ของศาสนา” คงจะมีหลาย
ท่านมีความลงใจว่าจะไรเป็นตัวแท้ของศาสนา? ทำไมต้องมีตัวแท้ของ
ศาสนา? นั่นแหละคือปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจกันให้เพียงพอ
และจะได้ทำความเข้าใจกันในวันนี้.

ตัวแท้ของศาสนาอยู่ที่ไหน? จะต้องเข้าใจให้ถูกต้อง
ว่าตัวแท้ของศาสนามีได้อยู่ที่ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสน
บุคคล, หรือแม้แต่ศาสนธรรมที่ชอบเรียกกัน. ซึ่งเหล่านั้น
เป็นอุปกรณ์บ้าง เป็นที่ตั้งที่อาศัย เป็นผู้ดำเนินงาน, หรือ

เป็นระเบียบงานที่จะต้องดำเนินบ้าง จนกว่าจะเกิดผลเป็น **ตัวแท้** ของสิ่งที่เรียกว่า "ศาสนา" ขึ้นมา.

ศาสนวัตถุ วัตถุศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา วัตถุที่เป็น สัญลักษณ์ของพระศาสนา กระทั่งสถานที่ ที่เกี่ยวกับศาสนา เหล่านี้ก็ยังไม่ใช่ตัวแท้ของศาสนา; **เป็นเพียงที่ตั้งที่อาศัย** อันประกอบเป็นส่วนภายนอก. วัตถุศักดิ์สิทธิ์ เช่นพระเครื่องที่แขวนคอเป็นต้น ก็ยังไม่ใช่ตัวแท้ของศาสนา; แต่อาจจะ**ใช้เป็นอนุกรมณ์** สำหรับเข้าถึงตัวแท้ของศาสนาก็ได้.

สำหรับศาสนพิธี ศาสนกิจ นั้นก็เป็นเรื่องของพิธี. เรื่องของกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา ศาสนาต้นแท้อยู่ที่ตรงไหน? ก็จะต้องคอยดูกันต่อไป.

ที่เรียกกันว่า "**ศาสนบุคคล**" บุคคลที่เกี่ยวกับศาสนา มีพระผู้ปฏิบัติ มีเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินงานเกี่ยวกับศาสนา; แม้แต่คนเฝ้าวัดเฝ้าศาลาก็ยังรวมอยู่ในคำว่า "**ศาสนบุคคล**" ไม่ใช่ตัวแท้ของศาสนา.

แม้แต่**ศาสนธรรม** ที่เป็นตัวหลักวิชา เป็นรูปแบบของการปฏิบัติที่ปฏิบัติอยู่. นี่ก็เป็นเรื่องวิชา เป็นเรื่อง การปฏิบัติเพื่อให้ได้ถึงตัวแท้ของศาสนา.

ที่นี้ตัวแท้ของศาสนาอยู่ที่ไหน? จะเอาอะไร เป็นหัวใจของศาสนา หรือเป็นจุดศูนย์กลาง, nucleus ของสิ่งที่เรียกว่า "ศาสนา"? ข้อนี้จำเป็นจะต้องดูให้ลึกเข้าไปเป็นชั้น ๆ เพื่อให้เข้าถึงหัวใจหรือตัวแท้ของศาสนา.

อาตมาอยากจะกล่าวบทนิยามให้เป็นที่ทราบกันเสียก่อนว่า "ตัวความถูกต้อง ที่มีอยู่ในความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่ประพฤติปฏิบัติพระศาสนาทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของมัน". โปรดสังเกตว่า อาตมาระบุไปยังตัวความถูกต้อง ที่มีอยู่ที่ความเปลี่ยนแปลง อันเกิดขึ้นแก่ชีวิตซึ่งได้ประพฤติปฏิบัติพระศาสนา. ได้มีความถูกต้องอันสืบเนื่องกันไปทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ.

ที่นี้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นมาว่า อะไรคือความถูกต้อง? ความถูกต้องในที่นี้ถือตามหลักของพระศาสนา หรือพระพุทธรศาสนาโดยตรงไม่ใช่ความถูกต้องตามหลักปรัชญาหรือหลักตรรกวิทยา ซึ่งฝากไว้กับเหตุผลแห่งการวิพากษ์วิจารณ์. เดียวนี้ เราจะเอาตัวความถูกต้อง ที่ปรากฏอยู่แก่ชีวิตจิตใจ ที่มี การประพฤติปฏิบัติพระศาสนา มาเป็นอันดับแล้ว.

จำเป็นจะต้องขอทบทวนความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า
 “ธรรม” หรือ “ธรรมะ” อีกครั้งหนึ่ง เพราะว่า **ตัวความถูกต้อง**
 นั้นเป็น **ตัวธรรมะ** ซึ่งมีความหมายอยู่ถึง ๔ ประการ :
 ธรรมะ คือ **ตัวธรรมชาติ**. ธรรมะ คือ **ตัวกฎของธรรมชาติ**.
 ธรรมะ คือ **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ**. ธรรมะ คือ **ตัว**
ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้ก็เป็นทีที่ประจักษ์ชัดอยู่แล้วว่า มี **การปฏิบัติ**
หน้าที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ แล้วเกิดธรรมะในความ
 หมายที่ ๔ คือ **“ผลแห่งการปฏิบัติตามหน้าที่”** ในที่นี้หมายถึง
 ถึงความถูกต้องที่ได้เกิดขึ้นมาจากการปฏิบัติหน้าที่. ความ
 ถูกต้องนั้นปรากฏอยู่ในความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เคยโง่
 เคยหลง เคยเลว เคยระทมทุกข์ต่างๆ มาเปลี่ยนแปลงไป
 ในทางที่ตรงกันข้าม เพราะมันมีตัวความถูกต้อง.

คำว่า **“ถูกต้อง”** ตามหลักของพระพุทธศาสนา
 นั้น **หมายถึง** ลักษณะที่ไม่ทำให้เกิดปัญหาแก่ตัวเองและแก่
 ผู้อื่น; ถูกต้องต่อการทำไม่ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา ทั้ง
 แก่ตัวเองและแก่ผู้อื่น. เมื่อมีการพิสูจน์ความมีประโยชน์
 เป็นอย่างนั้นแล้ว ก็เรียกว่า **“ความถูกต้องตามหลักของพระ-**

พุทธศาสนา" ไม่ต้องใช้หลักปรัชญา หลักตรรกวิทยาใดๆ
 ทั้งสิ้น. ถ้าไม่เกิดความทุกข์ขึ้นแก่ตัวผู้นั้น และไม่
 ให้เกิดความทุกข์ขึ้นแก่ผู้อื่นที่เนื่องกัน ละก็เรียกว่า
 "ความถูกต้อง".

ถูกต้องตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็น
 หลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา คือ *ไม่มาก ไม่เกิน ไม่เอียง*
 ไปทางกามสุขัลลิกานุโยค ไม่เอียงไปทางอัตตakilมณานุโยค
 คือ ไม่เบียดแยะ แล้วก็ไม่ใช่ไหมเกรียม นี่คือความหมาย
 ของมัชฌิมาปฏิปทา.

หรือ ถูกต้องตามกฎหมายของปัจจุสมุปบาท ซึ่งหมายถึง
 ถึงการ *ขจัดเสียได้ หรือ บำบัดกันเสียได้* ซึ่งกระแสนแห่ง
 ปัจจุสมุปบาทที่จะทำให้เกิดทุกข์ จึงเกิดทุกข์ ไม่ได้เกิดตัว
 ผู้นั้น. แล้วก็ไม่ใช่เหตุให้เกิดทุกข์แก่บุคคลอื่นได้. นี่
 เราเรียกว่า "ความถูกต้อง". ความถูกต้องชนิดนี้เป็นที่
 ยอมรับของ *ผู้มีปัญญา หรือ วิญญูชน* คือผู้มีความรู้อันแท้จริง;
 ยกเว้นอันธพาลซึ่งเข้ามความถูกต้องเป็นอย่างอื่น. ความ
 ถูกต้องใน *หนทาง* ของบัณฑิต ของวิญญูชน ของผู้มีปัญญา.
 นี้คือบทนิยามที่เอาความถูกต้องเป็นหลักของพระพุทธ-
 ศาสนา.

เดี๋ยวนี้เรามี ความถูกต้องชนิดนี้อยู่ที่ตัวชีวิตของ
 ผู้ประพฤติปฏิบัติ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงจากปุถุชนคน
 ไม่รู้ มาเป็นอริยชนคนรู้ และมีความประเสริฐ ในตัว
 ความเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมีความถูกต้อง. ถ้าไม่มีความ
 ถูกต้องมันก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงจากความผิดพลาด, หรือมัน
 เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่มีประโยชน์อะไร. มันต้องมี
 ความถูกต้องอยู่ในตัวการเปลี่ยนแปลง: การเปลี่ยนแปลง
 จึงเป็นไปในทางที่จะมีประโยชน์. ถ้าพูดตรงๆก็ว่า คน
 นั้นเปลี่ยนแปลง, ชีวิตจิตใจนั้นมันเปลี่ยนแปลง. ใน
 ตัวความเปลี่ยนแปลง มีความถูกต้องของพระธรรม
 ที่เป็นผลของการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของ
 ชรรวมชาติ. *ถ้าจะหาความถูกต้อง ก็ต้องหาที่ชีวิตจิตใจ
 ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างถูกต้อง.*

ความถูกต้องนี้มีทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ;
 หมายความว่า เกิดมาเป็นเด็ก แล้วก็ป็นวัยรุ่น, แล้วก็
 เป็นหนุ่มสาว, แล้วก็ป็นพ่อบ้านแม่เรือน เป็นคนเฒ่าคน
 แก่ จนกระทั่งจะเน่าเข้าโลงไปในที่สุด; ทุกตอนต้องมี
 ความถูกต้อง *นี้เรียกว่าถูกต้องทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนา-*

การของชีวิต. ขอให้สนใจ ให้รู้จักความถูกต้อง ดังที่
กล่าวนี้ ก็จะได้พบตัวแท้ของสิ่งที่เรียกว่า "พระศาสนา".

ตัวแท้ของพระศาสนามีได้อยู่ภายนอกของ
บุคคล. พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า *โลกกัถิ เหตุให้เกิด
โลกกัถิ ความดับสนิทแห่งโลกกัถิ ทางถึงความดับสนิท
แห่งโลกกัถิ สดาคคบัญญัติว่ามีอยู่ ๓๒๓ ในร่างกายยวาวาหนึ่ง
ที่ยังเป็นๆ* มันต้องเป็นชีวิตที่กำลังเป็นอยู่ มีความเป็นไป
เปลี่ยนแปลงได้เพราะการปฏิบัติธรรม. ในตัวความเปลี่ยนแปลง
แปลงนั้นต้องมีความถูกต้อง.

เมื่อพบ *ตัวความถูกต้อง* นั้นแล้วจะพบ *ตัวแท้ของ
พระศาสนา* มีได้อยู่ที่ศาสนวัตถุ, มีได้อยู่ที่ศาสนพิธี,
มีได้อยู่ที่ศาสนบุคคล, และมีได้อยู่ที่แก่นแท้ศาสนธรรม ที่
เป็นเพียงหลักวิชาหรือระบบการปฏิบัติที่กำลังปฏิบัติอยู่;
แต่ยังมีได้รับผลของการปฏิบัติ; ตัวการปฏิบัติ ถ้ายังไม่
ได้รับผลของการปฏิบัติ ก็ยังไม่ถึงตัวแท้หรือหัวใจของพระ-
ศาสนา ซึ่งหมายถึง *แก่นของพระศาสนา*; อย่างที่สมเด็จพระ
พระบรมศาสดาท่านก็เคยตรัสเรียก ซึ่งเราก็คจะได้ดูกัน
ต่อไป.

หนึ่งจะขอร้องให้คงขอสังเกต มิวชกรทจะสังเกต
 ว่าเมื่อไรเรามีตัวแท้แห่งพระศาสนา? หรือว่าเราจะ
 ประเมินผลกันได้อย่างไร? เรื่องทางจิตใจนั้นประเมิน
 ผลได้โดยวิธีอื่น; ไม่ใช่ประเมินผลอย่างเดียวกับเรื่องทาง
 วัตถุ. แต่ก็มีทางที่จะประเมินผลได้ โดยบุคคลนั้นเองเป็น
 ผู้ประเมิน เพราะ ประเมินจากความรู้สึกที่อยู่ในภายใน;
 ผลที่จะประเมินได้เพื่อเป็นที่สังเกตเมื่อมีตัวแท้แห่งพระ
 ศาสนานั้น. อาตมาอยากจะจำกัดความให้สั้นที่สุด ให้ง่าย
 ที่สุด สำหรับผู้ที่สนใจจะศึกษา :-

ทางที่หนึ่ง คือ จิตเป็นอิสระ นี้ผลที่จะสังเกตกัน
 ก่อนสิ่งอื่นทั้งหมดก็คือจิตเป็นอิสระ, และ ถัดมา ก็คือ เกิด
 ความรักผู้อื่น.

สำหรับจิตเป็นอิสระนั้น, เดียวกันจิตเป็นอิสระ
 จากกิเลส คือไม่มีกิเลส, กิเลสทำอะไรไม่ได้, ปราศจาก
 ความทุกข์, ไม่มี ความทุกข์อันเกิดจากกิเลส, หรือแม้ความ
 ทุกข์ที่มีอยู่ตามธรรมดาสามัญ แม้จะเกิดอยู่ตามธรรมชาติ
 ก็ไม่ทำให้จิตใจนี้เป็นทุกข์ได้. แม้แต่การเป็นอยู่ประจำวัน
 ก็ไม่มีวอร์ณเรบกวณจิตใจ. นี้เรียกว่าเป็นอิสระ, เป็นอิสระ

จากสิ่งที่กักกันจิตใจไม่ให้สัมผัสสุขหรือความสุข ไม่ให้จิตตก
เป็นทาสของวัตถุบ้างจิตใจใด ๆ ไม่หลงใหลในสิ่งใด ๆ โดยเฉพา
อย่างอื่นในเรื่องของส่วนเกิน ที่มนุษย์เป็นทาสกันอยู่ในบัดนี้
กินเกิน แต่งเนื้อแต่งตัวเกิน บำรุงบำเรอเกิน อะไรก็ล้วน
แต่เกิน. เต็มวันจิตเป็นอิสระจากสิ่งที่เรียกว่า "ส่วนเกิน".

อีกทางหนึ่ง เรียกว่า "ความรักผู้อื่น" บางคนจะ
ฉงนว่าทำไมความรักผู้อื่นมันยากเย็นอะไรหนักหนา จึง
ต้องเอามาเป็นหัวใจของศาสนา, และเอาไปไว้หลังจากที่จิต
เป็นอิสระแล้ว?

อาตมาอยากจะขอร้องให้ท่านทั้งหลายทุกท่าน
พิจารณาดู ว่าความรักผู้อื่น มันยากหรือง่ายสักเท่าไร?
อาตมาอยากจะพูดว่า *ความรักผู้อื่น* นั้น ถ้าสังเกตไม่ได้ใน
โลกนี้ขงชนทุกที. "รักผู้อื่น" ในที่นี้หมายถึงรักผู้อื่นจริงๆ
ไม่ใช่รักลูก รักเมีย รักหัว รักเพื่อนที่มีประโยชน์ร่วมกัน
ผูกพันกัน; อย่างนั้นไม่ใช่ผู้อื่น มันเป็นตัวเองอีกส่วน
หนึ่ง อย่าไปเรียกว่าผู้อื่น.

ถ้ารักผู้อื่นมันหมายความว่า รักผู้อื่นจริงๆ :
รักเพื่อนบ้านจริงๆ ที่ไม่ใช่ลูกไม่ใช่เมีย ไม่ใช่เพื่อน

กินแต่ฝันมา ไม่ใช่เพื่อนกอบโกย ไม่ใช่เพื่อนสมคบกัน
 หาประโยชน์เป็นพรรคเป็นพวกอย่างนี้. พวกเหล่านั้นมัน
 รวมอยู่ในตัวเอง เป็นส่วนของตัวเองที่จะหาประโยชน์ให้
 แก่ตัวเอง. ถ้ารักผู้อื่น มันต้อง หมายถึงผู้อื่นจริงๆ.
 ขอให้พิจารณาดูว่าใครบ้างกำลังรักผู้อื่น.

มันต้องมีจิตใจที่เป็นอิสระ หลุดพ้นจากความ
 เห็นแก่ตัวแล้วเท่านั้นจึงจะรักผู้อื่นได้; มิฉะนั้นแล้ว
 มันก็ยากที่จะรักผู้อื่น. เราจะกล่าวได้ว่า ความรักผู้อื่น
 ในโลกนี้ เต็มวันจะหาทำยาหยอดตากก็ไม่ได้. อ ย่าว่าแต่จะ
 หามาดูเล่นมากๆ เลย, หรือหามาดูให้ชื่นอกชื่นใจเลย หา
 ทำยาหยอดตากก็แทบจะไม่ได้.

ทุกคนไป ต้านึกถึงความรู้สึกของตัวเอง เรา
 ยังรักผู้อื่นไม่ได้ : เรากลัวเขาจะดีกว่าเรา เราก็ไม่รัก
 เขา. เรากลัวเขาจะแต่งตั้งตัวสูงกว่าเรา เราก็ไม่รักเขา,
 เขาจะมีอะไรดีกว่าเรา เราก็ไม่รักเขา, เขาจะมีเครื่องเพชร
 เครื่องพลอยเท่าเรา เราก็ไม่รักเขา, เขาจะมีรถยนต์หรือ
 บ้านดี สวย แพงกว่าเรา เราก็ไม่รักเขา, เขาจะมีเกียรติยศ
 มากกว่าเรา เราก็ไม่รักเขา, เขาเป็นคู่แข่งชั้น คู่ช่วงชิง

คือจิฉาวิชา ในการงาน ในชีวิตประจำวัน ในการเป็น
อยู่ เราก็ไม่รักเขา. นี่ตัวอย่างง่าย ๆ ตัวอย่างต่ำ ๆ ที่เด็ก
ก็พอเข้าใจได้, และผู้ใหญ่ก็พอจะรู้สึกเพราะว่าเคยเป็นเด็ก
มาแล้ว.

เมื่อเราอยากที่จะรักผู้อื่น เบ็ดจิตใจของตนเองดู
ค้นหาให้พบความรักผู้อื่น. รักลูก รักเมีย รักผัว นอกเจนน;
นี่ ไม่ใช่ผู้อื่น. ต้องเป็นผู้อื่นจริง ๆ มันจะมีได้แต่พระ-
อรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้ว, หรือจอมพระอรหันต์คือพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะรักผู้อื่นได้จริง ๆ. ถ้ายังมีกิเลสที่
เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวอยู่แล้ว มันก็ครอบงำจิตใจของคนนั้น
ไม่ให้หลุดไปรักผู้อื่นได้. ต้องทำลายความเห็นแก่ตัวได้
แล้วเท่านั้น จึงจะรักผู้อื่นได้.

นี่ขอให้สังเกตให้ดี ๆ ตามหลักพระศาสนาว่า ถ้ายัง
มี "อหังการ มมังการ มานานุสัย" แล้ว ไม่มีทางที่จะรัก
ผู้อื่นได้. สิ่งนั้น คือความเคยชินแห่งความยึดถือมัน
หมายความว่าเรา ว่าของเรา. ปุถุชนทุกคนมีความเคยชิน
แห่งความมันหมายความว่ากู ว่าของกู อยู่เป็นนิสัย; นี่คือสิ่ง
ที่ทำให้รักผู้อื่นไม่ได้. มัน ต้องหมอดอหังการ มมังการ

มานานุสัย แล้ว จึงจะรักผู้อื่นได้; จึงมีแต่พระอรหันต์เท่านั้น; เว้นเสียแต่ว่าเขาจะมีจิตเป็นอิสระ หลังจากที่ ได้เข้าถึงตัวแท้แห่งพระศาสนาแล้วอย่างทีกล่าวนาหยกๆ ว่ามีความถูกต้องอยู่ในความเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิต ของผู้ประพฤติกฎปฏิบัติธรรมะ ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติถึงที่สุด ถึงตัวแท้ของพระศาสนา กล่าวคือจิตเป็นอิสระ จิตเป็นอิสระก็รักผู้อื่นได้.

ศาสนาทั้งหลายสอนเรื่องความรักผู้อื่น; ศาสนาที่ไม่สอนเรื่องความรักผู้อื่นไม่ใช่ศาสนา. ศาสนาคริสต์เน้นดูจะเน้นมากที่สุดเท่าที่ปรากฏอยู่. ศาสนาพุทธก็เน้นความรักผู้อื่น ในอุดมคติของพระโพธิสัตว์, หรือให้ถือหลักว่า "สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" นี้แหละจะต้องรักผู้อื่น; ไม่รักผู้อื่น แต่ปากพูดว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" นี้คือคนโกหกเป็นพุทธบริษัทที่โกหก, ปากว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น"; แต่ไม่รักผู้อื่น.

ขอให้สนใจดูให้ดีเป็นพิเศษว่า ความรักผู้อื่นนั้น
เป็นหัวใจของทุกศาสนา.

ถ้ามีความรักผู้อื่นแล้ว เราฆ่าเขาไม่ได้, ถ้าเรา
มีความรักผู้อื่นแล้ว เราลักขโมยของเขาไม่ได้, เรารัก
ผู้อื่นแล้วเราล่วงกาเมว ในของรักของใคร่ของผู้อื่นไม่
ได้, เรารักผู้อื่นแล้วเราพูดโกหกพูดเท็จจนลวงไม่ได้,
เรารักผู้อื่นแล้วเราก็จะไม่ทำตนให้เป็นคนมีนเมาด้วย
ของเมา ซึ่งมีนกระทบกระทั่งผู้อื่น.

เรารักผู้อื่นแล้วเราก็ไม่กั้นเกิน, เราจะได้มีอะไร
เหลือไว้ช่วยสงเคราะห์ผู้อื่น ทำให้โลกนี้อยู่กันเป็นผาสุก.
นี่คือประโยชน์ของการรักผู้อื่น; ถ้อยคำเพียงข้อเดียวว่า
“รักผู้อื่น” แล้วศีลทุกข้อก็จะสมบูรณ์, จะเป็นการถือ
ศาสนาทีเดียวทุกศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลาม อะไรก็ตาม.
ทุกศาสนามีแก่นเรื่องรักผู้อื่น. การถือศีล “รักผู้อื่น” ข้อ
เดียวเป็นการถือศีลในทุกศาสนา เป็นศาสนิกที่ดีของ
ทุกศาสนาพร้อมกันไปในตัว.

ความรักผู้อื่นเพราะจิตเป็นอิสระ นั่นคือผลแห่ง
กรรมที่ตัวท่านแห่งพระศาสนา. ขอให้ดูให้เห็นว่าเรามีหรือ

ไม่ว่า "ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวแท้แห่งศาสนา" คือ ความถูกต้องตามหลักของพระธรรม ที่มีอยู่ที่ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตจิตใจ ที่กำลังประพฤติปฏิบัติธรรมะในศาสนานั้น ๆ อยู่. ไปหาคนที่อื่นไม่ได้; ต้องหาคนที่ตัวชีวิตจิตใจของตน ในขณะที่ปฏิบัติธรรมะอยู่อย่างถูกต้อง; แล้วก็มี ความถูกต้องอยู่ที่ความเปลี่ยนแปลง, เปลี่ยนแปลงจากปุถุชนคนโง่คนพาล มาเป็นอริยชน มาเป็นสัตบุรุษ กระทั่งถึงชั้นสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา, คือความเป็นพระอรหันต์.

ส่วนเรื่องศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนบุคคล นั้น ไม่ใช่ตัวแท้แห่งพระศาสนา; เป็นเครื่องรองรับเหมือนกับว่าต้นไม้; ส่วนสำคัญที่ประเสริฐที่สุดก็คือแก่น. พระพุทธเจ้าท่านตรัสสอนว่า *พระศาสนานี้มีวิมุตติเป็นแก่น นอกนั้นเป็นเพียงของรอบนอก* เป็นขุยแห่ง ๆ อยู่ที่เปลือก, หรือว่าเป็นเปลือกชั้นนอกสุด, แล้วก็เป็นเปลือกชั้นใน, แล้วถึงกระทั่ง แล้วจึงจะถึงแก่นแท้ของมัน. ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนบุคคล ศาสนะอะไรก็ตาม นี่เป็นเพียงขุยแห่ง ๆ ที่เปลือกนอก, เป็นเปลือกชั้นนอก เป็นเปลือกชั้นใน แล้วก็เป็นกระทั่ง ภาวจะถึงแก่น คือวิมุตติ คือความ

ถูกต้องของจิตใจจนจิตเป็นอิสระ ปรากฏออกมาเป็นบุคคล
ที่รักผู้อื่นได้; แก่นคือวิมุตติ. *นี่กล่าวตามพระพุทธรามีส*
ในพระบาลี.

เมื่อใดจิตวิมุตติหลุดเป็นอิสระออกมาได้จากความมี
ตัวกู — ของกู เมื่อนั้นแหละคือแก่นแท้ของพระศาสนา,
เป็นตัวแท้ของพระศาสนา, เป็นตัวธรรมะในฐานะเป็นตัว
แท้ของพระศาสนา, เน้นลงไปที่ตัวความถูกต้อง ที่มีอยู่ใน
กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์เรา. ที่ปฏิบัติ
ธรรมะถูกต้องแล้ว เกิดความเปลี่ยนแปลงในชีวิต, และ
เป็นไปได้ตามขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ, จึงเป็นเรื่องที่ยืดยาว
มีความเปลี่ยนแปลงกว่าจะถึงที่สุด. แต่ว่าในกระแสแห่ง
ความเปลี่ยนแปลงนั้น ต้องมีความถูกต้องของการประพฤติ
ปฏิบัติจนเกิดผลขึ้นมา.

ขอให้มีความตัวแท้ของพระศาสนาที่นี้, มีหัวใจ มีแกน
กลางของพระศาสนา ปรากฏอยู่ในความรู้สึกของเราเอง
ทุก ๆ คนเถิด, ก็จะไม่เสียที่ที่ใดเกิดมาเป็นมนุษย์ และพบ
พระพุทธรศาสนา.

เวลาของปาฐกถาธรรมสิ้นสุดลงแล้ว *อาตมาขอยุติการ*
บรรยายในวันนี้อย่างนี้.

ชอกอากาศครั้งที่ ๑๑

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ พ.ค. ๒๒

เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

ธรรมะในฐานะเป็นสิ่งที่หายไป จากระบบการศึกษา.

ท่านสาธุชน ผู้ที่มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดย
หัวข้อว่า ธรรมในฐานะสิ่งที่หายไป จากระบบการศึกษา.
ธรรมะในแง่ต่างๆกัน อาตมาก็ได้บรรยายมาแล้ว แต่ละครั้งๆ.
ส่วนวันนี้ จะชี้ให้เห็นธรรมะ ในแง่หนึ่ง คือ ในฐานะ หรือในลักษณะ
เป็นสิ่งที่หายไปจากระบบการศึกษาของโลก. พูดตรงๆก็คือว่า ระบบ
การศึกษาของโลกเดี๋ยวนี้ ไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ ปัญหา
อะไรเกิดขึ้น? เพราะเหตุนี้ เราจะได้พิจารณากันต่อไป.

ในข้อแรก ชรรมะเมื่อก้าวโดยสรุปแล้วว่าได้แก่
อะไร? แต่โบราณกาลมา ท่านได้สรุปว่า ชรรมะคือ สิ่งที่
ทำความแตกต่างระหว่างมนุษย์ กับสัตว์เดรัจฉาน. โดยมี
บทที่ถือเป็นหลักกันว่า การกินอาหาร การนอน การ
หนีภัย การประกอบเมถุนธรรม เหล่านี้มีได้เหมือนกันใน
ระหว่างคนกับสัตว์; แต่ว่าชรรมะเท่านั้น ทำความแตกต่าง
ระหว่างคนกับสัตว์, ชรรมะไม่มีแล้ว คนกับสัตว์ก็เหมือน
กัน. นี่คือ ใจความสำคัญ ที่จะต้องมองกันในข้อแรก
ว่า ชรรมะคือสิ่งที่ทำความแตกต่าง ระหว่างมนุษย์กับ-
สัตว์เดรัจฉาน. มนุษย์จะต้องมีชรรมะ จึงจะมีความ
แตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์เดรัจฉาน.

ที่ว่า มีชรรมะ, มีชรรมะนั้น มีได้อย่างไร?
มีได้โดยรู้ชรรมะ ปฏิบัติชรรมะ และรับผลของการ
ปฏิบัติชรรมะ. ทั้ง ๔ ความหมายของคำว่า ชรรมะ
อาตมาได้ย่ออยู่บ่อย ๆ ในเรื่องชรรมะ ๔ ความหมาย : ชรรมะ
คือตัวชรรมะชาติ, ชรรมะคือตัวกฎของชรรมะชาติ, ชรรมะ
คือหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของชรรมะชาติ,
ชรรมะคือการได้รับผล จากการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ, รวมเป็น

๔ ความหมายด้วยกัน. เราจะ ต้องรู้ ชรรมะเหล่านี้ ปฏิบัติ ตาม กฎเกณฑ์แห่งชรรมะเหล่านี้ แล้ว ก็ ได้รับผลของการ ปฏิบัติอยู่ จึงจะเรียกว่ามีชรรมะ; มีชรรมะนี้ ก็ต้องมี การปฏิบัติ เป็นส่วนสำคัญ; ไม่ใช่ว่ามีแต่ความรู้แล้ว ก็พอ.

ระบบชรรมะ นั้นแต่ละ จัดเป็นศาสนาหนึ่งๆ ใน โลกนี้; รวมความแล้ว ก็คือ การปฏิบัติชรรมะให้ถูกต้อง ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์. เมื่ออยู่ใน วัยเด็ก วัยหนุ่ม วัยสาว คนแก่ คนเฒ่า ก็ต้องมีการปฏิบัติ ชรรมะให้ถูกต้อง ทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของตนๆ.

ที่นี้มาพูดถึง การศึกษา ระบบการศึกษาของโลก ในปัจจุบันนี้ ชาดชรรมะไป. นี้เอาตามธรรมเนียมอันอยู่ใน ตัวว่า การศึกษา, ระบบการศึกษาของโลกในกาลก่อน นั้น มีการศึกษาชรรมะรวมอยู่ด้วย มันจึงครบถ้วน. การ ศึกษาเรามีเป็นสามระบบ หรือสามตอน : การศึกษาเพื่อให้รู้ หนังสือ มีสติปัญญา น้อย่างหนึ่ง การศึกษาเพื่อประกอบ อาชีพ ได้แก่เทคโนโลยีทั้งหลาย นี้ก็ประการหนึ่ง, ประการ

สุดท้ายก็คือ การศึกษาระยะ สำหรับความเป็นมนุษย์อย่าง
ถูกต้อง ^{มี๕๓} นอกกระบวนหนึ่ง เป็นระบบที่สาม.

สรุปสั้น ๆ อีกทีหนึ่งว่า เรียนหนังสือ แล้วก็รู้
อาชีพ แล้วก็รู้ธรรมะ สำหรับความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง
เมื่อศึกษากันครบทั้งสามระบบแล้ว ก็ผลเป็นมนุษย์ ที่
เต็มตามความหมาย ของคำว่า "เป็นมนุษย์" คือสัตว์ที่ไมม่
อันตราย, สัตว์ที่ปราศจากอันตราย; เป็นสุภาพบุรุษก็
ปราศจากอันตราย, เป็นสัตบุรุษก็ปราศจากอันตราย, เป็น
อริยชนก็ปราศจากอันตราย. การจะเป็นอย่างนี้ได้ ก็ต้อง
มีธรรมะ ต้องมีการศึกษาระยะมาแล้ว.

การศึกษาเพียงให้รู้หนังสือ หรือเพียงรู้อาชีพนั้น
มันไม่ทำให้มีความเป็นมนุษย์ชนิดนี้. ^{มี๕๔} ไม่มีความเป็น
สุภาพบุรุษ หรือสัตบุรุษ หรืออริยชนได้ เพราะเพียง
แต่รู้หนังสือ และรู้อาชีพ; จะต้องรู้ส่วนที่เป็นธรรมะ
ให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องด้วย.

ทั้ง ^{มี๕๕} สองสิ่งเกิดขึ้นคู่กันเล็กน้อยจะพบว่า **แต่ก่อน**
ในันพวกพระเจ้าจักรการศึกษา การศึกษาอยู่ในมือของพระ
การศึกษาจึง **มีธรรมะหรือศาสนา รวมอยู่ในระบบการศึกษา :**

พระในศาสนาไหนจัดการศึกษา ก็จะมีธรรมะแห่งศาสนา
นั้น รวมอยู่ในระบบการศึกษา ของประเทศนั้น ๆ แล้วแต่
ว่าจะมีการถือศาสนาอะไร.

ทันต่อมา พวกฆราวาสแย่งเอาการศึกษาไปจัด
พระไม่ต้องจัด พวกฆราวาสเขาจัด เป็นมาเรื่อยๆ มา ก็
มาถึงยุคหนึ่ง ซึ่งพวกฆราวาสเหล่านั้น เห็นว่า ธรรมะหรือ
ศาสนา ไม่จำเป็นแก่การเมือง เป็นต้น เพราะมองเห็นเรื่อง
ทางเศรษฐกิจเป็นใหญ่.

ครั้นมาถึง ยุคที่มีความก้าวหน้ามากทางวัตถุ ประ
ดิษฐ์วัตถุขึ้นมา สำหรับบำรุงบำเรอความสุขของมนุษย์
อย่างเต็มที่ มนุษย์ก็มาตกปลัดกแห่งความสุข สนุกสนาน
เอร็ดอร่อยทางวัตถุ จิตใจก็อ่อนโยนไปในทางเกียจครummer
หรือศาสนายิ่งซึ่ม ก็ค่อยๆ จัดการศึกษา ส่วนที่เป็นธรรมะ
หรือศาสนาออกไปๆ มันจึงเหลืออยู่แต่การศึกษา ที่เป็น
การเรียนหนังสือ และการเรียนวิชาอาชีพ; มันหายไป
เสียส่วนหนึ่งทีเดียว ในสามส่วนนั้น.

การศึกษาที่ขาดธรรมะ อันเป็นส่วนที่ ๓ อย่างนี้
อาตมา ขอเรียกชื่อว่า "ระบบการศึกษาหมาทางคว้น". ขอ

อภัยฉันนั้นหายขาดไป ก็จะมีพูดว่า การศึกษาระบบสุนัซทาง
ขาด; แต่ถ้าพูดกันตรง ๆ ก็ว่า ระบบการศึกษาหมาทาง
ตัวน, มันไม่มีทาง. ลองจับสุนัซตัวหนึ่งมาตัดหาง แล้ว
ปล่อยให้มันวิ่งมันจะวิ่งเปะปะ ๆ ไม่เหมือนเดิม. นี่โทษ
ที่มันไม่มีหางมันเป็นอย่างน.

ทีนี้ ระบบการศึกษาในโลก มันจะกลายเป็นหมา
หางตัวนได้อย่างไร? ก็ขอพูดถึงนิทานเรื่องหมาหางตัวน กัน
สักนิทานหนึ่งเถอะ ท่านที่มีอายุสูงปุ่น ๕๐ - ๖๐ ปี เคย
เรียนหนังสือในโรงเรียนสมัยนั้น ก็คงจะเคยอ่านหนังสือ
นิทานอีสป เรื่องหมาหางตัวน.

เรื่องมันมีที่จะต้องขอเล่าซ้ำ สำหรับท่านที่ไม่เคย
ได้ยินว่า สุนัซตัวหนึ่ง มันไปติดกับ หางขาดกลายเป็นหมา
หางตัวน แล้วมันก็หาทางออก โดยเที่ยวบอกหมาด้วยกันว่า
หางตัวนดีกว่า, ชักชวนให้ตัดหาง มีหมาหลายตัวเห็นด้วย
แล้วก็ยอมตัดหาง เป็นหมาหางตัวนกันขึ้นมา เต็มไปหมด,
จนกว่าจะไปพบสุนัซอีกตัวหนึ่ง บอกว่าไม่เห็นด้วย เป็น
เรื่องหลอกลวง นี่แหละนิทานเรื่องหมาหางตัวน.

เดี๋ยวนี้ การศึกษาเป็นหมาทางตัวอย่างไร ? คือประเทศใหญ่ ๆ ที่มีอำนาจ จัดการศึกษา ครั้นมาถึงยุคที่วัตถุนิยมมันเจริญ, วัตถุนิยมมีอำนาจมาก, อดมาใช้คำว่า "วัตถุนิยม" สมัยนี้ หมายถึง ความก้าวหน้าทางวัตถุ ที่มาดึงเอาจิตใจของคน ไปหลงไหลในทางวัตถุเสียหมด, นี่เหมือนกับ กบที่จมจับเอาหางหมาตัวนั้นไป. ชาติที่จัดการศึกษา ที่พ่ายแพ้แก่อำนาจของวัตถุ เขี่ยธรรมะหรือศาสนาออกไปจากระบบการศึกษา, นี่เราเรียกว่า "กบ" คือวัตถุนิยม จับเอาหางหมาตัวนั้นขาดไปแล้ว เป็นหมาทางตัว.

ชาติที่จัดการศึกษาอย่างหมาทางตัวนั้น ก็ชักชวนชาติอื่น ๆ ให้จัดการศึกษาอย่างหมาทางตัวนั้น : ชาติอื่น ๆ ก็พลอยหลงไหล ในอำนาจของวัตถุนิยม เขี่ยธรรมะหรือศาสนาออกไป จากระบบการศึกษา เป็นการจัดการศึกษาอย่างหมาทางตัวนั้น มากยิ่งขึ้นทุกที. ประเทศเล็กๆ หน้ไม่ไหว ก็เอาอย่างตามอย่าง จนถึงกับว่า การศึกษาทั้งโลกมันกลายเป็น ระบบการศึกษาหมาทางตัวนั้นไปทั้งนั้น คือไม่เอาธรรมะหรือศาสนา มาฝากไว้กับระบบการศึกษาอีกต่อไป.

นี้แหละเมื่อ การศึกษา ไม่มีระบบธรรมะ หรือ ศาสนาแล้ว จะเป็นอย่างไร? รู้จักกันแต่เรื่องหนังสือ หนังสือ สำหรับทำให้ฉลาด, แล้วก็รู้จักอาชีพสุดเหวี่ยง ยิ่งประดิษฐ์ได้มาก ยิ่งทำให้เกิดผลกำไรได้มาก ก็ยิ่งหลง ในร่ำรวยทางวัตถุมาก; โลกก็เกิดวิกฤตการณ์ คือว่า เรียนจบแล้วไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ, เรียนจบแล้ว มีปริญญายาวเป็นหาง แต่ก็ไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ, ไม่มี บุรุษที่ไว้ใจได้ ไม่มีบุรุษที่ปราศจากอันตราย คือไม่มี ศีลธรรม, มีความเสื่อมเสียศีลธรรม, เป็นโลกที่ไม่มี ศีลธรรม, ฉะนั้น เราจึงประสบวิกฤตการณ์ มีอาชญากรรมเต็มไปในทุกหัวระแหง :- ภายในประเทศก็มี อาชญากรรม ระหว่างประเทศก็มีอาชญากรรม คือสงคราม แล้วก็มีโทษที่เป็นผลพลอยได้จากสงคราม ให้มันเกิดระส่ำ ระสายทั่วกันไปหมด.

นี้แหละคือ ความเลวร้าย ที่เกิดมาจากระบบการ ศึกษา ที่เป็นเหมือนหมาทางด่วน, ระบบการศึกษาที่มีแต่ ความรู้ทางหนังสือ และรู้แต่อาชีพ ไม่มีธรรมะสำหรับให้ มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง.

คนที่มีความเชื่อเหลืออยู่ในเวลานี้ว่า เรามาช่วยกัน
 ต่อหางหมากันเถอะ ให้มีธรรมะและศาสนาอยู่ในระบบการ
 ศึกษา, จะเรียกว่าต่อหางหมากก็ได้ จะเรียกว่าปลูกหางหมาก
 กันใหม่ก็ได้ ปลูกหางหมากันใหม่นี้ดูจะปลอดภัยกว่า,
 ต่อหางหมากนี้ ถ้าไปคว้าเอาหางลิงมาต่อเข้ากับหมาละก็ คง
 จะร้ายไปกว่าเดิม.

นี่มาตั้งหน้า *ปลูกหางหมา* *ค่อยๆ ปลูกให้มันงอก*
ยาวออกมา เป็นสุนัขที่มหัศจรรย์ คือระบบการศึกษา ที่มีธรรมะ
 และศาสนาอยู่ เป็นส่วนที่สาม : เรามีการศึกษาหนังสือ
 ให้ฉลาด, เรามีการ เรียนอาชีพโดยเทคโนโลยีทั้งหลาย
 ทั้งปวง, แล้วเราก็มีธรรมะหรือศาสนา ให้มีความเป็น
 มนุษย์ที่ถูกต้อง.

โปรดจำคำว่า "มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง" ตรง
 ตามความหมายของคำว่า มนุษย์.

ที่นี้ก็มาดูกัน ที่ตัวธรรมะ หรือ ตัวศาสนา ที่จะ
 เอามาใส่เข้ากับระบบของการศึกษา ให้เป็นระบบการศึกษา
 ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ต่อไปตามเดิม. ขอให้สังเกตกัน
 ให้ละเอียดตลอด จนพบความจริงอย่างยิ่งข้อหนึ่ง ว่าทุกๆ

ศาสนามีหัวใจแห่งคำสอนคือ "รักผู้อื่น" สามพยางค์
 เท่านั้น, รัก-ผู้-อื่น มีอยู่สามพยางค์เท่านั้น เป็นหนึ่ง
 ประโยค. นี่แหละคือหัวใจของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา หรือ
 พระธรรมของทุกๆศาสนา ที่เรียกได้ว่าเป็นศาสนา;
 เพราะว่าปัญหามันได้เกิดขึ้นในโลกมนุษย์ เนื่องด้วยมนุษย์
ไม่รักกัน มนุษย์ฆ่ากัน มนุษย์ขโมยกัน มนุษย์ล้วงละเมิด
ของรักของผู้อื่น มนุษย์โกหกหลอกลวง มนุษย์ด่าสิ่งชั่ว
ของเม แล้วก็ไปทำความรำคาญให้แก่ผู้อื่น ลำบากแก่ผู้
 อื่น; นี่เพราะว่าไม่รักผู้อื่น หลักธรรมหรือหลักศาสนา
 จึงแก้ปัญหาคำว่า "รักผู้อื่น".

มองดูก็เห็นได้ง่ายนิดเดียว ถ้ามีความรักผู้อื่น
 แล้ว ก็จะไม่ทำอะไรที่โหดได้; มันก็ไม่มีการฆ่า ไม่มีการ
 ประทุษร้ายร่างกายและชีวิต. เมื่อรักผู้อื่นแล้ว ก็ไม่ขโมย
 ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของใคร. รักผู้อื่นแล้ว ก็ไม่
 ประทุษร้ายของรักของบุคคลผู้อื่น คือไม่ล่วงศีลข้อกามเม
 รักผู้อื่นแล้วจะไปโกหกกับใครที่โหดได้ มันก็โกหกไม่
 ออก. รักกันแล้วก็ ระมัดระวัง ไม่เสียสติสัมปชัญญะ
 ด้วยดื่มกินเสพของมีนเมา ไปกระทบกระทั่งผู้อื่นด้วยความ
 มีนเมา.

รักผู้อื่นอย่างเดียว จึงแก้ปัญหาได้หมดทุกอย่าง
จึงถือว่า ทุกศาสนานับแก้ปัญหาของมนุษย์ ด้วยการสอน
ให้รักผู้อื่น.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน *ศาสนาคริสต์* นับว่าได้
จัดไว้ดีที่สุด: อาตมา รู้สึกว่าดีที่สุด ในบรรดาศาสนาทั้ง
หลาย ที่จัดไว้โดยหลักที่ว่า "รักผู้อื่น" คือให้ถือว่า : สอน
ลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ ให้รู้สึก ว่า พระเจ้ารักเรา เราต้องรักพระ-
เจ้า, เรารักพระเจ้า เราต้องทำตามพระเจ้าสั่ง, พระเจ้า
สั่งให้รักผู้อื่น เราจึงต้องรักผู้อื่น เหมือนที่พระเจ้ารักเรา,
มันก็สมบูรณ์แล้ว สำหรับการจะรักผู้อื่น.

ใคร รักผู้อื่นแล้ว ก็ว่าเขาไม่ได้ ขโมยเขาไม่ได้
อวดกาเมฯ เขาไม่ได้ โทกเขาไม่ได้ ไม่ทำคนให้เป็นคน
มันเมา พลอยทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน โดยไม่เจตนา อย่างนี้.

นี่ความรักผู้อื่น คือหัวใจของศาสนาทุก ๆ ศาสนา;
แม้ที่สุดศาสนาอิสลาม ที่มีคนชอบพูดว่า ดีอตาบ. อาตมา
ก็มองเห็นว่า เขาดีอตาบเพื่อให้คนรักผู้อื่น แล้วมันจะเป็น
อะไรไป. เมื่อได้รักผู้อื่นเสียแล้ว มันก็หมดปัญหา มันก็

ไม่ต้องมีการใช้ตา เมื่อยังเห็นแก่ตัวมากเกินไป ไม่รู้จัก
เห็นแก่เพื่อน ก็ต้องใช้ตาเป็นธรรมตา ถ้าว่าเมื่อตาบจริง
ก็ต้องมีขอเท็จจริงอย่างนั้น.

ทน พุทธศาสนาเรา ก็สอนชื่อว่า สัตว์ทั้งหลาย
เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้ง
สิ้น; คิดดู, จะไม่รักเพื่อนอย่างไร มันหัวอกเดียวกัน
ปัญหาเดียวกัน ทนทุกข์อย่างเดียวกัน, เพราะฉะนั้น เรา
จึงต้องรักกัน. หรือว่าอุดมคติของโทริสสัตว์ในพุทธศาสนา
ยอมตายเพื่อความปลอดภัยของผู้อื่นได้ นี่ก็คือความหมาย
ของคำว่า "รักผู้อื่น".

ถ้าทางสายมหายาน ด้วยแล้ว จะมีถึงกับว่า ว่า
เพื่อน รืออยู่ เหลืออยู่ เป็นคนสุดท้าย ถ้ายังมีคนมีทุกข์
เหลืออยู่สักคนเดียว จะไม่สนใจเรื่องนิพพาน อย่างนั้น.

เราพิจารณากันใหม่กว่า เมื่อรักเพื่อนแล้ว
ปัญหาจะหมดไป เป็นเรื่องทางศีลธรรม พอรักเพื่อนแล้ว
ก็เกิดศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมาทันที. ศรีอารย-
เมตไตรย : เมตไตรยนั้นแปลว่า เนื่องด้วยความเป็นมิตร,
ความเป็นมิตรเมตตานันแหละ คือความรักเพื่อน, เมตเตชฺช

-เนื่องอยู่กับความรักผู้อื่น, ศรีอารยเมตไตรย คือ ศาสนา
ที่เนื่องกันอยู่กับความรักผู้อื่นสุดเหวี่ยง. มันก็จริงอย่างนั้น
ถ้าทุกคนในโลกรักผู้อื่น ไม่มีการฆ่า ขโมย ล้วงตะเเม็ด
ของรัก โทกทหลอกหลวงแล้ว มันก็เป็นศาสนาพระศรี-
อารยขึ้นมาทันที, คือปลอดภัยร้อยเปอร์เซ็นต์ขึ้นมาทันที,
เรื่องทางสังคมก็หมดไป ปัญหาทางสังคมก็หมดไป.

แม้คำที่รักผู้อื่นแล้ว ก็จะไม่เอาหามาเที่ยววางไว้
เกะกะตามทางเท้า ที่ตำรวจต้องไล่จับอยู่เรื่อยไป. นี่ถ้ารัก
ผู้อื่นเสีย มันก็ไม่เที่ยวไปวางหาบไว้เกะกะ ตามทางเท้า
ให้ผู้อื่นลำบาก. นี่เป็นปัญหาทางศีลธรรม ทางศาสนา
แท้ ๆ; แต่คนไปมองเป็นปัญหาเศรษฐกิจไปเสียหมด จะ
กำจัดคนวางของเกะกะตามทางเท้า ด้วยการจัดทางเศรษฐกิจ
ไม่ได้มุ่งหมายจะจัดทางศีลธรรม. อาตมาว่าดีกว่า ไม่มีทาง
ที่จะเป็นไปได้; ต้องแก้ปัญหามานานเสียก่อน.

เพราะฉะนั้น เราอาจจะสร้างศาสนาพระศรีอารย-
เมตไตรยขึ้นมา ด้วยการรักผู้อื่น ก็จะไม่มีปัญหา; พอรัก
ผู้อื่นแล้ว นายทุนก็รักชนกรวมอาชีพ, ชนกรวมอาชีพก็รัก
นายทุน, คอมมิวนิสต์ก็ตายหมดเอง. นี่แหละคือการทำลาย

คอมมิวนิสต์ ชำคอมมิวนิสต์ให้ตายหมด ด้วยการทำให้
เกิดการรักผู้อื่น.

โลกขาดการรักผู้อื่น คอมมิวนิสต์จึงเกิดขึ้นมาใน
โลก เพื่อเป็นปฏิกริยาต่อการที่มนุษย์ไม่รักกัน พอมนุษย์
รักกัน คอมมิวนิสต์ก็ตายหมด ไม่มีที่อยู่อาศัยในโลกนี้.
นี่แหละประโยชน์อันสูงสุด เพราะฉะนั้นเรามาช่วยกัน
ทำให้โลกนี้ถึงจุดหมาย ของความมุ่งหมายแห่งความเป็น
มนุษย์ คืออยู่กันเป็นผาสุก โดยเอาหัวใจของศาสนาทุก
ศาสนาเพียงสามอย่างคือ ว่า รัก-ผู้-อื่น มาถือเป็น
หลักปฏิบัติในโลก; ไม่มีปัญหาทางศีลธรรม ทาง
เศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางการทหาร อะไรเหลืออยู่อีก
เพราะว่า คำว่า "รักผู้อื่น" มันจัดความแฉะร้ายเหล่านั้น
ออกไปจนหมดสิ้น.

ขอยืนยันว่า คำสมัยโบราณ โน้น พอพูดว่า ศึกษา
-ศึกษา อย่างนั้นแล้ว ก็หมายถึง สือศึกษา, จิตตศึกษา, บัญญา
ศึกษา คือทำให้เกิดความถูกต้อง ทางกาย ทางวาจา เรียกว่า
สือศึกษา, ทำให้เกิดความถูกต้องทางจิต เรียกว่า จิตตศึกษา,
ทำให้เกิดความถูกต้อง ทางความคิดเห็น หรือสติบัญญัติ

ความรู้ ก็เรียกว่า บัญญาสิกขา. ถ้ามีศึกษา หรือศึกษา
อย่างนี้ ในโลกก็ไม่มีปัญหาอะไร.

เดี๋ยวนี้เราสอนกันแต่คือปศาสตร์ คือให้รู้หนังสือ
และรู้อาชีพ นั้นเขาเรียกว่า ศิลปศาสตร์. ถ้าพูดว่า ศึกษา
หรือศึกษา แล้วก็เป็นเรื่องศีล สมาธิ บัญญา ให้มีความถูกต้อง
ตรงทางกาย ทางวาจา ทางจิต ทางทวิญญูรู้ความคิดเห็น ;
ดังนั้นการศึกษาของสมัยโบราณ จึงไม่เป็นระบบการศึกษา
หมาทางตัวนี้ ไม่เหมือนกับระบบการศึกษาในโลก ปัจจุบัน
นี้ มีลักษณะเป็นหมาทางตัวนี้.

ลูกเล็กๆ ของเรา ไม่ได้รับการศึกษอบรมทาง
ธรรม ทางศาสนา เขาก็ไม่รู้ที่จะกลัวบาป เขาก็ไม่รู้ที่
จะรักบุญ. เขาก็ทำอะไรไปตามอำนาจของกิเลส โลกนี้
ก็เต็มไปด้วยอาชญากรรม ที่ไม่เคยมีมาแต่ก่อน อย่างที่เรา
เห็น ๆ กันอยู่ ว่าไม่เคยมีอาชญากรรมเลวร้าย : กลางวัน
แสด ๆ แม้ในรถประจำทาง ในกลางถนนหลวง กลางวัน
แสด ๆ นี้ ไม่เคยมีอย่างนี้. นี่การศึกษาหมาทางตัวนี้
มันทำให้มีสิ่งซึ่งไม่พึงปรารถนาเหล่านี้ขึ้นมา.

จึงขอวิงวอนว่า พวกเราทุกคน จงมามองเห็นว่า
 ปัญหาต่างๆ เหล่านั้น มันขึ้นอยู่กับปัญหาทางศีลธรรม;
 ไม่ใช่ปัญหาทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางทหาร
 อะไรนัก. สันติภาพของโลกขึ้นอยู่กับการหมดปัญหา
 ทางศีลธรรม แม้ที่สุดแต่ว่า แม้คำก็จะไม่วางของให้ทะกะ
 ทางเท้าอีกต่อไป.

ขอให้มาร่วมมือกัน ปรับปรุงแก้ไข ไข่มุมเรื่องของ
 พระธรรม เรื่องของพระศาสนา มาอยู่ในระบบการศึกษา
 แล้วศีลธรรมก็จะกลับมาครองโลกนี้ ก็จะทำให้เกิดความรัก
 ผูกพัน ปัญหาทางสังคมก็หมดไป สลวิเศษทางส่วนบุคคลก็
 ยังมี คือว่า เมื่อรักผู้อื่นแล้ว ก็จะไม่มีความเห็นแก่ตัว.

ครั้นหมดความเห็นแก่ตัวจริงๆ แล้ว คนก็เป็น
 พระอรหันต์ เพราะฉะนั้นการเป็นพระอรหันต์ก็ยังมีได้
 เพราะการรักผู้อื่นเป็นบทเรียน ทำบทเรียน "รักผู้อื่น"
 เรื่อยๆ ไป ก็หมดความเห็นแก่ตัวเรื่อยไป จนหมดสิ้น ก็
 เป็นพระอรหันต์ เพราะหมดความเห็นแก่ตัว, ไม่อาจจะ
 เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลงอีกต่อไป เพราะว่า
 ไม่มีความเห็นแก่ตัว.

นี้เรียกว่า “รักผู้อื่น” ประโยคเดียว ๓ พยางค์ จะเป็นการแก้ปัญหาในโลกนี้ได้หมดสิ้น. ส่วนบุคคลก็จะเป็นพระอรหันต์ได้, ส่วนสังคมก็จะเป็นอยู่อย่างเป็น ผาสุก, มีแต่ความรัก ไม่มีความแค้นกันของลัทธิ ที่กำลังทำความปั่นป่วนยุ่งยากให้แก่โลกนี้.

ขอได้โปรดดูธรรมะ ในฐานะเป็นสิ่งที่ทำมนุษย์ ให้แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉาน, ธรรมะทำให้ผู้ยกขึ้นเป็น ผาสุก. เมื่อระบบการศึกษาตัดธรรมะออกไป มันก็กลายเป็นระบบการศึกษาหมาทางตัววัน.

ของวิงวอน ท่านทั้งหลายทุกคน จงมาช่วยกัน จัดระบบการศึกษา ให้กลับมีธรรมะหรือมีศาสนา, หมดความเป็นหมาทางตัววัน อีกต่อไป.

นี่แหละคือ ธรรมะในฐานะสิ่งที่หายไปจากระบบ การศึกษาของโลก. ฉะนั้น ขอให้ระบบการศึกษาของโลก ได้รับอะไรกลับมามากอย่างครบถ้วน ตามความหมายเดิม คือตามความมุ่งหมายของธรรมะและพระศาสนา.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ยาทมาชอุทิศการ
 บรรยายครั้งใหม่เพียงเท่านี้.

ออกอากาศครั้งที่ ๑๒

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ มี.ย. ๒๒

เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

ธรรมะในฐานะ หน้าทีรบดวน ของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การแสดงปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาจจะได้กล่าวโดยทั่ว
ชื่อว่า ธรรมะในฐานะหน้าทีรบดวนของมนุษย์ แห่งยุคปัจจุบัน
หัวข้อนี้ อาจจะทำให้ผู้ฟังงงไปบ้าง แต่ขอให้ทนฟังต่อไปก่อน.

ธรรมะในฐานะเป็นหน้าที่ นี้ขอให้เข้าใจอย่างที่ได้เคยกล่าว
มาแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อนๆ ว่า ธรรมะมีความหมายหลายอย่าง.
ธรรมะ คำนี้ หมายถึงตัวธรรมชาตก็ได้, หมายถึงกฎของธรรมชาต
ก็ได้, หมายถึงหน้าที่ ที่สิ่งมีชีวิตจะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎของ
ธรรมชาตก็ได้, แล้วยังหมายถึง ผลที่จะได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่
นั้นก็ยังได้.

ธรรมะที่จะบรรยายในวันนี้ หมายถึง ธรรมะ
ในฐานะ เป็นหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติ แล้วยังเป็น
หน้าที่ที่รับถ้วนแห่งยุคปัจจุบัน แล้วก็ของมนุษย์ทั่วไป
ทั้งโลก.

หน้าที่ ก็คือ เรา จะต้องช่วยกันแก้ไขวิกฤติการณ์
ที่กำลังลามอยู่ทั่วไปในโลก ถ้าเราไม่ทำหน้าที่อันนี้ โลกนี้
ก็จะต้องวินาศ หรืออย่างน้อยก็เป็นโลกที่ไม่มีประโยชน์
อะไร คือหาความสุขสบายไม่ได้. หน้าที่ของมนุษย์ทั้งโลก
ไม่เฉพาะแต่ประเทศไทย หากแต่ว่าตรงกันทุกประเทศ
ในโลก.

หน้าที่รับถ้วนที่สุด ปัจจุบันนี้ ขอรบเป็นหน้าที่
๓ ประการคือ หน้าที่ที่ ๑. ได้แก่ การปรับปรุงระบบ
การศึกษา ให้ถูกต้องและสมบูรณ์. หน้าที่ที่ ๒. คือ
การแก้ปัญหา อันเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ให้หมดไป.
หน้าที่ที่ ๓. คือ ทำให้จิตมีสถาบันทั้งสามโดยแท้จริง.

กล่าวสั้น ๆ อีกครั้งหนึ่งว่า หน้าที่สามประการ นั้น
ได้แก่ : ปรับปรุงระบบการศึกษา, แก้ปัญหาคอมมิวนิสต์,
ทำจิตให้มีสถาบันทั้งสาม.

บางคนอาจจะฉงนว่า ในประเทศที่เขาไม่มีการปกครองระบบที่มีกษัตริย์ นี่จะทำให้คนเหล่านั้น มีสถาบันที่สามได้อย่างไร? ขอให้ท่านทนฟังไปก่อนว่า จะมีได้อย่างไร. อาตมาจะได้กล่าวถึง หน้าที่ที่สามนี้ แต่ละอย่างๆ เป็นลำดับไป :-

หน้าที่แรก ที่ตรงกันทั้งโลกก็คือ **ปรับปรุงระบบการศึกษา** ให้พ้นจากความเป็นระบบการศึกษาชนิดหมาทางตัวน. ถ้าคำว่า หมาทางตัวนมันหยาบคายนัก ก็ขอเปลี่ยนเป็น **สุนัขทางชาติ**. ให้พ้นจากความเป็นสุนัขทางชาติ.

ข้อนี้หมายความว่า ในบัดนี้เราให้การศึกษากันแต่เพียงสองอย่าง คือ วิชาหนังสือ และ วิชาเทคโนโลยี สองอย่างนี้เราให้กันอย่างถูกวิธี รวดเร็วที่สุด มีผลดีที่สุด จนจะกล่าวได้ว่า เพื่อเกินความจำเป็นไปเสียแล้ว ก็ได้.

ท่านลองเปรียบเทียบกันดูว่า มนุษย์ในปัจจุบันนี้ เก่งในทางเทคโนโลยี จนมนุษย์เก่งกล้า สามารถเกิน ทำอะไรได้อย่างน่าประหลาด จนจะเก่งเท่า หรือเก่งกว่า

พระวิษณุกรรม อย่างที่เราเคยได้ยินได้ฟังมาในเรื่อง
นิยาย. มนุษย์กำลังแสดงบทบาทออกมา อย่างที่เรียกว่า
เก่งกล้าสามารถเกิน จะให้เขาทำอะไรก็ได้ ใต้น้ำใต้ดิน
ก็ทำได้ บนฟ้าหรือนอกบรรยากาศของโลกออกไป เขาก็ยัง
ทำได้ นี่ดูจะเก่งกว่าพระวิษณุกรรมไปเสียอีก.

มนุษย์กล้าเกิน เก่งกล้าเกิน สามารถเกิน รวด-
เร็วเกิน ทำอะไรอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ รวดกับว่ามีอาการวิ่ง,
เร็วยิ่งกว่าลมพัด เขาสามารถทำเครื่องบิน ที่มันเร็วกว่า
เสียง. แล้วลองคิดดูว่า เขาเก่งกล้าสักเท่าไร.

เขาเก่งกล้าและวิ่งว่อนอยู่อย่างนี้ เราก็ถามเขาว่า
นี่จะไปไหนกัน? เขากลับจะตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบ
ขอให้ไปตามคอมพิวเตอร์ดู. เราถามว่า อะไรเป็นสิ่งสูงสุด
ที่มนุษย์ควรจะได้รับ? เขาตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบ ขอให้
ไปตามคอมพิวเตอร์ดู ว่าอะไรเป็นสิ่งสูงสุดสำหรับมนุษย์.
เราถามอีกว่า เมื่อไม่ทราบแล้ว ท่านทั้งหลาย จะเดินให้อู๊ก
เรื่องถูกราวได้อย่างไร? เขาก็ยังตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบ
ขอให้ไปตามคอมพิวเตอร์ดู.

นี้แหละ คือข้อที่ว่า ต้องไปตามคอมพิวเทอร์ดู
นี้เปรียบเหมือนกับระบบการศึกษาทางคัมภีร์. ระบบนี้
ไม่นำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องและสมบูรณ์. ลองคิดดูว่า
สอนกันอย่างไร? จนในที่สุดก็คว่ำอะไรไม่ถูก; ต้อง
ไปคว่ำมุ้งม่านอยู่ อย่างพวกฮิปปีทั้งหลาย ไม่รู้ว่าจะเอาอะไร,
จบมหาวิทยาลัยแล้ว ยังต้องไปเป็นฮิปปี. สอนกันอย่างไร
จนในโลกนี้ ไม่มีบุญไม่มีบาป, ไม่มีบิดา มารดา, ไม่มี
ศาสนา ไม่มีพระเจ้า?

สอนกันอย่างไร จนในโลกนี้ไม่มีใครรักใคร่?
ความรัก^{๑๖}ผู้อื่นนั้นหายาก หามาทำยาหยอดตากันแทบจะ
หาไม่ได้ มีแต่การเอาเปรียบผู้อื่น แล้วก็มีการทำลายซึ่งกัน
และกัน สอนกันจนกระทั่งว่า ในโลกนี้ไม่มีสภาพบุรุษ
ไม่มีสัตว์บุรุษ ซึ่งปราศจากอันตราย มีแต่มนุษย์อันตราย
ไว้ใจกันไม่ได้.

เรามีหน้าที่ ที่จะต้องปรับปรุงการศึกษานี้ ให้
สมบูรณ์ การศึกษาที่เนืองอยู่กับธรรมเนียม หรือศาสนา,
ทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ให้ โลกนี้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง,
อย่าปรับปรุงให้ผิดเสียไปเสียอีก; อาตมาขออภัย ที่ใช้

คำว่า "การต่อหางหมา" นั้น อย่าเอาหางลิงมาต่อ คืออย่าเอา
 การศึกษานิตินิยมจิตวิทยา เพื่อใช้ในการคดโกง หลอก
 ลวงผู้อื่น ทางการเมือง ทางกาเศรษฐกิจ สำหรับ
 เอาเปรียบตัวเอง, เอาเปรียบผู้อื่น เอาเปรียบรัฐบาลของ
 ตนเอง หรือเอาเปรียบกันทั้งโลก. ถ้าเอาการศึกษานิต
 ินมาต่อ ก็เหมือนกับว่าเอาหางลิงมาต่อหางหมา เรื่องมัน
 ก็ร้ายไปกว่าเดิม.

ขอให้พยายามกระทำให้ศาสนากลับมา ให้
 ธรรมะกลับมา ในลักษณะที่เป็นทาง เหมือนกับทางเสือ
 สำหรับถือท้ายเรือให้ตรงทาง; ทำได้ดังนี้แล้ว โลกนี้
 จะเป็นโลกพระศรีอารย์ คือพระศรีอารยเมตไตรย มีแต่
 ความรัก ความเมตตา มองดูกันด้วยสายตาแห่งความรัก
 เข้ากันได้สนิท เหมือนน้ำกับน้ำมัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน
 และกัน ท้ออันตรายอันใดมิได้.

นี้เรียกว่า หน้าที่ที่ ๑. คือปรับปรุงระบบการ-
 ศึกษา ให้พ้นจากลักษณะแห่งความหมิ่นหมาทางตัวน แต่
 ให้เป็นสุนัขที่สมบูรณ์ มีหางสำหรับจะเดินให้ตัวตรงหรือ
 ถูกทาง ไม่เะาะ ๆ ปะ ๆ.

ทั้ง อาตมาก็จะได้กล่าวถึง **หน้าที่ ที่ ๒.** **หน้าที่ที่สอง** คือ **แก้ปัญหาหาคอมมิวนิสต์.**

โลกปัจจุบันทั้งโลก กำลังมีปัญหามากมายหลายอย่าง; แต่แล้วอาจจะไปสรุปได้ อยู่ที่ว่า เป็นปัญหา อันเนื่องกันกับคอมมิวนิสต์. ปัญหาที่มันทวีพันกันกลับไปกลับมา : ถ้าไม่มีนายทุน ก็ไม่ต้องมีคอมมิวนิสต์, ถ้าไม่มีคอมมิวนิสต์ นายทุนก็ไม่มีปัญหา ปัญหามันเกิดขึ้นแก่กันทั้งสองฝ่าย.

ปัญหาเกิดขึ้นมา จากระบบการศึกษาที่ไม่ถูกต้อง คือ **ไม่มีศาสนา ไม่รักกัน :** *คนจนเกิดขึ้นต่อตัวคนมั่งมี เพราะคนมั่งมีไม่มีศาสนา,* หมายถึงคนมั่งมีในยุคที่วางศาสนา ในแผ่นดินตรงนั้น ที่มีหวังศาสนา จนคนมั่งมีเป็นอันตรายนแก่คนจน จึงเกิดลัทธิต่อต้านคนมั่งมีขึ้นในโลคน ที่ตรงจุดนั้น ที่เวลานั้น อย่างที่เรา รู้กันดี สำหรับผู้ที่ได้อ่านเรื่องมาแล้ว.

การแก้ปัญหาเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ ต้องแก้ด้วยระบบการศึกษาที่ถูกต้อง ไม่เป็นระบบสุนัขทางตัวน; แต่ ถ้าศาสนากลับมา ชรรวมกลับมา มนุษย์ธรรมก็กลับมา,

แล้วมนุษย์ก็รักผู้อื่น, เมื่อขาดศาสนาไป คือ ขาดศาสนา
ที่แท้จริงไป มีแต่ศาสนาเนืองอก มันก็เปลี่ยนอย่างตรง
กันข้าม; แผ่นดินที่ตรงนั้น และในเวลานั้น ก็ว่างจาก
ธรรมะ, มีแต่การเอาเปรียบ หวังร้ายต่อกันและกัน, เป็น
เหตุให้ที่นั่นเกิดนายทุนกระดาศขั้บ, และเกิดคักคินาอัน
ทารุณโหดร้าย พร้อมกันไปในตัว. เมื่อเกิดสิ่งเหล่านี้
ขึ้นมาแล้ว ก็เกิดปฏิกิริยาต่อต้าน ของคนที่ถูกเอาเปรียบ
ข่มเหงเบียดเบียน กล่าวคืออัทธินิยมมิวนิสต์.

โลกนั้นปั่นป่วนด้วยสงคราม ทั้งสงครามร้อน และ
สงครามเย็น ทั้งใต้ดินและบนดิน ไม่มีที่สิ้นสุด; ฉะนั้น
การขจัดปัญหาเนืองอกไปเสียได้ นับว่าเป็นบุญกุศล อันสูงที่สุด
ของสมัยนี้. การแก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ ก็คือแก้ปัญหา
ทุกอย่าง อันเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ เหมือนกับว่าฆ่าคอม-
มิวนิสต์ให้หมดไปจากโลก; แต่การกระทำดั่งนั้น มัน
เนื่องกันอยู่ ถึงกับว่า จะต้องฆ่านายทุนกระดาศขั้บ ให้
หมดสิ้นไปจากโลกด้วย แล้วคอมมิวนิสต์ก็จะตายหมดไปเอง.

การขจัดปัญหาคอมมิวนิสต์ จึงต้องมุ่งกระทำ
ไป ที่ต้นเหตุอันแท้จริง คือความไม่มีธรรมะ ไม่มี

ศาสนา จนเกิดนายทุนกระดากซั้ว, เราจะต้องเอาความมี
ศาสนากลับมา เอาธรรมะกลับมา. ชาวพุทธทั้งหลาย
จะต้องเป็นคอมมิวนิสต์ ที่เหนือกว่าคอมมิวนิสต์ กล่าวคือ
แก้ปัญหาด้วย ความรักผู้อื่น ไม่แก้ปัญหาด้วยอาวุธ,
ไม่แก้ปัญหาในทำนองที่ว่า เอาน้ำโคลนมาล้างโคลน. เรา
จะต้องมีน้ำสะอาดมาล้างโคลน.

พุทธศาสนา หรือศาสนาไหนก็ตาม ทุก ๆ ศาสนา
ในโลก มีหัวใจแห่งคำสั่งสอนอยู่ที่ ความรักผู้อื่น;
เมื่อมีความรักผู้อื่นแล้ว ปัญหาจะหมดไป. คิดดูให้ดี ๆ
ว่าศาสนาทั้งหลายนั้นเป็นยาพิษ สำหรับกำจัดคอมมิว-
นิสต์ ให้หมดไปจากโลก; แต่ทำไปมากลับเบียดเบียนกลายเป็นว่า
ศาสนาเป็นยาเสพติดของประชาชน.

ศาสนาที่แท้จริงนั้น มิแต่ทำให้คนรักกัน จน
คอมมิวนิสต์และนายทุนกระดากซั้ว หายไปจากโลกด้วย
ทั้งสองอย่าง ชาวพุทธเราจะต้องสามารถแก้ปัญหาอันนี้.
อย่าเข้าใจไปว่า ธรรมะหรือศาสนานี้เป็นของประาะ ๆ แดก
ง่าย โป้งเดียวก็แดกหมด เหมือนที่เขาชอบพูดกันว่า
"คอมมิวนิสต์มาศาสนาหมด"; แต่อาตมามองเห็นไปใน

ทางที่ว่า ศาสนาเป็นยาพิษ สำหรับกำจัดลัทธิคอมมิวนิสต์ คือ ทำให้คนรักผู้อื่น; เมื่อคนรักผู้อื่นแล้ว ลัทธินายทุนกระดาศชั้ก็หายไปจากโลก, แล้วคอมมิวนิสต์ จะอยู่ได้อย่างไร เพราะไม่มีนายทุน สำหรับให้คอมมิวนิสต์ เป็นจุดมุ่งหมายสำหรับที่จะต่อต้าน.

ความรักผู้อื่นนั่นแหละ เป็นคอมมิวนิสต์ที่เหนือ คอมมิวนิสต์; *ข้อนี* เราจะต้องยอมรับว่า ทั้งศาสนาและ ทั้งคอมมิวนิสต์ มีอุดมคติตรงกันตรงที่ว่า "จะสร้างสันติภาพ ขึ้นในโลก" อดมากก็เห็นด้วย และยอมรับว่า คอมมิวนิสต์ เขามุ่งจะสร้างสันติภาพขึ้นมาในโลก โดยที่เขาเองเห็นว่า พวกนายทุนกระดาศชั้ เป็นศัตรูของสันติภาพในโลก; ดังนั้นเราจึงมุ่งหมาย ที่จะกำจัดนายทุนกระดาศชั้ ให้ หมดไปจากโลก โดยหวังสันติภาพ นี้เราหวังสันติภาพ.

ส่วนศาสนาทุกศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนา พุทธบริษัท นี้ก็ มุ่งหมายจะสร้างสันติภาพขึ้นในโลก; เรามีจุดมุ่งหมายไม่ต่างกัน แต่วิธีการปฏิบัติมันต่างกัน ลิบ. เราไม่ต้องถามจะฆ่าใคร ทำลายใคร, ต้องการจะ ใช้อาวุธเพียงอย่างเดียว คือความรักผู้อื่น จึงตั้งศาสนา

กลับมา ตั้งขรรمهกลับมา ให้เกิดความรักผู้อื่นขึ้นใน
โลก แล้วโลกนี้ก็สันติภาพ.

นี่แหละ วิถีจัดโลกให้มีสันติภาพ นั้น มันมีวิธี
ต่างกันอย่างนี้ เราจะถือว่าความรักผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจ
ของศาสนาทุก ๆ ศาสนา นั้นแหละ คือคอมมิวนิสต์ที่เหนือ
ที่ยังไปกว่าคอมมิวนิสต์. ต้องเอาคอมมิวนิสต์ที่เหนือกว่า
คอมมิวนิสต์ มาแก้ปัญหาคอมมิวนิสต์.

ผลสุดท้ายก็คือ นายทุนกระดาศชัษ แห่งสวี
ประชาธิปไตย ก็ตายไป ชนกรวมชาติผู้เอาชาติแก่แค้น
แห่งลัทธิคอมมิวนิสต์ ก็ตายไป. เหลืออยู่ในโลกนี้แต่เพียง
มนุษย์ชนิดหนึ่งชนิดเดียว คือ มนุษย์ที่รักผู้อื่น; เหลือ
อยู่แต่มนุษย์ที่รักผู้อื่นในโลกนี้ โลกนี้ก็ไม่มีปัญหาทุก
อย่าง ที่เกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์.

นี่แหละคือสิ่งที่อาตมาเรียกว่า แก้ปัญหาเกี่ยวกับ
คอมมิวนิสต์ หลังจากปรับปรุงระบบการศึกษา แล้วก็
แก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ เป็นหน้าที่ที่สอง.

ทั้งนี้ ก็มาถึง หน้าที่ ๓. คือทำจิตใหม่สถาบัน
ทั้งสาม.

การศึกษาระบบมหาทงตวันนั ทำให้อคนไม่รู้จัก
สถาบันทงสาม โดยถูกดองและสมบรูณ. ขอจ้กักดความ
กันไว้เสียสักหนอยในท้นว่า สถาบันทงสามนัแบบ
อยางไร?. สถาบันทงสาม คือ ชาต ศาสนา พระมหา
กษัตริย.

ชาต นัเปรยบเหมือกับร่างกาย คนเรา มันดองมี
ดงอยุเป็นพินฐานสำหรับสงอื่น ๆ.

ศาสนา นัคือ ระบบจิต ที่เบ็นความรูอันถูกดอง
เปรยบเหมือกับศาสนา คือ ขรรมะ.

พระมหากษัตริย นั คือ ระบบประสาท สำหรับ
เชือมร่างกาย กับจิต ให้สมพันธ์กัน จนสามารถทำหน้าท
ที่สำคัญที่สุดได้. ถ้ปราศจากระบบประสาทแล้ว ก็เหลือ
แต่กายกับจิต มันก็ทำอะไรไม่ได้ มันก็จะตายไปเองในที่สุด.

เราจะดองมีสถาบันทงสาม ตามความหมายอันลึก
ตรงตามกฎเกณฑ์ของขรรมะชาต ว่าดองมีร่างกาย, ดองมี
จิตใจ, ดองมีระบบประสาท, ที่ทำความสมพันธ์ ระหวาง
ร่างกายกับจิตใจ จะขาดเสียแต่อยางใดอยางหนึงไม่ได้.

ทันที ท่านลองพิจารณาเถิดเถิดว่า *ประเทศชาติ*
ประเทศไทย *ที่จะไม่มีลัทธิทั้งสาม*; แม้ว่าในประเทศ
 บางประเทศ ในปัจจุบันนี้ ไม่มีระบบกษัตริย์ เขาไม่ยอม
 มีกษัตริย์; แต่ก็ต้องมีความหมายของระบบกษัตริย์ อยู่
 อย่างใดอย่างหนึ่งตัวเป็นแน่นอน, คือเขาต้องมีประเทศ-
 ชาติ, แล้วเขาจะต้องมีหลักธรรมะสำหรับประเทศชาติ
 ซึ่งจะถอดรูปแบบออกมาจากศาสนา, แล้วเขา จะต้องมี
 บุคคล หรือคณะบุคคลหรือองค์กรใด ๆ ก็ตาม สำหรับทำ
 ให้ชาติกับธรรมะสำหรับชาตินั้น *เนื่องสัมพันธ์กันอยู่*
 เป็นชาติที่มีตัวร่างกาย มีระบบจิตใจ, แต่ก็มีระบบ
 ประสาทให้ธรรมะประจำชาติแน่นแฟ้นกันอยู่กับชาติ.

ดังนั้น ประเทศใดก็ตาม *จะต้องมีสถาบันครบ*
ทั้งสาม หากแต่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น ไม่ได้เรียกว่ากษัตริย์;
 แต่เขาต้องมีชาติ คือตัวประเทศชาติ ที่คุมกันอยู่ได้,
 แล้วมีหลักธรรมประจำชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียกในทันทีว่า
 ศาสนา, แล้วก็ต้องมีระบบ ที่ทำให้ชาติกับศาสนานั้น
 สัมพันธ์กันอยู่ ก็กลายเป็นประเทศที่มีธรรมะ ประเทศใด
 ไม่มีธรรมะนั้น มันเป็นประเทศหางตัว; เหมือนกับว่า

ข้างตัวหนึ่ง ทางมันตัวน ยังเป็นข้างตัวใดเท่าไร ถ้าทาง
 ตัวนแล้ว มันยังน่าเกลียดเท่าอัน, อย่าได้มีประเทศใหญ่ๆ
 ซึ่งเป็นเหมือนกับข้างทางตัวนเลย.

คือเขาจะต้องมีระบบชาติ, ระบบศาสนา และ
 ระบบกษัตริย์, ที่ทำความสัมพันธ์กัน ระหว่างชาติ กับ
 หลักธรรมะประจำชาติ. เราจะเห็นได้ว่าระบบกษัตริย์นั้น
 อาจจะเป็นบุคคลก็ได้ เป็นคณะบุคคลก็ได้ เป็นองค์กร
 อะไรอันหนึ่งก็ได้ ที่กำลังทำหน้าที่อยู่อย่างแท้จริง สำหรับ
 ทำให้ธรรมะนั้นเชื่อมกันอยู่กับชาติ ถ้ามีฉะนั้นแล้ว ไม่ควร
 จะเรียกว่าเป็นชาติมนุษย์ หรือเป็นมนุษย์ชาติ. เมื่อไม่มี
 ความเป็นมนุษย์ชาติแล้ว มันก็ล้มละลายหมดแล้ว.

เดี๋ยวนี้การศึกษาาระบบมหาทางตัวน ไม่ได้ทำให้
 คนรู้จักสถาบันทั้งสาม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.
 อย่างแท้จริง สอนกันอย่างไร จึงเกิดชุมชนระบบที่นิยม
 ช้าย ไม่รู้จักความหมาย ของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.

อาคมาเคยสนทนากับเขาวชนนิยมช้าย เขามา
 พุดจาในทำนองว่า ศาสนาเป็นยาเสพติด, ระบบกษัตริย์นั้น
 เพื่อไม่จำเป็นไม่ต้องมี, เหลืออยู่แต่ชาติที่สมบูรณ์ด้วย

เศรษฐกิจไม่มีนายทุนกระดากซบักแล้วกัน เขาต้องการ
 เพียงอย่างนั้นเยาวชนเหล่านี้ ได้รับการศึกษามาจากไหน
 ถ้าไม่ใช่จากโรงเรียน จากมหาวิทยาลัย ที่กำลังมีอยู่ใน
 ปัจจุบัน อันเป็นระบบมหาทางด่วน.

การศึกษาไม่พอ ที่จะทำให้เยาวชน มีระบบ
 สถาบันทั้งสามในดวงใจ, ในดวงใจของเขาไม่มีระบบ
 สถาบันทั้งสาม. *แม้แต่คนทั่วไป ก็ไม่มีระบบสถาบันทั้ง
 สามอยู่ในดวงใจ;* มีอยู่แต่ที่ปาก, มีอยู่แต่ที่ปากหมาย
 ความว่า ปากมันพูดในใจมันไม่มี. *พูดแต่ว่า ข้าพเจ้าจะ
 จงรักภักดี ต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์,
 มีแต่ว่า ข้าพเจ้าจะ จงรักภักดี.* ภาษาย่างนี้ใช้ไม่ได้
 คำว่า "จะ" นั้น ถ้าเป็นบาลี ในสังฆกรรมวินัยบัญญัติแล้ว
 เป็นโมฆะ ใช้ไม่ได้ มีคำเท่ากับว่า ไม่ได้พูด.

เขาจะ ต้องพูดให้ชัดลงไปว่า ข้าพเจ้าภักดี บัดนี้
 และตลอดไป ต่อประเทศชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์;
 พูดอย่างนี้ ในสำนวนภาษาบาลีจึงจะใช้ได้. ถ้ามีแต่พูด
 ว่า ข้าพเจ้าจะจงรักภักดี ก็กลายเป็นโมฆะ; เพราะ
 ฉะนั้นขอให้สนใจกันให้ดีว่า เรามีสถาบันทั้งสามแต่ที่ปาก

และเป็นอนาคตกาล ยังไม่ได้ทำ และไม่ทำก็ได้ และเป็น
คำที่ไม่มีความหมายอะไร เพราะมันไม่ได้ออกมาจากใจ.

สถาบันทั้งสาม จะต้องเป็นคุณสมบัติ ^{ที่}รู้สึก
ซึ้งทราบ แล้วฝังแน่นอยู่ในใจ จึงจะเรียกว่า มีอยู่ใน
จิตใจโดยแท้จริง. ต้องให้การศึกษที่สมบูรณ์ จึงทำหน้าที่
ต่อหรือปลุกทางหมกกันเกิด คนในโลกก็จะมีระบบ ชาติ
ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยแท้จริง.

การทำอย่างนี้ นับว่าเป็นบุญกุศล อันสูงสุด
จะทำให้โลกนี้ ^{นี้}อยู่กันเป็นผาสุก หมดปัญหาต่าง ๆ ทุกอย่าง
ทุกประการ ที่กำลังมีอยู่ในโลก : ปัญหาเศรษฐกิจกีด,
ปัญหาการเมืองกีด, ปัญหาเกี่ยวกับสงครามทั้งหลายกีด,
มันมาจากระบบการศึกษา ที่เป็นเหมือนกับหมาหวาดวัน.
ระบบการศึกษานี้จะต้องถูกปรับปรุง แล้วก็จะเป็นการ
แก้ไขปัญหาทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ แล้วก็จะ
ทำให้จิตของคนทุกคน สมบูรณ์อยู่ด้วยสถาบันทั้งสาม.

อาตมาจึงถือว่า เป็นการได้บุญอย่างสูงสุด ใน
การที่จะทำให้มนุษย์ อยู่กันอย่างเป็นผาสุก; ถ้ามีเจนั้น
แล้ว มันก็จะเป็นไปในทางที่ว่า คนจะงอกทางออกมา

อย่างที่เราเคยรู้ ในภาษาชีววิทยา ประวัติศาสตร์อันลึกซึ้ง
 ว่าสัตว์แต่ก่อนนั้น มันก็มีหาง ทางหดไปหมด ก็กลายเป็น
 คน. เดี่ยวนี้คน ก็จะมีหาง ออกออกมาเป็นหาง แทน
 สุนัขที่หางด้วน ระวัง, ระวังกันทั้งโลก ขออย่าให้หาง
 ออกมาที่คน, เป็นการย้อนกลับมามาก่อนที่น่าจะอาย.

นี่เรียกว่า แก้ปัญหาจำเป็นรีบด่วนของมนุษย์
 ทุกคนในโลก คือปรับปรุงระบบการศึกษา, แก้ปัญหา
 คอมมิวนิสต์, ทำจิตให้มีสถาบันทั้งสาม อยู่ด้วยกันทุกๆ
 คนในโลกทั้งโลกเกิด.

การบรรยายปาฐกถาธรรม สมควรแก่เวลาแล้ว ฮาตมา
 ขอยุติการบรรยาย ในวันนี้อย่างเพียงเท่านี้.

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปทุม

อันดับ เล่มที่	หนังสือ	อันดับ เล่มที่	หนังสือ	อันดับ เล่มที่
๑.	คู่มือมนุษย์	๖	๑๕. คือธรรมกลีบมา ตอนที่ ๒	๑
๒.	คือแม่แห่งการดู ด้วยตาทุกสัมผัสปัญหา	๑	๑๖. คือธรรมกลีบมา ตอนที่ ๓	๒
๓.	คือแม่แห่งการมีพระพุทธรูปเจ้า อยู่กับเนื้อกับตัว	๑	๑๗. คำของครู	๑
๔.	ธรรมะสำหรับคนเกลียดสัตว์	๑	๑๘. พระคัมภีร์พระภาคเจ้า ทรงเป็นกัลยาณมิตร	๑
๕.	ธรรม ๒๕ เหลี่ยม	๓	๑๙. ดอยหลังเขาคงของกินเด็ด	๑
๖.	พูดกับเงา	๑	๒๐. การเก็บความโกรธเสียยิ่งจาง	๑
๗.	คือธรรมกลีบมา ตอนที่ ๑	๑	๒๑. การปรุงเป็นทุกข์อย่างยิ่ง การดับเป็นสุขอย่างยิ่ง	๑
๘.	เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั่นเอง	๑	๒๒. อาหารหล่อเลี้ยงใจ	๑
๙.	ธรรมโอษฐ์สำหรับโลก	๓	๒๓. ปุณฺณกิริยาวัตถุ	๑
๑๐.	ความมีสุรภาพอนามิยทางจิต	๒	๒๔. พ่อแม่สัมบูรณ์แบบ	๑
๑๑.	ปรมัตถธรรมค่ากลอน	๓	๒๕. ฮานาปานสติและดับไม่เหลือ	๒
๑๒.	นิพพานที่นั่นละเดี๋ยวนี้	๒	๒๖. ธรรมคิดและธรรมคิดตา	๑
๑๓.	ธรรมพระบีใหม่	๒	๒๗. ความมั่นคงภายใน	๑
๑๔.	ฉลาดช่วยได้	๑	๒๘. โลกพระศรีอวโรทัย อยู่กับป่าเขาจุก	๑
			๒๙. การทำงานเพื่องาน	๑

อย่าช่างหัวมัน

อย่าเป็นบ้า มัวแต่ว่า ช่างหัวมัน
ถ้าเรื่องนั้น เกี่ยวกับเพื่อน มนุษย์หนา
ต้องเอื้อเฟื้อ ปฏิบัติ เต็มอัตรา
โดยถือว่า เป็นเพื่อนเกิด-แก่ เจ็บ ดาย.

การช่วยเพื่อน เหมือนช่วย ตัวเราเอง
เมื่อจิตเพ่ง ตั้งช่วย ทวยสหาย
ย่อมลดความ เห็นแก่ตัว ลงมากมาย
ทุกทุกราย อย่าเขวียงขว้าง ช่างหัวมัน.

เห็นแก่ตัว เบบาง ลงเท่าไร
ยังเข้าใกล้ พระนิพพาน เห็นปานนั้น
รอดตัวได้ เพราะไม่มัว ช่างหัวมัน
จงพากัน ไคร่ครวญ ถ้วนทุกคน.

พุทธทาสภิกขุ